

Poštnina plačana v gotovini.

MISEL IN DELO

KULTURNA IN
SOCIALNA REVIIJA

Č L A N K I

Vloga mladine // A. MELIK: Nemški mir in naš položaj //
AL. ZALOKAR: Biologija v nacionalni politiki // DR. B.
VRČON: Režim in diplomacija.

O B Z O R N I K

Vprašanje kulturne sinteze (B. Borko) // Finis Austriae
(Dr. B. Vrčon) // Notranjepolitični pregled (—bv—) // Nem-
štvo včeraj in danes (J. Glavič) // Posebna vrsta cenzure (Z.)
// Kritična razgibanost povsod (Z.) // Srbskohrvatska knjiga
in Slovenci (B. Borko) // Kočljiv, a važen del naše tiskane
besede (Z.) // J. n. a. d. »Jadran« (S.) // Francoski radikali
in današnja politična kriza (Rr.) // Umiranje Livoncev in
livonščine (Dr. A. Debeljak).

P O R O Č I L A

Ureditev Jugoslavije (S.) // Dr. J. Ščetinec: Nacionalni
socializam (S. B.) // Dva romana (Dr. I. L.) // Don Kihot
in Sanho Pansa (Dr. I. L.)

D R O B T I N E

IV. FEBRUAR-MAREC 1938 2-3.

Kulturna in
socialna revija

MISEL IN DELO

izhaja
mesečno

Redakcija 2-3. številke zaključena 11. marca 1938

*NAROČNINA: za celo leto 60 Din, za pol leta 30 Din,
za inozemstvo: celoletno 90 Din. Poštnočekovni račun: 16.602*

*UPRAVA v Ljubljani na Gosposvetski cesti 4/I.
Dopisi za uredništvo: Ljubljana, poštni predal 322.*

**UREDNIŠKI ODBOR: dr. STOJAN BAJIČ, dr. LAVO ČERMELJ,
dr. FRAN SPILLER-MUYS in dr. ALOJZ ZALOKAR**

*Izdajateljstvo in založništvo: Tisk jugoslovanskih naprednih akademskih
starešin »NASTA« v Ljubljani, r. z. z o. z. Predstavnik: dr. Alojz Zalokar*

Tiska: Narodna tiskarna v Ljubljani (Predstavnik: Fran Jeran.)

VLOGA MLADINE

Narod je živ organizem: v njem poljejo življenjski sokovi duha in gmote in ravno zato je notranje tako razčlenjen in je vsa njegova duhovna in gmotna dejavnost tako razporejena, da ima vsak delec svoje mesto in svoj vpliv. Želje in dejanja, uspehi in napake posameznikov ter skupin, stanov in slojev, se zbirajo v skupinske učinke in zlivajo končno v enotno voljo in enotno dejanje, kot podoba narodovega življenja, njegove rasti ali padca, njegove skupne usode. Tako oblikujejo življenje naroda posamezniki, ki se povzpno do velike kulture, gospodarske ali politične moči; ravno tako odločajo o njem skupine, ki s svojim duhovnim ali drugačnim vplivom uravnavajo smer njegove poti.

Svojevrstna je v narodovem življenju vloga njegove mladine. Pravkar se je zavedela svoje pripadnosti k narodu in skuša odmeriti svoje razmerje do vsega, kar je v narodu velikega ali majhnega; prvič začuti v sebi moč za delo in voljo, da jo uveljavi. Njena sila je sveža, čelo vedro in duh zavzet za dobro, poln vere v moč čiste vesti in dobrega dejanja. To daje mladinskim pokretom tiste dragocene prednosti, ki jim ne nalagajo samo posebnih funkcij v narodovem življenju, marveč jim upravičeno zagotavljajo tudi posebne pravice. Teh pravic in dolžnosti mladine se zaveda in jih spoštuje vsakdo, ki ve, da je samonikla in odločna mladina tisti živi vrec, iz katerega dotekajo narodu ne samo sveže človeške sile, marveč tudi najplemenitejše pobude in najbolj nepristranske sodbe. Idealistični pogled mladine na svet in življenje, razgibanost njenega duševnega iskanja, poštenost in načelnost njene idejne borbe, vse to je gibalna sila, ki jo potrebuje vsak narod in ki jo mora prav oceniti vsakdo, ki mu je do narodovega napredka.

Mladinski programi in mladinska gibanja so tudi v naši zgodovini dokazali svojo izredno pomembnost. Njeni nazori so bili neredko edini glasniki prave narodove vesti in smeri. Navzlic splošnemu odporu, na katerega so naleteli, so postali kmalu obči narodni program, v marsikaterih točkah so se v kratkem času uresničili. Geslo dunajske »Slovenije«: »Vse za svobodo in narodnost!« ni bilo samo klubska krilatica, marveč temelj kulturnega in političnega nazora, ki se je kasneje poglobil v narodno-radikalnem gibanju »Iz naroda za narod!« ter postal v Preporodovskem gibanju zgodovinska, osvobodilna misel: »jugoslovanska narodnost, popolni demokratizem in svoboda duha«. Pokret Preporodovcev si je napisal »na svoj bojni prapor vzvišeno sveto besedo, ki daje življenje in silo, besedo, ki navdušuje, podžiga in pali dušo, besedo, ki je hrepenenje stoletij: Svoboda«, ter zahteva

za »ujedinjenjem sorodnih jugoslovanskih narodnostnih skupin v en narod jugoslovanski, politično avtonomen in kulturno svoboden«, kakor je napisal v »Glasu Juga« (1. marca 1914) Avgust Jenko, mladi Slovenijan. Ni se bal zagrizenega sovraštva domačih mogotcev: svoje besede, da je »svoboda tem več vredna, čim več krvi je prelita za njo«, je potrdil z lastnim življenjem v poletni noči pod Cerom, kjer je padel kot jugoslovanski dobrovoljec v srbski vojski. Zgodovinska odločitev te mladinske organizacije je postala navzlic odporu cesarjev, njihovih armad in vsake vrste reakcionarnih politikov osnova naše države, v kateri edino moremo doseči svojo svobodo in si zagotoviti svoj obstoj.

Mladini daje njena neodvisnost bister, predsodkov, ozirov in taktičnih nedoslednosti prost pogled na vse narodovo življenje, brez kompromisov. Trdno se oklepajoč svojih načel je posegala mladina vedno neustrašeno v središče političnih dogajanj in postala njih nujen regulativ takrat, kadar so politična nedoslednost, taktika ali drugačna zloraba političnega zaupanja in politične moči ogražale tiste politične ideale, ki so mladini posebno pri srcu. Tako so Slovenijani obsodili Tomana in Zarnika ter na splošno zagrozili, da bodo obsodili tiste svoje častne člane, ki »ne bodo stali v času nevarnosti na braniku svojega naroda«. Prav tako odločno so odklonili nekulturno Mahničovo stališče in s tem že takrat poskrbeli za korekturo o nazorih, kakršne je mož deležen danes soglasno. Mladina je bila tista, ki je pokazala na napake v kulturnem življenju in se toplo zavzela za tiste, ki so trpeli krivico in preganjanje. »Slovenija« je z odprtimi rokami sprejela v svojo sredo Frana Levstika, ki ji je priznal, da »je dolgo želel priti v sredo slovenske mladine, ker mu ni bilo mogoče ostati v mestu, kjer si sebičnost, lakomnost in slavohlepje odjedajo druga drugi glave«.

Navzlic svoji pretežno idejni dejavnosti je imela mladina vedno zdrav smisel za stvarne potrebe naroda: zahteva po univerzi je imela v njej od nekdanj najbolj vnetega pobornika, od »Slovenije« do narodno-radikalnega gibanja, ki je na shodu v Trstu leta 1905 stvarno utemeljevalo tako zahtevo. Posebno je narodno-radikalno dijaško gibanje uveljavilo svež realizem v svojih pogledih na narod. Politične stranke morajo imeti določen program, kajti »stranke brez programa so nonsens, ker je stranka, ki kot program ne more postaviti drugega, kot pobožno željo, na pr. »povzdiga naroda«, za vsako samostojno delo nesposobna«, kakor piše Gregor Žerjav leta 1904 v »Omladini«. Prav tako realno presoja ta mladina narodno delo, trdeč, da »se ne smemo ozirati na velike dogodke, ki bi prišli od zunaj: predvsem zato ne, ker je njihov prihod nekaj negotovega, dalje pa tudi zato ne, ker tudi veliki ugodni dogodki nimajo nobenih posebno dobrih posledic, če narod ni sposoben, jih izrabiti, če ne čaka že celo mravljlišče narodnih podrobnih delavcev, ki morejo spraviti nenadno pridobljeni zaklad pod streho in omogočijo, da ga narodovo telo prebavi«.

Neštete take zglede bi lahko nanizali z naše in tuje zgodovine, davne in sedanje. Vsak zglede bi le dokazal, da je bila mladina vedno najbolj pošten in najbolj tenkočuten pobornik narodovih koristi, da je vedno vztrajala na teh svojih pravicah in da jih je tudi uspešno izvrševala — in žalostno bi bilo, če bi bilo kdaj drugače.

ANTON MELIK:

OB ZDRUŽITVI AVSTRIJE Z NEMČIJO

»Nemški mir«, sklenjen med Hitlerjem ter Schuschniggom v Berchtesgadenu dne 12. februarja t. l., je vzbudil po pravici največjo pozornost po vsej Evropi. Še prav posebno pa je napravil vtis v onih pokrajinah, ki so v mejnem področju nemškega narodnega ozemlja in ki so imele v toku svoje zgodovine opravka z Nemci, z nemškim stremljenjem po prevladi ali celo z njihovim gospostvom samim. Dogovor v Berchtesgadenu se je takoj tolmačil kot kapitulacija Avstrije, ali vsaj kot pričetek njene hitlerizacije, vsekakor pa kot uvod v proces, katerega zaključno poglavje bo pomenilo popolno združitve Avstrije in Nemčije v enotno državo z enotno nacionalno politiko. Kesneje je znameniti Schuschniggov govor dne 24. februarja tolmačil stanje stvari in realno vsebino berchtesgadenskega dogovora v mnogo bolj pomirljivi luči, dasi so ostali tehtni pomisleki o praktični izvršljivosti njegovih tez. Neskladnosti med obema stališčema so se stopnjevale, napetost je rastle in tako je nastala odločitev, da se nemudoma s plebiscitom razčisti položaj. Prišlo je povsem drugače; nemški ultimatum je prisilil Schuschnigga k odstopu, avstrijski narodni socialisti so prevzeli oblast, poklicali nemško oboroženo silo in v nedeljo dne 13. marca 1938. je bila proglašena združitve Avstrije z Nemčijo.

S priključkom Avstrije k Nemčiji se je politično razmerje sil v podonavskem delu srednje Evrope zelo spremenilo. Meje Avstrije so pomenile za vse njene mejaše takorekoč nevtralni pas, z vključitvijo v Nemčijo pa so postale organ velike sile, ki se odlikuje po povsem svojevrstni dinamičnosti. Nemčija je nosilec posebnega političnega nazora in se smatra za državo s posebno kulturnopolitično misijo, ki je prišla v mednarodni politiki do izraza posebno v protikomunističnem paktu. Dalje pa je narodno-socialistična Nemčija izraz ogromnega radikaliziranja nemških nacionalnih stremljenj, saj so v stopnjevanem nacionalizmu klíce onega zagona, v katerem je nastal in se razvil hitlerizem; z njim je napredoval in dosegel svoje velike uspehe. V svojem govoru dne 20. februarja t. l. je Adolf Hitler med drugim napovedal sistematično brigo Nemčije za nemške manjšine v inozemstvu, kar pomeni uradno

priglasitev prav posebne funkcije države za odnošaje v mednarodnem svetu. Ni čudo po vsem tem, da je že brez ozira na mednarodnopravni pomen nemškega postopka z Avstrijo zavladovalo vznemirjenje po vsej Evropi in da so dogodki vzbudili povsod največjo pozornost, še prav posebno pa seveda v sosedstvu Nemčije. Z vključitvijo Avstrije je Nemčija postala mejaš kar trem novim državam, Italiji, Madžarski in Jugoslaviji, vrh tega pa znatno podaljšala svojo mejo napram Češkoslovaški in Švici.

Ogromno problemov se s temi dogodki razgrinja na novo pred srednjeevropsko in sploh evropsko bodočnostjo. Marsikaj je dobilo novo osvetlitev, marsikaj pa se bo pokazalo v pravi luči šele polagoma. Iz obilice vprašanj, ki nastajajo na obzorju, nam realnost koncentrira pozornost zlasti na bodoče odnošaje med novima sosedoma, Jugoslavijo ter Nemčijo, še prav posebno pa na razmerje onega dela Jugoslavije, ki to novo sosedstvo posreduje, to je na položaj Slovenije. Naša pokrajina ni le edini del Jugoslavije, ki prihaja s priložkom Avstrije v neposredno sosedstvo Nemčije, marveč je na veliki spremembi onstran Karavank zainteresirana še posebej, po svojih rojakih na Koroškem, katerih usoda je ostala od leta 1918. odnosno 1920. zvezana z Avstrijo. Prav poseben kompleks vprašanj se odpira s tem pred nami; ako ob tem omenimo manjšinsko zaščito, smo se dotaknili nemara najrealnejšega.

Neizbežno je, da se ob tako usodnih dneh, kakor jih doživlja sedaj Podonavje, na Slovenskem zamislimo v položaj naše zemlje, pa da nam prihaja v spomin predvsem ona doba, ko so naše dežele predstavljale »most do Jadrana« za ozemlje, ki leži severno od nas. V trenutkih, ko postajamo sosed velike države, ki sega do nas tam od obale Baltiškega in Severnega morja, se nam vsiljuje potreba, da osvetlimo svojo pozicijo na enem najbolj markantnih sektorjev nove nemške meje z vidika vekov.

Ob razmišljanju, kako važna je lega našega ozemlja v perspektivi sodobnih političnih dogajanj, se nam samo od sebe postavlja vprašanje, kakšna so sploh svojstva naše lege ob vratih do Jadrana.

Davno je, ko so si stari nemški cesarji, gradeč na tradiciji frankovskih vladarjev, po nešteti vojnih pohodih in dinastičnih zvezah priborili oblast nad znatnim delom Italije in je njihova posredna ali neposredna oblast segala do Sredozemskega morja od Zapadnih Alp pa do Krasa. Toda vse drugo je odpadlo, se je zgodaj odmaknilo nemškemu gospostvu; samo preko slovenske zemlje je ostala vrhovna oblast nemške države še udeležena na obrežju južnega morja, dasi celo tu v prav majhni meri. Nedvomno je temu eden bistvenih vzrokov v dejstvu, da se je v Vzhodnih Alpah razvila tako imenovana domača oblast Habsburžanov, da je tu nastala njihova posebna država — Avstrija. Da pa je prav ta ohranila nemški dostop do morja, zato moramo brez dvoma iskati poglobitnega vzroka v nadaljnjem dejstvu, da je slovenska zemlja v tako izredno kočljivi legi. Tu se stikajo prirodne

enote, predvsem Alpe in Dinarski predel, pa Apeninski polotok z Balkanskim in še široko Panonsko nižavje. Prav v stičnem predelu si je nemška oblast ohranila dostop do morja.

Te uspehe je nemška ekspanzija dosegla, ker je bila njena dinamika v oni dobi najkrepkejša od vseh, ki so se uveljavljale v slovenskem stičnem prostoru. Bilo bi zelo napak, sklepati iz tega, da sili priroda zemlje in nje lega vedno in v vseh pogojih na politični priključek naše dežele proti severu, na teritorije onstran Alp. Zakaj tu soodloča razen zemlje same, njene prirode in njene lege posebno še razpored politične dinamike; označiti bi jo mogli kot politično lego, ki more biti v raznih dobah različna. In je tudi zares različna, kakor nam priča potek zgodovine.

V stari zgodovinski dobi je bila politična lega slovenskega ozemlja bistveno drugačna. Najstarejše čase moramo sicer pustiti pri tem v nemar, ker smo o njih preslabo poučeni. Toda onega pol tisočletja, ko se je tu uveljavljala rimska oblast, nam kaže najkrepkejšo politično aktivnost v smeri z Apeninskega polotoka. Stara Aquileia, ustanovljena ob severni obali Tržaškega zaliva, je bila izhodišče za osvojitve bližnjega kraškega in alpskega ozemlja, potem pa tudi širokega zaledja bodisi v Vzhodnih Alpah kot v Panonskem nižavju in v severnih področjih Balkanskega polotoka. Slovenska zemlja je imela ta čas tako rekoč vlogo vpadnih vrat z Apeninskega polotoka v kontinentalno notranjost, v prostrano srednje Podonavje. V naslednjih stoletjih rimskega gospodstva je ohranila isto ali vsaj podobno funkcijo; preko nje so bile podonavske in vzhodne alpske dežele povezane z Italijo, vojaško, politično ter trgovsko. Pot od severa proti Jadranskemu morju se je uveljavljala pretežno le v trgovskem smislu, po tradiciji prastare jantarske trgovske črte. V političnem smislu se po njej ali v njeni smeri ni uveljavljala znatnejša aktivnost, ker je najmočnejša politična dinamika v oni dobi izhajala z Apeninskega polotoka.

V tako imenovani dobi preseljevanja narodov vidimo zopet drugačno situacijo, drugačno politično lego. Italija je predstavljala zaželeni cilj »barbarov«, mnogih bojevitih ljudstev, ki so se na svojem selitvenem potu proti zapadu redno ustavljala v Panonskem nižavju ter odtod prodirala dalje, v glavnem preko slovenske zemlje. Za te krvave in roparske pohode so bila vpadna vrata prav tako na Slovenskem; politična funkcija je tedaj ostala podobna, toda s spremenjeno fronto. Obilni so ostali po tem sledovi na naših tleh, saj se vidijo ostanki utrd, ki naj bi ščitile dohode do Italije, bodisi ob Gorjancih, kot ob kraških planotah nad Vrhniko in še bliže prehodom v nižino ob spodnji Soči. Prehodi preko Slovenije so imeli važno vlogo že v notranjih vojnah, ki so pretresale rimski imperij, obilo bitk se je bilo v onih časih na naših tleh, ob vratih v Italijo. Najbolj vidna pa je postala ta vloga v dobi Hunov, Obrov ter Madžarov. To je bila hkrati doba, ko je politična dinamika Apeninskega polotoka silno upadla in ko se je

Italija za dolgo vrsto stoletij razdrobila na sistem majhnih držav in teritorijev, stoječih bodisi pod domačim ali tujim gospodvom. Nadalje opazujemo da je bil to čas, ko je bilo Panonsko nižavje, v rimski dobi ves čas razdeljeno na dvoje, na rimski del na obrobju ter na »barbarski del« v osredju in na severu, v političnem smislu zopet enotno, pa vrh tega pod gospodvom izredno udarne dinamike nomadskih bojnih trum.

Šele kesneje se je pričela uveljavljati politična dinamika preko Alp z izhodiščem iz srednje Evrope (ali sprva celo iz nje). Zanja je bilo slovensko ozemlje, takrat še brez primere obsežnejše, samo eden od dohodov do Italije. Toda slovensko ozemlje je bilo zvezni teritorij med obema velikima enotama: Italijo s široko Lombardsko nižino ter Panonskim nižavjem, katerega politično silo je odločilno oslabil prav pritisk iz nemške srednje Evrope. Vsekakor se je odtlej politična funkcija slovenske zemlje bistveno predrugačila, v skladu s tem, kakor so se predrugačile politične dinamike v sosednih teritorijih in se je premaknilo potencialno razmerje med njimi. Vidimo pa, da je prihajala v tej dobi najbolj do veljave ona prvotna, prastara in najbolj trajna vloga naše zemlje in njene lege: vloga prometnega posredovanja med zgornjo Italijo ter Jadranskim morjem na eni in vzhodnim obrobjem Alp, panonskim ter severno-zapadnim balkanskim predelom na drugi strani. Verna slika te funkcije je Trst, zrastel najbolj v tej dobi. Z razvojem modernega gospodarstva in ogromnega tehniškega razcveta je prihajala čimdalje bolj do veljave trgovsko-prometna funkcija naše pokrajine, vloga vrat do morja, ki sega najbolj v kontinent, najbolj proti srednji Evropi, in je del Sredozemskega morja, pa odpira obenem prosto pot mimo Suez proti jugovzhodu.

Balkanski polotok se je borbe ob vratih na Slovenskem udeleževal le malo. Politična dinamika je bila na njem skozi stoletja razdrobljena, deloma radi tega, ker velika razčlenjenost ozemlja sama po sebi ni vabila na koncentracijo, deloma, ker so premočni sunki iz bolj zavarovanega sosedstva motili ter ovirali politično združevanje. A kadar je bil Balkan močna politična enota, je imel za odnošaje do Panonskega nižavja, do Vzhodnih Alp ter ostale srednje Evrope odprta druga pota, prav tako pa tudi v razmerjih do Italije, ki je zlasti za južnejše predele bolj in prikladneje dostopna preko morja.

Moderna doba je nekatere od naznačenih faktorjev modificirala, druge izločila, postavila pa v akcijo tudi nove. Načela nacionalnih držav so postavila pglavitni kriterij za nastajanje držav in za politično državno pripadnost. Z zedinjeno Italijo se je po dolgem presledku zopet obnovila politična dinamika Apeninskega polotoka in z njo so se obnovile težnje iz dobe ob zatonu rimskega imperija, namreč težnje po obvladi velikih vrat med Ja-

dranom in Alpami. Preko tega bi se mogle posnemati težnje rimskega imperija, kar se tiče ekspanzije. V tej zvezi so se domnevale namere, poskusiti s takimi stremljenji na temelju gospodarske vabe, namreč radi trboveljskega premogovnega revirja, ki bi mogel doživeti podoben orjaški razmah, kakor se je zgodilo s premogovniki ob Raši v vzhodni Istri. Preko tega bi moglo imeti ekspanzivno stremljenje negativni smoter: da razbije nacionalnopolitično enoto Jugoslavije, ki je dala prvokrat slovensko-hrvatsko-srbski narodni enoti ob severnovzhodni strani Jadrana krepko politično dinamiko. Toda za teritorialne osvojitve po vzorcu nekdanjih moderna doba na evropskih tleh ne nudi v poštev prihajajočih pogojev.

Madžarska kot glavni, dasi silno osiroteli dedič nekdanje politične dinamike Panonskega nižavja, je v toku stoletij modificirala svoje težnje proti jugozapadu. Ko jo je nemška srednja Evropa odrinila od pota preko slovenske zemlje, si je poiskala drugo smer, preko Hrvatske. V dobi železnic je imela sprva z Avstrijo vred svoj glavni dostop do Jadrana po železni cesti mimo Čakovca ter Pragerskega in Ljubljane, a si je kmalu zgradila svojo posebno progo mimo Zagreba in Karlovca ter uredila Reko kot svojo veliko luko, ki naj ne zaostaja za Trstom. Politični razvoj, politični faktorji so tedaj odločili o tem, da se je madžarska pot do morja odmaknila s slovenskega ozemlja na hrvatsko področje, najprej teritorialnopolitično, potem prometno-trgovsko in sploh gospodarsko. Da pa ima Madžarska še vedno nekaj slovenskih vasi nad Monoštrom, ni morda zadnji odsev njene politične moči, marveč posledica določenega načela, uporabljenega pri razmejitvi: da se državna meja nasloni na razvodnico. Toda isto načelo je dodelilo nam več madžarskih vasi.

Z razpadom stare cesarske Avstrije se je uničila ona politična dinamika, ki je držala nemški dostop do Jadrana preko Slovenije. Omejena na svoje etnografsko ozemlje se nova, skoro le nemška Avstrija ni mogla potegovati za več ko za posest glavnega, v toku stoletij germaniziranega ozemlja v Vzhodnih Alpah; kako je preko tega prišla še v posest slovenskega dela Celovške kotline in Ziljske doline, je drugo poglavje.

Zemljepisna lega slovenskega ozemlja se ni spremenila, kakor se prirodna svojstva pokrajine ne spreminjajo v dobah, ki so človeškemu opazovanju neposredno dostopne. Toda politična lega naše zemlje se je spreminjala, celo pogosto in prav močno spreminjala. Politična lega ni isto kar prirodno-geografska lega. Prav v tem je ena od onih pogršk, onih zablod, ki jih je zagrešila nemška smer geopolitike, da pripisuje determinantno vlogo le prirodnim faktorjem, zakaj če bi bilo res tako, bi morali imeti v določenih pokrajinah, vzemimo v večjih enotnih kotlinah ali zaključenih ravninah, v vseh dobah iste ali vsaj enake države, in na prehodnih področjih, kakor je Slovenija, v vseh časih enako usmerjene in enako delujoče vplive, pa zato

priključek na enake politične tvorbe. V resnici je bila vloga naše zemlje v raznih dobah različna in prevladujoči politični vplivi niso prihajali vedno iz iste smeri. Ali z drugimi besedami: poleg prirode in lege zemlje je važna še politična lega, politična dinamika, ki jo izvajajo lastni in sosedni teritoriji, prirodni ali politični, pa njihova medsebojna razmerja in odnošaji do prehodov, ki jih nudi na razpolago naša pokrajina. Naši prirodni pogoji ustvarjajo tedaj določene ugodnosti, določene možnosti; — od politične lege, od konstelacije politične dinamike pa zavisi, katere od možnosti se izrabijo v raznih dobah, v katerih smereh se izkoristijo prehodne ugodnosti.

V moderni dobi je postalo narodno načelo vodilni kriterij za združitev in razdružitev političnih teritorijev. Na Slovenskem in prav tako seveda drugod se je aplikacija tega vodilnega načela modificirala po nekaterih faktorjih, ki izvirajo iz raznih področij. Vasi rabskih Slovencev so ostale pod Madžari radi principa dobre »prirodne« meje, ki naj bi jo predstavljala razvodnica. Julijska Krajina je pripadla Italiji radi »prirodnih« meja, ki so jih gledali v gorskih grebenih in planotah Alp ter Dinarskega gorovja, vrh tega pa še po zahtevah strateških svojstev mejnice. Zopet drugačni kriteriji so sodločali pri nastanku meje napram Avstriji, a ponekod so se krepko upoštevali še razlogi gospodarske skupnosti, ali pa historični pogoji. Toda v celem in v glavnem je najbolj odločala politična dinamika. Od vseh delujočih sil, ki so odločale o državnih mejah na slovenski zemlji, je leta 1918. izkazovala največjo dinamiko Italija, zato si je začrtala meje najbolj po subjektivnem preudarku in za svoje težnje najkoristnejše. Dinamika avstrijske in nemške srednje Evrope je bila s porazom v svetovni vojni najbolj prizadeta. Toda prav zato je učilo politično spoznanje, tu računati z možnostjo sprememb, in je gledalo v severni meji Slovenije tisti sektor, ki nam vedno preti z možnostjo, da se na njem razmerje sil predružači. Ta možnost se je sedaj izvršila. Ob naših mejah se uveljavlja znova velika politična dinamika od severne strani in z njeno obnovo segata na slovensko ozemlje kar dve veliki sili, kar se v enaki obliki in meri ter ob istem času v toku vse zgodovine še ni dogodilo.

Obilo bo še prilike, da s podrobnim razmotrivanjem osvetlimo posamezne zaključke. Za sedanje stanje stvari zadostujejo osnovne smernice, politični razvoj sam skrbi za njih primerno in možnostim odgovarjajočo praktično aplikacijo. Jasno pa iz dane situacije za nas izhaja zaključek, da je življenjski interes Slovenije, povečati dinamiko lastne države in mednarodnopolitičnih zvez, na katere se ta naslanja v sedanji situaciji ter na katere bo morala računati v bodočih položajih. Usoda Slovenije bo vedno ta, da bo navezana na potrebo krepkega političnega zaledja, ki bo jačilo njeno dinamiko in ki ji ga more dati le jugoslovanska državno-politična enota. To je preprosta resnica, evidentna že od nekdaj, a prav posebno krepko osvetljena v februarju in marcu leta 1938.

BIOLOGIJA V NACIONALNI POLITIKI

Miselnost sodobnega evropskega človeka je v glavnem prepojena s socialnimi in ekonomskimi nauki. Današnje stanje kakor tudi vsa prejšnja stanja človeške družbe si je mogoče razložiti z gospodarskimi činitelji, ki so kakor podlaga, na kateri raste vse drugo, kar tvori vsebino prejšnjih in današnjih družbenih odnosov. Edino ekonomski in socialni vidiki so merodajni za presojo tega, kar je, in za dolčanje smeri, v katero bo krenil razvoj človeške družbe v bodočnosti. Marksistični nauki so najvidnejši in tudi najčistejši zastopniki te miselnosti. Z marksističnimi očali si je mogoče razložiti razvoj človečanstva in skoznje se odpira razgled tudi v daljno bodočnost. O vsem odločajo gospodarski pogoji, vse je odvisno edino od materialnih dobrin. Človeški duh ima le sekundaren pomen in človeško telo je le ogrodje, s katerim gradijo ekonomske sile stavbo bodočega človeštva. Marksističnim in sorodnim socialističnim razlagam se upirata duh in telo. Duhovna človekova plat si prisvaja prvenstvo ter skuša utemeljiti kraljestvo duha. Njej so gospodarske razmere gradivo, iz katerega si ustvarja duh svoj lastni, njemu podrejeni svet. V tem boju, ki se vodi pod različnimi gesli in z različnim orožjem, zdaj na znanstvenem, zdaj na političnem, zdaj na umetnostnem polju, ostaja človeško telo nekako v ozadju, kakor da njegova vloga v družbenem in narodnem življenju ni važna. Človek je socialno bitje, poudarjajo na eni strani, in človek je duhovno bitje, se glasi drugi bojni klic. Toda človek je iz mesa in krvi, je iz snovi, ki je ne morejo razumeti strogi materialisti in ki je ne morejo pojasniti profinjeni spiritualisti. S tem tretjim činiteljem se je treba pri razglabljanju o človeški družbi prav tako seznaniti, kakor je treba poznati pojave duha in vplive gospodarskih razmer.*

I.

V XIX. stoletju se je prirodoznanstvo silno razmahnilo. Prolog njegovemu veličastnemu nastopu je napisala velika francoska revolucija. Tačas so se ponovno prebudile domneve o postanku in razvoju rastlinskih in živalskih vrst ter o nastopu človeka v okviru ostale prirode. Jean Baptist Lamarck je poskusil (l. 1809) postaviti teorijo o vseh teh zadevah. Premišljal je, kako nastanejo vrste, kako se spreminjajo in kako se ohranjajo. Njegovih vitalističnih nazorov poznejša dognanja niso mogla potrditi. Z Darwinom šele so ta vprašanja prišla na realno znanstveno pot, po kateri se je polagoma

* Ta članek prinaša nekatere nazore in dejstva, ki sem jih obravnaval v dveh predavanjih (prvo v okviru Prirodoslovnega društva dne 28. oktobra in drugo v društvu »Soča« dne 20. novembra 1937) pod naslovom »Prirodoslovni temelji nemškega nacionalnega socializma«.

ustalila descendenčna teorija in se polastila miselnosti evropskega človeka. Že Darwin sam je vedel, da morajo njegove teorije zmajati vse dotedanje nazore o človeku in človeški družbi, in res se je v vseh kotih človeškega duhovnega dela izobličila nova miselnost. Iz njegovih teorij je začela črpati filozofija, sociologija, etika in njegovemu vplivu se ni mogla umakniti niti teologija. Poznejša desetletja so prinesla novih spoznanj, prevrnila, oziroma dopolnila so dotedanje nazore. Človek je postal del in člen stoobrazne, enotnim prirodnim zakonom podvržene prirode. Z njo je povezan, z njo raste, se množi in propada.

Praktično najvažnejši del prirodopisnih pridobitev XIX. stoletja je nauk o dednosti. Lamarckove in Darwinove zamisli o načinu, kako se prenašajo lastnosti iz roda v rod in kako se s tem ohranja konstantnost vrste in mnenja mnogih drugih mislecev in raziskovalcev so dobila trdno podlago in pravo razlago šele, ko je samostanec Gregor Mendel v tihih vrtovih moravskega samostana odkril zakone podedovanja, ki se po njem imenujejo Mendelovi zakoni. Z njegovimi eksaktnimi opazovanji se je šele zgradil temelj, na katerem se je pozneje sezidala trdna stavba nauka o dednosti.

To so glavne etape, po katerih je šlo prirodoslovje, preden je globoko preobrazilo človekovo gledanje na svet in začelo odločilno vplivati ne samo na duhovno življenje, ampak tudi na praktično urejevanje človeškega sožitja. Prirodoslovje je postalo bogat zaklad, iz katerega človeška družba neprestano črpa.

Iz prirodoslovja so se razlili valovi na vse strani. Stara stremljenja po strnjenju in posplošenju prirodoslovnih spoznanj v poseben prirodno-filozofski sistem so pridobila novega netiva. Od mikroskopa in eksperimenta si je prirodoslovje utiralo pot v one domene človeškega duha, kjer je do tedaj gospodovala miselna spekulacija. S tem pa je zapustilo svoje prepričevalne eksaktne metode in je samo postalo spekulacija. Najznačilnejši primer v tem nam nudi Haeckelov monizem z domnevo, da se dajo vse uganke sveta razvozlati s prirodoslovnimi metodami. Naslanjal se je v prvi vrsti na tako imenovani darwinizem, ustavil pa se ni niti pred problemi psihologije, etike in drugimi vprašanji, ki jih že od nekdanj stavlja na človeka njegovo stališče v vesoljstvu. Ta monizem še ni umrl, ampak se še vedno pojavlja v tej ali oni obliki in pod tem ali onim imenom.

Tudi najmodernejše gledanje na svet s stališča biologije se razteza v neomejene daljave in se trudi ustvariti enoten, vsem zahtevam ustrezajoč sistem. Biologija naj bi se posplošila tako, da bi pod svojim zornim kotom obsegala tudi vsa ona velika vprašanja, ki so bila doslej domena duhovnih ved. V praktičnem oziru pa naj bi si prisvojila odločilen vpliv na socialnem, gospodarskem in političnem polju. Na ta način pojmovana biologija naj bi bila res nauk o življenju, in sicer o življenju v vseh njegovih pojavih, ma-

terialnih in duhovnih. S tem bi postala vseobsežna, ali z modernim izrazom: totalitarna. Z njenimi očmi naj bi človek gledal na sebe in svet, postala bi vsemu zadostujoč svetovni nazor.

Kadar se biologija tako zelo oddalji od svoje prvotne znanstvene eksaktnosti in postane v taki meri spekulativna, ji ni treba več dosti dodati, pa se naenkrat znajde v mistiki. Zgradi si svoj lastni biološki mit, podobno kakor so si ekonomske in socialne vede, zaslanjajoč si pogled na druge plati človekovega bistva, zgradile svoj socialni mit.

Z mitom se pričjenja religija. S socialnim mitom se je razširil boljševizem, z biološkim mitom se pričjenja nacionalistična religija, ki lahko vodi nazaj v poganstvo.

Na tej poti biologije, ki vodi v iracionalnost, se ne nameravam muditi dlje, nego je potrebno za splošno razumevanje bioloških tendenc. Pač pa je potrebno, da si v kratkih obrisih ogledamo, kako je vplivala in kako se more uveljaviti biologija v praktičnem družbenem življenju kot eksaktna, oziroma po eksaktnosti vsaj stremeča veda.

Prirodoslovno raziskovanje človeka, ki se vrši s pomočjo najrazličnejših prirodoslovnih znanstvenih disciplin, z biologijo, antropologijo, vedo o podjedovanju, medicino in drugimi, si je že razmeroma zgodaj priborilo uvaževanja vredno mesto v sociologiji. Različne sociološke šole so si usvojile organsko, biološko in sploh prirodoslovno gledanje tudi v razpravah, ki naj pojasnijo človekovo višjo zajednico, narod, državo, človeško družbo. Tako so nastale biološke sociološke šole in smeri. Marsikateri odnosi med biološkimi svojstvi človeka in družbenim stanjem ter razvojem družbe so že splošno priznani. Toda pot, ki jo je bilo treba prehoditi, preden so se teoretska spoznanja začela uveljavljati tudi v dejanskem družbenem življenju, je bila dolga. Marsikje še danes velja človek v družbenem življenju samo kot gospodarska, ali socialna ali duhovna vrednota, dočim se njegova biološka vrednost ne priznava. Tako je še skoro v večini evropskih držav. Res je sicer medicina s svojimi uspehi proti nalezljivim boleznim, s svojim bojem proti raku, s svojim skrbstvom za jetične, s svojim negovanjem dojenčkov dosegla, da se je njenim naporom priznal socialni značaj, da je iz klinične dvorane stopila v socialno življenje, toda njeno delo je bilo še vedno samo individualno, samo na neposredno sedanost usmerjeno, ni pa slonelo še na onih bioloških spoznanjih, ki pravijo, da so človeška telesa vrči dragoceni, v katerih vrejo sokovi davnin (Župančič), in katera tvorijo le verigo, organsko nujno zvezo iz davnine v bodočnost človeškega pokolenja. Poskusi z napravami za telesno vzgojo mladine so le malo zadostili dalekosežnejšim biološkim zahtevam. Ostali so na pol pota, polovičarski.

Še daljša nego pot od prirodoslovja do sociologije in še daljša nego pot od sociologije do socialnega vrednotenja človeške prirode, je pot od biologije do politike, sociološke tehnike.

Za politiko je značilno, da računa in ukrepa s trenutnimi družbenimi silami, da skuša pronikniti v pomen navidezno slučajnih, znanstveno nedojemljivih in razvojno neproučenih družbenih dejstev ter jih izrabiti v svoje neposredne politične namene, ali jim vsaj prilagoditi svoje udejstvovanje. Politika je v praksi umetnost trenutka. Biologija je v svojem bistvu drugačna. Njena naloga ni, da kateri koli prirodni pojav oceni samo z vidika trenutnega položaja ali celó z vidika koristnosti ali škode. Prodreti mora globlje in si kot znanost razložiti ne samo trenutni pojav, ampak razkriti tudi njegov postanek. Zato sta si načina politikovega in biologovega mišljenja že po svojem notranjem bistvu nasprotna. Zato je že od nekdaj tako velik prepad med znanstvenikom in praktičnim politikom, med znanostjo in praktično politiko, podobno kakor sta si tuji umetnost in znanost.

Toda ta prepad ni nepremostljiv. Treba je le, da se pojavijo v življenju okolnosti, ki bi pokazale politiki, da se bodo njena bojna sredstva izrabila, če jih ne bo uporabljala v skladu s prirodnimi zakoni. Take okolnosti so na primer pripomogle do veljave medicini. Najizrazitejše in najučinkovitejše politično orožje, vojska, bi bilo v svoji moderni obliki, ko stoji ves narod pod orožjem in operira vojna tehnika z ogromnimi živimi masami, nemogoče, če bi politik ne sprejel sredstev medicine, s katerimi se dajo težke, za armado usodne nalezljive bolezni preprečiti in onemogočiti. Politik je bil prisiljen, da je dal bakteriologiji in epidemiologiji v vojski važno mesto in tako ohranil mase vojaštva in mase delavstva pred bolezensko nevarnostjo.

Ta paralela med medicino in politiko pa nam pojasni tudi, kako je prišlo do tega, da so nekateri narodi pritegnili na pomoč celó biološke vede, da si ohranijo bojno sposobnost v trenjih za politično veljavo med narodi.

Zaradi padca rojstev in zaradi nekaterih drugih dejstev so prišli zapadnoevropski narodi v veliko stisko. Izkazalo se je, da se z domačim naraščanjem ne dajo več napolniti naborni letniki, da se zemlja ne da več obdelovati z domačimi močmi, da v tovarnah primanjkuje delavstva, da se kakovost prebivalstva slabša, da gre preveč narodnega premoženja za oskrbo bolnih, slabih in starih. V daljavi se je pokazalo strašilo narodnega in nacionalnega propada, splošne degeneracije. Pri tem pa je postajal pritisk političnega nasprotnika vedno jačji in nevarnejši. Politiki so spoznali, da narodna odpornost in udarnost pojemata. Državni in nacionalni propad je grozil z vedno zgovornejšimi števili. Na znotraj so se javljale slabosti, od zunaj je rasel pritisk nasprotnikov. V tej situaciji je moral politik spoznati, da svojega političnega položaja ne bo mogel rešiti, ker mu manjka notranje nacionalne sile po količini in kakovosti. Na drugi strani pa je rastla nacionalna samozavest, vzbujali so se nacionalni preroki, evropski nacionalizmi so si hoteli pridobiti silo, veljavo, ugled, prostor na solncu. Prostor na solncu pa je bil ogrožen, ker je nacionalna biološka vrednost propadala.

Porastu nacionalistične ideologije, stopnjujočim se zahtevam po internacionalni veljavi ni več zadostovala notranja sila. To je videla politika in je poklicala biologe, ki so že desetletja študirali vprašanje biološkega življenja naroda in se pri tem trdno naslanjali na prirodoslovne izsledke, ki jih je nudilo bogato XIX. stoletje, imenovano stoletje prirodoslovnih znanosti. Zdelo se je, da bo pri njih mogoče dobiti lek, ki bo nacionalni sili vlil novega življenja.

II.

Za ojačenje nacionalne politične pozicije je neobhodno potrebno krepko, vsem naporom dorastlo in za konkurenco na vseh poljih sposobno ljudstvo. S tradicionalnimi, duhovno in telesno vzgojnimi sredstvi se ta cilj ni več dal doseči, moderne oblike socialnega življenja so njihovo vrednost zmanjšale in so omogočile življenje in rast tudi onim ljudskim slojem, ki po svoji biološki vrednosti ne bi bili mogli vzdržati na težki poti k napredku in moči. Sodobni način družabnega življenja favorizira slabiče. Ali je biologija v resnici našla panacejo, s katero bi se dala uspešno okrepiti ljudska rast in moč, ali ni morda tudi biološko urejevanje življenja nesposobno popraviti slabosti in podpreti dobre strani? Ali so biološki izsledki v resnici znanstveno tako dokazani, da se lahko zanesemo nanje in da smemo od njih z gotovostjo pričakovati uspeha? Ali niso teorije, ki so se sicer v organskem življenju obnesle in so v živalskih poskusih dokazale svojo vrednost, neprenosljive na človeka?

Glede vseh teh vprašanj obstoje dvomi. Že o sami znanstveni utemeljenosti bioloških teorij so mnenja različna, saj znanost še vedno popravlja, korigira, izpopolnjuje in prevrača svoje izsledke, ki so se zdeli v prvem trenutku kot čista, nesporna resnica. Darwinovi nauki so doživeli toliko izpopolnitev in toliko preobrazbo, da danes njegove teorije izgledajo skoro popolnoma drugačne, nego so bile še pred dobrimi 30 leti. Mendelovi zakoni podedovanja so tako prozorni in prepričevalni, pa vendar je bilo treba premagati mnogo težkoč, preden so se mogli uporabiti tudi za človeka. Dvomi o znanstveni vrednosti so torej več ali manj utemeljeni. Še večje težave nastanejo pri vprašanju, ali se dajo kratkomalo prenesti spoznanja iz drugega organskega življenja tudi na človeka. Človek živi v okolnostih, ki so že same na sebi neraziskane in nejasne, in eksperimentalno študiranje njegovih življenjskih pogojev je nemogoče.

V skladu z večjo ali manjšo skepso, s katero se presojujejo teoretske osnove in praktična uporabljivost bioloških načel, so si posamezni narodi usvojili v svojem nacionalnem življenju deloma le nekatere manj sporne točke biološkega naziranja, deloma pa tudi dalekosežnejše in v splošnosti še ne brez pridržka priznane smernice. Skoro nobena zakonodaja modernih držav se ni

mogla popolnoma upreti prirodoslovnim vplivom. Povsod najdemo kako odločbo, odredbo ali zakon, ki je inspiriran od prirodoslovnih vidikov, samo obseg je tu večji, tam manjši. Uvedbi teh načel se razen tega upirajo še moralni in verski nazori ter politični oziri. Princip osebne svobode je ponekod tako močan, da ne dopušča nobenega poseganja v privatno osebno življenje. Vsi biološki ukrepi pa so take prirode, da hočejo uravnati najintimnejše zadeve človeka, ki jih je skupnost doslej še vedno smatrala za izključno osebne in v katere si nikdar ni upala posegati. S francosko revolucijo podkrepljeni nazor, da so vsi državljani enaki, se spoštuje tudi tedaj, ko znanost trdi, da niso vsi ljudje enako dobrih lastnosti, da se morajo torej deliti v slabe in dobre. Iz delitve v slabe in dobre pa nujno izvira, da se ne sme dati vsem državljanom tistih pravic, na pr. za sklepanje zakona in s tem za razplojevanje. Prepovedati komu zakonsko zvezo iz razloga, ker bi se po naukih o podedovanju rodil iz take zakonske zveze slaboten, bolehen ali kako drugače za narod manjvreden zarod, je ukrep, ki se ne sklada z miselnostjo sodobnega, v geslo o enakosti zaverovanega človeka. Še večji odpor vzbujajo oni ukrepi, ki naravnost zadevajo v osebno integriteto državljana, kakor so na primer določila o prisilni sterilizaciji.

Iz teh ugovorov, ovir in odporov, iz moralnih in svetovnonazornih ideologij izhaja dejstvo, da zahteve biologov nikjer niso mogle prodreti do kraja. Zato se je že zgodaj pojavila težnja po taki preobrazbi miselnosti, ki bi omogočila realiziranje zakonitih odredb, s katerimi bi prišle zahteve biologije do popolne veljave. Popolnoma nov svetovni nazor naj bi prepojil narode, da bi mogli skladno s svojim prepričanjem prostovoljno prevzeti nase one omejitve in utesnitve tradicionalne osebne svobode, katere so neobhodno potrebne za uspešno in smotrno izvedbo iz biologije izvirajočih principov. V takem svetovnem nazoru bi se izrazila totalitarnost bioloških nazorov. Samo ob sebi je umevno, da naravnanje svetovnega nazora v to smer ne bi bilo mogoče brez odločnega odpora vseh tistih nazorov, ki so doslej obvladovali človeškega duha. Potrebo po novih svetovnonazornih pogledih je čutila že medicina, ki je s svojimi higienskimi zahtevami hotela izboljšati zdravstveno stanje človeške družbe. Tako so nekateri higieniki že davno klicali po preusmeritvi. Pri nas je razmeroma močna socialno-medicinska struja večkrat poudarila, da postane socialna medicina šele tedaj koristna, ko se ljudstvu vcepi v meso in kri nov socialnohigienski svetovni nazor.

Biološkim naukom o ureditvi človeške družbe more pripomoči do popolne zmage samo ona totalitarnost biološkega svetovnega nazora, ki je že stopila preko mej sigurnega, razumske utemeljenega. Demokratično upravljane države, v katerih se spoštuje svoboda osebnega, četudi znanstveno morda ne popolnoma utemeljenega prepričanja, že iz tega razloga niso mogle sprejeti v svoj program vseh bioloških zahtev. Demokratična Amerika, ne-

kateri kantoni Švice in nekatere nordijske države so sicer uvedle del bioloških zahtev, na primer sterilizacijo manjvrednih posameznikov, toda povsod so bile za to merodajne poleg znanstvenih nagibov še druge okolnosti. V Ameriki je na primer izdatno podprl biološke ukrepe odpor bele rase proti črni.

Za uvedbo bioloških principov v vse narodno življenje je potrebno več pogojev. Ti so: znanstvena prepričanost o njihovi vrednosti in uspešnosti, nujni oziri na nacionalno in državno politično varnost in moč, smotrno preoblikovanje miselnosti. Vse to pa so pogoji, ki bi jih lahko ustvaril šele dolgotrajen notranji razvoj s počasno evolucijo, nanagloma pa bi se dalo vse to uresničiti samo z revolucionarno udarnostjo.

To misel je izpovedal ameriški biolog dr. Alexis Carrel,* ki je preko sten svojega biološkega laboratorija zrl na celotni kompleks človeka in človeške družbe in z redkim optimizmom začel buditi vero v možnost človeškega prerodenja. Dejal je: »Moderna družba ni pogasila vseh ognjišč intelektualne kulture, moralnega poguma, kreposti in drznosti. Bakla ni ugašena. Zlo torej ni nepopravljivo. Toda prenovljenje posameznikov zahteva prenovljenje modernih življenjskih pogojev. To je nemogoče brez revolucije. Ne zadostuje torej spoznati potrebo po spremembi in imeti v rokah znanstvena sredstva zanjo. Treba je tudi, da spontani polom tehnološke civilizacije sprosti pobude, potrebne za tako spremembo v vsej njihovi nasilnosti.«

III.

Nemški znanstveniki so z veliko vnemo in z odličnimi uspehi sodelovali pri impozantni gradnji moderne biologije. Mnogo važnega in bistvenega so sami dognali in mnogo so izdelali v podrobnostih, tako da se zdi, kakor bi bil nemški narod v tem sam posebno tvoren že po svojem načinu mišljenja. Naj omenim samo Avgusta Weismanna, od katerega prihaja pojmi tako imenovane dedne plazme, v nekem smislu neumrljive organske tvarine. Med ekstremne učenjake, ki so vse svoje gledanje na svet in svetovne uganke preželi z nauki eksaktnih prirodoznanstvenih ved, štejemo Ernesta Haeckela. Kako daleč je že zgodaj začela posegati biologija, dokazuje izjava, ki jo je dal O. Hertwig l. 1900. na skupščini nemških prirodoslovcev in zdravnikov, v kateri je izrazil upanje, da bo biologija dvignila človeški rod ne samo na višjo stopnjo spoznanja, ampak tudi na višino kulturnega in moralnega življenjskega reda. Deset let pozneje je R. Hertwig v svojem rektorskem govoru obžaloval, da je izobrazba juristov, filologov, upravnih uradnikov in teologov preveč enostranska in naravnost nevarna za kulturni napredek, ker je premalo biološko zasnovana.

* Dr. Alexis Carrel: *L'homme et l'inconnu*, Paris, Librairie Plon.

Že sami rezultati strogo znanstvenega prirodoslovnega dela so imeli velik vpliv na splošni razvoj mišljenja, še več pa je pripomogla k prekvašenju nemške miselnosti živahna popularizacija bioloških spoznanj. Nešteto poljudnih razprav, člankov, knjig in brošur se je razlilo med nemški narod in preobražalo njegovo mišljenje, deloma s silo svojih znanstvenih dokazov, deloma z udarnostjo nazorov, ki so posegali v vse panoge človeškega udejstvovanja. V praktičnem pogledu so posebno pomembne organizacije, ki so se, naslanjajoč se na vzglede pri drugih narodih, zavzemale za znanstveno utemeljeno izboljševanje človeškega rodu, za evgeniko, kakor je to praktično vejo krstil Galton, ali za raso higieno, kakor se je to ime bolj udomačilo pri Nemcih. Med onimi, ki so taka društva ustanavljali in jim dajali notranjo vsebino, se imenuje v prvi vrsti A. Ploetz.

Učenost, ki se je snovala v laboratorijih in na vseučiliških tleh in ki se je ponujala ljudstvu na vseh koncih in krajih, je začela zanimati tudi kroge, ki so bili sicer akademskim razpravam precej tuji, ki pa so bili interesirani na nadaljnjem političnem in gospodarskem napredku nemškega naroda. Zastopnik nemškega velekapitala in težke industrije F. A. Krupp je uvidel, da kažejo prirodoslovni izsledki neko novo smer družbenemu in nacionalnemu razvoju. L. 1900. je anonimno razpisal bogato nagrado za delo, ki naj bi pojasnilo, kakšen vpliv utegne imeti darvinizem na bodočo ureditev človeške družbe. Tema se je glasila: »Kaj nas učijo principi descendenčne teorije glede notranjepolitičnega razvoja in zakonodaje držav?«

Posebna žirija, v kateri so bili člani J. Conrad kot zastopnik sociologije, D. Schaefer za zgodovinske vede in H. E. Ziegler kot biolog, je priznala nagrado W. Schallmayerju* za njegov obširni spis »Vererbung und Auslese«. To delo je šlo preko mej, določenih v razpisu, ker darvinizem sam se je bil že izdatno izpopolnil z novimi znanstvenimi rezultati, predvsem z rezultati, ki jih je prinesla mlada veda o podedovanju. Predstavljalo je tedanje stanje vseh panog prirodoznanstvenih ved, v kolikor so uporabne za praktično preusmerjenje splošnih družbenih tendenc. O vsebini in tendenci se orientiramo že po naslovih poglavij, ker označujejo tudi obširnost onih problemov, ki so se obravnavali z biološkega stališča. Prvi glavni del vsebuje znanstvene podlage za raso službo (Rassedienst), biološki nauk o razvoju, nauk o podedovanju in variabilnosti, človeške dedne osnove, obravnava vprašanje, zakaj je sedaj rasna higiena potrebna, razgrinja sliko propadanja in umiranja narodov, bavi se s problemom degeneracije, razmišlja o najstarejši živeči kulturni naciji in postavlja socialnofilozofski problem končnega cilja in vrednotenja vsake državne politike. — Drugi, glavni del govori

* Dr. Wilhelm Schallmayer: Vererbung und Auslese. Jena, Gustav Fischer. III. izd. 1918.

o ciljih in potih rasne službe, pretresa populacijsko politiko in načrtava pota ljudske evgenike.

Ker v okvir tega pregleda ne spada razmotrivanje o vsebini bioloških naukov in onih panog človeškega ustvarjanja, na katere se dajo biološki principi prenesti, nam zadostuje pregled problemov v poglavjih, da tako orišem oni široki krog problemov, ki so se že tedaj obravnavali pod vidikom biologije. Delo nam razen tega odkriva do neke meje tudi miselnost onih, ki niso prišli naravnost iz prirodoslovne stroke. V žiriji za oceno knjige je sodeloval poleg biologa in zoologa Zieglerja tudi zastopnik sociologije J. Conrad. Kako naglo in neodoljivo je biologija prodirala v druge kroge in si lastila druga področja človeškega znanja, nam spričujejo mnoge razprave, izišle že pred svetovno vojno. Schallmayer sam je pisal o »nacionalni« biologiji, v. Uexküll je razpravljal o »Staatsbiologie« (biologija države), M. Verworn je načrtoval biološke smernice za državno organizacijo (Biologische Richtlinien der staatlichen Organisation). In takih poskusov je bilo polno ne samo v Nemčiji, ampak tudi pri drugih narodih.

Toda tudi v Nemčiji biološki nazori ne bi bili mogli na vsej črti prodreti in končno zmagati, če bi ne bila usoda nemškega naroda ustvarila pogojev za njihovo realizacijo. Med temi pogoji so važni predvsem trije, in sicer padanje rojstev, ogromne izgube med svetovno vojno in povojno gospodarsko in politično propadanje nemškega naroda.

Število rojstev je začelo padati že davno pred pričetkom svetovnega konflikta. Že takrat je bilo jasno, da nemški narod ne bo mogel vzdržati v svoji gospodujoči poziciji, če se njegovo prebivalstvo ne bo dovoljno množilo, še več, že takrat je bilo nekaterim jasno, da se bo moral Nemec ukloniti ogromni plodovitosti vzhodnih slovanskih narodov. L. 1901. je imela Nemčija na leto še 2,032.000 rojstev, pred vojno l. 1913. pa samo še 1,894.598.

Nato je prišla vojna. Pobrala je 2 milijona mož in jih izločila iz sodelovanja pri biološki regeneraciji ljudstva. Porodničarji, ki so to videli, so začeli študirati populacijska vprašanja. (F. Hueppe: Deutschlands Volkskraft und Wehrfähigkeit.) Ginekolog Bumm* je kot rektor berlinske univerze razglabljal o populacijski važnosti padanja rojstev. Strategji so se zamislili pred vprašanjem: padec rojstev in nemška oborožena sila. Politika, ki je hotela ohraniti in razširiti nemško svetovno moč, je podvomila, če bo še mogoče ohraniti nemški narod »pod soncem«. Povsod so s skrbjo gledali v bodočnost.

Prišel je še hujši udarec — poraz v svetovni vojni. Versajski mir je pomenil v očeh Nemcev sramotno nacionalno »ponižanje«. Morečemu psihološkemu razpoloženju so se v letih nato pridružile še gospodarske stiske. Nastala je depresija, ki je na vseh oglih videla znake nacionalne bolezni,

* Ernst Bumm: Ueber das deutsche Bevölkerungsproblem. Berlin 1917.

tako da so ugledni mesečniki izdajali posebne številke pod naslovom »ein krankes Volk«. Zavladala je inflacija na gospodarskem torišču, v duhovnem izživljanju in biološkem snovanju. Primanjkovalo je kapitala, hrane, duhovne tvornosti, politične presodnosti in rojstev. L. 1933. se je rodilo le še 957.000 otrok. Bolnišnice in hiralnice so se polnile hitreje, kakor če bi se bilo nadaljevalo zmerno biološko propadanje, kakršno se je bilo začelo že prej. Nacionalna bolezen je prešla v akuten štadij. Tako so videle svoj nacionalni položaj nemške oči in tako je risal nemško gorje znanstveni in poljudni tisk.

V tistih časih propadanja so Nemčijo oficijelno vodile politične sile, ki so si svojo ideologijo izposodile v Marxovih socialističnih naukih. Med Marxovimi — tedaj v glavnem po socialni demokraciji zastopanimi — teorijami in biološkim gledanjem na svet in življenje pa so že davno poprej vladali prav napeti odnošaji. Že poprej sta ta dva tako različna miselna svetova trčila drug ob drugega in se teoretično napadala. Že l. 1894. je na primer zoolog Ziegler vrgel v svet bojno knjigo proti socializmu Marxovega kova (*Die Naturwissenschaft und die sozialdemokratische Theorie*). Celo zgoraj omenjenemu rasnemu higieniku Schallmayerju so nekateri biologi očitati preveliko toleranco nasproti socialističnim doktrinam.

To staro ideološko nasprotstvo med marksizmom in biološkim svetovnim nazorom je pridobilo poseben pomen, ko delovanje marksistično orientiranih nemških vlad ni prineslo onega olajšanja, katerega bi nemški narod potreboval in ga je pričakoval. Politični neuspehi socialne demokracije so posredno mnogo pripomogli k zmagi onih nazorov, ki so se upirali enostranskemu presojanju s stališča golega gospodarskega mehanizma. Morda bi v sistemu nemškega nacionalnega socializma biologija ne zavzela tako važnega in vidnega mesta, če bi je prav to nasprotstvo ne bilo uspešno podprlo. Verjetno je, da bi brez biologije v nacionalnosocialističnem programu bil bolj poudarjen socializem, nego biološko zamišljen nacionalizem.

Poleg teh več ali manj negativnih, trenutno posebno perečih in deloma prostovoljnih, deloma neprostovoljnih sobojevnikov za zmago bioloških načel pogledjmo tudi nekaj pozitivnih. Nemški narodni značaj, kakor ga je ustvarila priroda, zoblikovala zgodovina in uravnala vzgoja, je sam sebe upodobil ideologiji nacionalnega socializma.*

Za razumevanje vloge, ki jo imajo biološke zahteve za regeneracijo naroda, je marsikje potrebno poseči po političnih, psiholoških in gospodarskih razlagah. Še težje pa je, pojasniti tako imenovani rasizem z zgolj prirodnoznanstvenimi metodami. Res je, da je antropologija že davno ugotovila nekatere splošne pojme o človeških rasah, toda jasne in v vseh podrobnostih

* V naši reviji je o tem že pisal Gustav Šilih («Misel in delo», leto III.) in o tem v tej zvezi niso potrebne podrobnejše analize.

znanstveno izgrajene vede o rasah ni še izklesala. Strogi znanstveniki so in še sedaj gledajo na nacionalnosocialistične nazore o rasah z veliko kritičnostjo, pa tudi zagovorniki nacionalnega socializma sami ne morejo s prirodopisnimi argumenti utemeljiti svojega stališča do ras, predvsem do židovstva. Sklicevanje na teorije, ki jih je postavil francoski aristokrat Gobineau in jih je razpredal Nemeč H. St. Chamberlain in ki so jih skušali snovati nekateri ameriški in drugi antropologi, dokazuje, da eksaktna podlaga za rasizem še ni ustvarjena. Zato trezni zastopniki rasizma sami pravijo, da je treba rasizem vzeti kot iracionalno sestavino. Dr. A. Gütt* sam priznava to, ko pravi: »V splošnem more le oni popolnoma razumeti Hitlerjevo populacijsko in rasno politiko, kdor priznava ljudsko svetovno naziranje nacionalnega socializma ter više ceni dobrobit ljudstva nego svojo lastno in ono internacionalno vezanih sil.«

Naj so znanstvene biološke podlage nemškega nacionalnega nazora do skrajnosti in vseh podrobnosti precizne ali ne, gotovo je, da je Nemčija prva država na svetu, ki je priznala in v svoj program prevzela celotno zgradbo bioloških ved. Švedski evgenik Lundborg je na internacionalnem kongresu za populacijsko znanost v Berlinu l. 1935. po pravici poudaril dejstvo, da je le ena dežela na svetu, v kateri je postalo znanje o rasi in dednosti politični močanski faktor prvega reda, — Nemčija.

Nemški nacionalni socializem očituje, kako so se dolgo stoletje negovane prirodoznanstvene vede mogle totalitarno uveljaviti v razmeroma kratkem času s pomočjo popolnoma zrevolucionirane miselnosti in pod pritiskom zunanjih vplivov. Kakšno obeležje, kakšno razširitev in izpopolnitev so jim dali pristni ideologi nemškega nacionalnega socializma, Hitler sam, Rosenberg, nešteti znanstveniki, politiki in gospodarstveniki, nam na tem mestu ni več važno, ker smo hoteli v splošnih potezah nakazati le pot, po kateri se je biologija smotrno in uspešno zasedrala v duhu nemškega naroda. Praktično se je biološko stremljenje izrazilo v zakonodaji, ki jo je začel sprovajati nemški nacionalni socializem takoj po svoji zmagi dne 30. januarja 1933. V tej zakonodaji zavzemajo glavno mesto trije zakoni: 14. julija 1933 je bil sprejet »zakon za preprečevanje dedno bolnega potomstva«,** 15. septembra 1935 je stopil v veljavo »zakon za varstvo nemške krvi in nemške časti« in 18. oktobra istega leta »zakon za varstvo dednega zdravja nemškega ljudstva (zakon o zdravju braka)«.***

* Dr. Arthur Gütt, Dr. Herbers Linden, Franz Massfeller: Blutschutz- und Ehegesundheits-gesetz. München 1936, Verlag I. F. Lehmann.

** Dr. Arthur Gütt, Dr. Ernst Rüdlin, Dr. Falk Ruttko: Gesetz zur Verhütung erbkranken Nachwuchses. München 1936, Verlag: I. F. Lehmann.

*** Primerjaj: Dr. A v g u s t M u n d a, Biološka regeneracija naroda in kazensko pravo — »Misel in delo«, leto I. str. 209, in istega avtorja Kastracija kot očuvalna odredba v smislu kazenskega zakona — »Misel in delo«, leto I., stran 51.

Zahteve po biološki regeneraciji človeka in družbe povsod energično trkajo na vrata. V Nemčiji so se jim široko odprla, drugod se jim še s silo upirajo podedovani nazori, toda trkanje je vedno nestrpnejše, ker se že jasno kaže, da moderni način življenja posamezniku in ljudstvu ne dovoljuje več prostega razmaha prirodnih sil, ki bi lahko izčistile zasmrajene vode in prevejale biološko dobro od biološko slabega. Pojavlja se pesimizem, čujejo se prerokovanja o propasti evropske kulture, zmede današnjih dni neprestano utrjujejo črnogleda mnenja. Mladina instinktivno hrepeni po novem človeku in novi družbi, pesniki napovedujejo »novega človeka«, biologi premišljujejo o rekonstrukciji, regeneraciji, renovaciji, restituciji človeka, medicina spoznava, da je s svojim dosedanjim delom odgajala in favorizirala slabiče, tirala človeštvo v brezplodno starikavost in na škodo dobrih elementov rafinirano vzdrževala bolehavost, ki bi jo bila sicer zdrava priroda že davno izločila. O potrebi regeneracije, zlasti biološke, sem opozoril že v prvem letniku »Misli in dela« (1934).

Na slovanska in jugoslovanska vrata so biološke zahteve že davno potrkale. Prebudile so nekatere teoretike in mlade ljudi, toda večjega odmeva niso našle. Dnevne skrbi, mogočni zgodovinski tokovi v nacionalnem in državnem življenju so prevpili klice prirode.

Značilno je na primer, da je izrazito politični talent tedaj mladega dr. Gr. Žerjava našel na tržaškem dijaškem shodu l. 1905. v okviru praktičnega referata o evoluciji, delu in samopomoči sicer ne popolnoma precizno, a vendar dovolj bistvo problema obsegajočo formulacijo vzgojne in biološke ureditve človeške družbe, ko je rekel: »O uspešnosti vzgoje se dostikrat dvomi, kaže se nam na prirojene napake, ki jih ni zakrivil niti človek sam niti jih ne more njegov sedanji vzgojitelj odpraviti. Ako pa pomislimo, da ni v našem smislu vzgoja le pouk, ki ga dajemo od detinske dobe, ampak da se prične nepregledno let nazaj, ne z rojstnim dnevom, še prej, da je vsa socialna higiena z bojem proti alkoholizmu na čelu tudi vzgoja bodočega potomstva, bomo odgovorili i na to drugo vprašanje (ali more družba smotrno povzdigovati svojega člana, namreč) optimistično. Posameznik in družba zavestno delata drug za drugega.« — V teh besedah je obsežen program one praktične vede, ki se je v tistih letih v začetku sedanjega stoletja gradila in se kmalu zgostila v točno obeleženo stroko, v rasno higieno ali evgeniko.

Kako so v naši domovini odmevala biološka spoznanja, dokazuje, da je znani srbski zdravnik prof. dr. Milan Jovanović-Batut že leta 1874. pisal članke v evgeničnem smislu pod naslovom »Muž i žena« in da je njegova knjiga o higieni »Pouka o čuvanju zdravlja« vsebovala principe evgenike, ki do tedaj niso bili uvrščeni še v nobeno knjigo o higieni.

Vprašanje, kako naj se načela biologije uveljavijo v naši domači politiki, se dá koristno in smotrno reševati le, če se prepričamo, da se iz bioloških

sil resnično porajajo moč, ugled, udarnost, kulturnost in se zasigura narodna bodočnost. To prepričanje pri nas še ni prodrlo. Slovensko narodno življenje se je razvijalo v fazah, katerih prvo lahko imenujemo dobo nacionalne romantike. Od Trubarja preko Vodnika do Levstika smo krepili in varovali svojo narodno posest z negovanjem jezika in drugih kulturnih vrednot. Mladostno romantično narodno prebujenje je prešlo v drugo obdobje, v katerem smo skrbeli z narodnoobrambnim delom za svoj obstanek. Doba take narodne obrambe je minila vsaj za one slovenske pokrajine, ki so prišle pod Jugoslavijo. Danes živimo v dobi, ki jo lahko imenujemo prehodno, ker se izživljamo v bolestnih političnih krčih. Doba, ki se že naznanja, pa bo zahtevala od nas, da se pobrigamo za svoj biološki obstanek. V svoji notranjosti namreč prehajamo počasi pa sigurno v oni prepad, v katerega se zvrne vsak narod, ki pravočasno ne spozna, da je moderna civilizacija ustvarila razmere, ki so narodnemu razvoju sovražne. Naše narodno stališče je pa tudi od zunaj ogroženo, ker se na severni meji javlja pritisk »biološkega političnega činitelja« in ker na našem zahodu civilizacija briše imena in števila, življenje in kulturo našega ljudstva, kakor je pokazal Lavo Čermelj (Slovenci in Hrvatje pod Italijo).

Za biološko politiko se bo moral začeti zanimati ves slovanski svet. Prikrivati si ne smemo, da je močno pobudo za regenerativno biološko politiko nemškega nacionalnega socializma dal strah pred slovanskim vzhodom in da bo ta strah neprestano krepil biološka stremjenja nemškega naroda. Pri študiju nemškega rasizma ne smemo pozabiti, da so antropologi in rasni teoretiki že davno prerokovali vojne, ki bodo izhajale iz rasnega sovraštva. Utegnejo se postaviti rasne in ne samo ideološke fronte. Skrajna doslednost nemškega nacionalno socialističnega nazora vodi nedvomno k energičnim spopadom, čeravno misli A. Gütt, da so zakoni o varstvu nemške krvi in nemškega braka sposobni, da zblížajo po rasi sorodne evropske narode in okrepijo njihovo čustvo za skupnost ter da preko ožjih mej Evrope pripravljajo resnično notranje razumevanje z vsemi onimi narodi, pri katerih sta zavest vrste in ponos na prednike podlaga njihovemu svetovnemu nazoru.

Slovanski narodi preživljamo, vsaj glede Rusije velja to, revolucijo, ki naj uveljavi racionalizem, tehnicizem in mehanizem, torej intelektualistične in tehnološke pridobitve XIX. stoletja. Njihova življenjska sila je še dovolj neizčrpana, da bodo lahko preboleli tudi vse slabe posledice, ki jih ta način ljudskega življenja prinaša biološkemu ljudskemu zdravju. Prišel pa bo tudi zanje čas, ko bodo morali pomisliti na nosilca vsega napredka, na človeški rod v biološkem smislu. Zapadne slovanske veje so že danes prisiljene, da previdno računajo z vsakim svojim posameznikom, s kvaliteto in kvantiteto svojega prebivalstva.

Biološkopolični problemi se nam vsiljujejo. Proučevati jih moramo v vseh njihovih smereh, v smeri individua in kolektiva, v smeri gospodarskih

in socialnih doktrin. Če pravočasno storimo, kar nam veleva biološko spoznanje, bomo preventivno brez revolucionarnih potresov dosegli ono, kar skušajo zapadni narodi doseči šele sedaj, ko je že očividno njihov razkroj, njihovo umiranje.

Paul Valéry je razmišljal o politiki in duhu in je prišel do sledečega zaključka: Naše udejstvovanje na vseh poljih naše moči in znanja je prišlo v kritično stanje; kriza v gospodarstvu, znanosti, književnosti, umetnosti, političnih svoboščinah in v morali; moderni svet s svojo silo, s svojo čudotvorno tehniko in s svojimi pozitivnimi metodami ni še razumel, da je treba tudi nove politike, nove morale, novih idealov, novih zakonov, ki bi se prilagodili novemu načinu življenja in mišljenja. — Vredno je premišljevanja in študija, ali nam ne bi mogla biologija v tem pravcu prinesiti koristi in jasnosti.

DR. BRANKO VRČON:

REŽIMI IN DIPLOMACIJA

Tempo današnjega mednarodnega razvoja je izredno nagel. Površnemu očesu kaj lahko uide podrobnost, ki se čez nekaj časa razvije že v nevaren problem. Skozi navidezno nedolžne mednarodne pojave se danes prepletajo vprašanja, ki posegajo globoko v najglobljo mednarodno problematiko. Diplomacija, ki je bila vedno iznajdljiva v formah, ima danes še posebno bogato izbiro sredstev za prikrievanje svojih pravih namenov. V dobi ideoloških bojev, kakršna je sedanja, se tudi povsem enostavne in v diplomatski zgodovini že znane mednarodne akcije zavijajo v doslej še nepoznane skrivnostne ideološke tančice, da bi se jim z drugačno obliko in drugačnim zunanjim izrazom odvzela njihova ost in s tem preprečile prenagle reakcije. Tako se često tudi stari mednarodni problemi pojavljajo v novih oblikah, problematika vsakega izmed njih pa se komplicira zaradi njih medsebojnega prepletanja in medsebojne povezanosti.

Eden izmed starih problemov mednarodnih odnošajev, ki pa se nam danes kaže v povsem novi luči, je problem vmešavanja v notranje zadeve držav, ki so ga nekateri najnovejši mednarodni pojavi (dogodki v Španiji, spremembe v Avstriji, povečan pritisk na Češkoslovaško i. dr.) potisnili med najbolj pereča sodobna mednarodna vprašanja.

Nevarnost novih poskusov zunanje intervencije v notranje zadeve držav je predvsem v njih ideološkem maskiranju in — kar je še hujše — v iskanju ideoloških utemeljitev zanje. Zid proti nekdanji zunanji intervenciji v notranje zadeve posameznih držav je bil postavljen z znanim načelom o državni suverenosti. Njegova trdnost je bila seveda v praksi odvisna od dejanske notranje odporne moči poedine države in njenega mednarodnega zavarovanja.

Vprašanje je, ali more biti načelo o državni suverenosti dovolj trden jez proti poplavi vmešavanja v notranje zadeve držav tudi danes, ko se mu skuša z novimi ideologijami, ki operirajo med drugim s tako zvano *spiritualizacijo* meja v imenu nekih namišljenih kolektivnih interesov intervencionistov, odvzeti sleherna vrednost. Kasneje bomo videli, da so za zares uspešno obrambo proti novim oblikam zunanjih intervencij potrebni razen formalnega sklicevanja na državno suverenost v tradicionalnem smislu še drugi elementi, ker so se v sodobnih intervencijah pojavili doslej neznan činitelji, s katerimi je treba računati.

Ko tu govorim o obrambi proti zunanjemu vmešavanju v notranje zadeve držav, mislim seveda v prvi vrsti na negativno intervencijo, kakršna so prevladajoče mednarodne teorije odklanjale. Toda v teoriji se intervencija v notranje zadeve držav ni nikdar na splošno odklanjala. Vprašanje, ali in kdaj se sme neka določena država odnosno mednarodna skupnost kot nosilka nekega kolektivnega interesa mešati v notranje zadeve druge države, bodisi iz človečanskega ali kakega drugega sošolsnega nagiba, spada med najbolj sporne probleme mednarodnega prava. Nekaterim se zdi načelo nevmešavanja v notranje zadeve držav absolutno, drugi pa dopuščajo izjeme, kakršna je zgornja (poudarjen interes mednarodne skupnosti). Nekateri avtorji razlikujejo med intervencijo v notranje in mednarodne zadeve poedinih držav in so glede prve strožji kakor glede druge. Tudi v razliki med egoistično intervencijo poedine države in intervencijo kakega mednarodnega kolektiva brez egoistične primesi je mogoče utemeljiti nekakšno gradacijo dopustnosti vmešavanja. Ločiti je končno direktno in indirektno intervencijo. Samo prva utegne kršiti državno suverenost, dočim je druga lahko le sredstvo mednarodnega pritiska, katerega neposredni učinek ni nujno tudi že kršitev suverenosti. Brez ozira na te nianse pa lahko na splošno rečemo, da nekateri avtorji¹ dopuščajo zunanjo intervencijo v notranje zadeve držav samo v zavarovanje kakega občega interesa mednarodne skupnosti, in to ne glede, ali si intervencijo lasti poedina država ali kak mednarodni kolektiv, dočim drugi² načelno odklanjajo sleherno intervencijo kot nedopustno in proglašajo načelo nevmešavanja v notranje zadeve

¹ Glej zlasti Stowell, *Intervention in International Law*, Washington, 1921, p. 51; Rougier, *Les guerres civiles et le droit des gens*, Pariz, 1903; cfr. Hans Wehberg, *Guerre civile et droit international* v zborniku »La Crise Mondiale«, Institut universitaire des hautes études internationales, Ženeva, 1938, p. 206.

² Glej zlasti Strisower v Struppovem »Wörterbuch des Völkerrechts und der Diplomatie«, Berlin, 1924, I, p. 588; Potter, *Académie de Droit International*, Recueil des Cours, t. 32, p. 65³

držav za absolutno, kar naj bi bilo v skladu tudi z načelom, da narodi sami določajo svojo usodo.³

Ako presojava intervencijo v notranje zadeve držav z zgodovinskega vidika, moramo objektivno priznati, da je intervencija nastala iz dejanske potrebe mednarodnega korigiranja nekih očitnih krivic, da pa se je v trenutku, ko se je ta potreba pokazala, dejansko že začela tudi zlorabljeni, in sicer iz dveh vzrokov: 1. zaradi pomanjkanja nekega mednarodnega organa kot vrhovnega regulatorja mednarodnega življenja in 2. zaradi pomanjkanja jasnih norm, ki naj bi postavile intervenciji določene meje. Tako se je na primer intervencija v notranje zadeve držav na debelo zlorabljala zlasti po dunajskem kongresu, ko so se evropske velesile združile v »direktorij«³ Svete alianse, ki si je pod pretvezo »zavarovanje evropskega reda«³ lastil pravico vmešavanja v vse notranje zadeve manjših držav. Iz reakcije proti tej očitni zlorabi se je po dunajskem miru uveljavilo načelo nevmešavanja, ki je v političnih dogodkih preteklega stoletja igralo veliko vlogo, saj se morata na primer Italija in Nemčija samo zmagi tega načela zahvaliti za svoj nastanek. (To tezo postavlja n. pr. Italijan Catellani, *Diritto Internazionale*, Padova, 1925.)

Od tedaj se je praksa intervencije znatno omejila in obveljali sta v glavnem dve načeli: 1. vmešavanje v notranje zadeve držav je bilo na splošno obsojeno kot nedopustno, 2. uveljavila pa se je praksa intervencije v mednarodne (zunanjepolitične) zadeve poedinih držav v interesu mednarodne skupnosti in kot element mednarodnega ravnotežja, s čimer se je vsaj teoretično postavila meja prehudim subjektivnim zlorabam intervencije v imenu splošnih interesov. V mednarodni praksi pa so navzlic temu — predvsem zaradi že naznačenih pomanjkljivosti — prevladovali zgolj subjektivni kriteriji upravičenosti intervencije, kakor so jih utemeljevale poedine države bolj iz svojih egoističnih kakor splošnih interesov.

Ustanovitev Društva narodov ni prinesla velike praktične spremembe v tem pogledu, dasi je načelni poudarek državne suverenosti in neokrnji-

³ Glej zlasti A. de La Pradelle, *La Sécurité collective et la non-ingérence* (The New Commonwealth Quarterly, vol. II, 3, dec. 1936, p. 302). Pravica avtodispozicije narodov pa je lahko v določenih primerih v nasprotju z zahtevami splošnega miru in interesi mednarodne skupnosti. Vsak narod ima sicer pravico, da si sam izbere ustavo, ki jo hoče, tudi z notranjimi boji (v državljanski vojni), toda državljanska vojna utegne postati v določenih primerih nevarnost za splošni mir. V takih primerih (cfr. že navedenega Hansa Wehberga, op. cit. p. 204) naj bi bila zunanja intervencija dopustna, ako jo izvede kak mednarodni kolektiv v interesu vse mednarodne skupnosti. S takšno utemeljitvijo je na primer zahteval intervencijo DN v špansko državljansko vojno tudi španski zunanji minister Alvarez del Vayo dne 11. dec. 1936. Njegovo tezo pa je zavrnil francoski delegat Pierre Viénot z motivacijo, da je »čedalje bolj težko postaviti točno mejo med tem, kar tvori notranje življenje kakega naroda, in onim, o čemer bi se lahko reklo, da zadeva mednarodno življenje«. (*Journal Officiel*, jan. 1937, p. 10.)

vosti državnega ozemlja in sploh državne intergritete prav v njegovem paktu najmočnejše izražen. Volja poedinih držav pa je navzlic temu ostala slej ko prej neomejena, kajti tudi Društvo narodov se v teh zadevah ni moglo uveljaviti kot nepristranski naddržavni organ, ki bi nepokorne države lahko kaznoval. Razen tega je prav najnovejši mednarodni razvoj pokazal, da so norme o preventivni in represivni intervenciji Društva narodov še vse preveč sporne in nejasne, da bi mogle povzročiti potrebni preokret v dose-danji praksi zunanje intervencije v notranje zadeve držav.

Kot značilen primer prvega povojnega poskusa mednarodne utemeljitve intervencije v notranje zadeve držav pa lahko v tej zvezi omenim manjšinske pogodbe, sklenjene med velesilami zmagovalkami kot posebnim mednarodnim kolektivom ad hoc in posameznimi nanovo nastalimi državami in državami, katerih ozemlje se je po vojni povečalo. V pismu z dne 24. junija 1919, ki ga je Clémenceau poslal tedanjemu predsedniku poljske republike Paderewskemu, se podrobno navajajo razlogi, zaradi katerih so velesile zmagovalke smatrale za potrebno, da kot pogoj priznanja teh držav postavijo nekatera splošno veljavna ustavna načela kot osnovo njih bodoče državne ureditve.⁴ Prav zaradi te utemeljitve so seveda iste velesile odbile zahtevo po posplošenju manjšinske zaščite. Nekako tako so tudi Američani razvili svojo znamenito Monroevo doktrino v nož z dvojnimi rezilom: Evropi so z načelom o nevmešavanju v njene zadeve odrekli pravico vmešavanja v svoje, sami pa so si lastili pravico intervencije »v zaščito integritete« ameriških držav.

Panameriška mirovna konferenca v Buenos Airesu v decembru 1936 je v posebni konvenciji proglasila načelo, da je »sleherna intervencija, posredna kakor neposredna, iz kakršnegakoli nagiba, bodisi v notranje ali mednarodne zadeve« katerekoli izmed pogodbenih držav nasproti drugi pogodbeni državi nedopustna. Tu je torej načelno odklonjena kot nedopustna sleherna intervencija brez razlike. Nasprotno dopušča na primer pakt DN (čl. 11 in 17) intervencijo v interesu občega miru.

Navzlic tem nasprotjem lahko zaključim ta kratki in površni pregled prevladujočih teorij o intervenciji z ugotovitvijo, da vmešavanje v zadeve poedinih držav nikakor ni priznано kot načelo mednarodnega prava, dasi je tudi nekaj pravno-političnih argumentov, ki govore zanjo, vendar z velikimi pridržki in omejitvami, kakor sem jih že nekaj navedel. Eden izmed glavnih pomislov je nevarnost zlorabe intervencijske potrebe. Ta nevarnost je

⁴ Clémenceau pravi v svojem pismu med drugim: »Že dolgo je običaj v evropskem javnem pravu, da je v primeru nastanka kake nove države, ali pa v primeru, da že obstoječa država doseže pomembna teritorialna povečanja, njeno kolektivno in formalno priznanje s strani velesil dano le proti jamstvu, da se taka država s posebno meddržavno pogodbo zaveže spoštovati nekatera osnovna načela vladanja.«

posebno velika, kadar se za intervencijo vnema kaka mogočna država nasproti mali ter notranje in zunanje nezadostno zavarovani državi. Pripomniti moram, da se te nevarnosti zavedajo tudi avtorji, ki sicer dopuščajo izjeme načela o nevmešavanju, ki pa sami priznavajo, da meje intervencije niso še dovolj jasno določene in da se še vedno čuti pomanjkanje primerne mednarodnega organa, ki bi sproti in nepristransko utemeljeval pravico konkretnih vmešavanj.

Pri vrednotenju posameznih intervencij v notranje zadeve držav so potemtakem še vedno odločilni predvsem subjektivni kriteriji, ki jih je seveda treba upoštevati na obeh straneh. Nobenega dvoma ni, da velja to še v posebni meri za današnjo dobo, v kateri se v spopadu nasprotnih ideologij pojavljajo tako rekoč nevidno neštete možnosti posrednega vmešavanja te ali one države kot nosilke določene ideologije v notranje zadeve mnogih držav naenkrat.

Zlasti v konfliktu totalitarnih in liberalnih idej, ki je zajel že ves svet, so nedvomno skrite klice novih oblik vmešavanj v notranje zadeve držav, kar daje problemu intervencije še prav posebno aktualnost v sodobni mednarodni problematiki. Pojavlja se celo še vprašanje, ali ne bi kazalo razen dosedanjih oblik intervencij in reakcij nanje proučiti tudi možnosti mednarodne utemeljitve preventivnih obrambnih intervencij proti onim državam, ki s svojo politiko dosledno pripravljajo teren za lastne intervencije v zadeve drugih.

Teoretično je ta problem v zadnjem času spretno nakazal ameriški jurist Pitman B. Potter,⁵ avtor odličnih študij o mednarodni organizaciji. Potter je v zvezi z nastankom totalitarnih ideologij posvetil posebno pozornost proučitvi perečega vprašanja vplivov zunanjih politik poedinih držav na teorijo mednarodnih odnošajev. Dočim je po njegovem mnenju večina držav ostala zvesta svojim tradicionalnim, ortodoksnim in na splošno veljavnim načelom mednarodnih odnošajev, se v novejšem času pojavlja očitno nasprotje med nekaterimi komunističnimi in fašističnimi doktrinami o državi na eni ter mednarodno organizacijo na drugi strani. V tem nasprotju je velik del razlage za krizo, v kateri se je znašla sodobna mednarodna politika. In tu postavlja Potter zanimivo tezo o že naznačeni utemeljenosti preventivne obrambne intervencije mednarodne skupnosti v notranje zadeve onih držav, ki s svojimi ideologijami ustvarjajo možnost neprestanih intervencij v zadeve drugih, zlasti na škodo malih in nezavarovanih držav: »Kadar notranje ureditve ali nacionalni ustavni režimi učinkujejo izven njihove povsem domače sfere, torej na

⁵ »La Crise actuelle de l'organisation internationale« v zborniku »La Crise Mondiale«, Ženeva, 1938, p. 103—140.

mednarodnem področju, te ureditve lahko postanejo predmet mednarodne pozornosti, mednarodnega ocenjevanja in mednarodne akcije.«

Mislim, da se je Potter lotil s tem zelo hvaležne naloge. Razčiščenje tega vprašanja zanima danes zlasti male narode, posebno one na evropskem vzhodu in jugovzhodu. Prav najnovejši dogodki so pokazali, da v dobi tako zvanih totalitarnih ideologij, ki imajo povsem svoje poglede na mednarodno življenje in mednarodno organizacijo, mednarodna skupnost ne more biti več indiferentna nasproti navidezno »samo« notranjim politikam nekaterih držav. Razvoj ideoloških sporov je danes dosegel do točke, ko se lahko ta ali ona država čuti neposredno prizadeta zaradi političnih teorij, ki se postavljajo in uradno zagovarjajo v kaki drugi državi, zlasti še, kakor ugotavlja Potter,⁶ »ako te teorije zadevajo izrecno tudi mednarodne odnošaje in se tako namerno dotikajo interesov prizadete države«. Take teorije niso več samo teorije notranje vladavine, temveč postajajo teorije mednarodnih odnošajev in so seveda podvržene zato tudi mednarodni diskusiji. (Opozarjamo že v tej zvezi na znano Hitlerjevo izjavo z dne 20. februarja 1938 o zavarovanju pravic zamejnih Nemcev ne le v pogledu njihovega narodnega in političnega življenja, temveč tudi v pogledu svobode njihovega narodno-socialističnega svetovnega nazora!)

Ako bi hoteli zajeti vse plati tega problema, bi se morali seveda dotakniti vseh v poštev prihajajočih totalitarnih ideologij današnjih dni. Po tezi, ki jo postavlja Mednarodna posvetovalna skupina (Groupe consultatif international) v Ženevi,⁷ so si danes glede državne ureditve, mednarodne organizacije in mednarodne akcije v nasprotju v glavnem tri teorije, k o m u n i s t i č n a , f a š i s t i č n a in d e m o k r a t i č n a. Tako zvana čista demokratična šola, ki danes pridobiva na veljavi, pa je mnenja, da se sodobni ideološki konflikt pojavlja samo med komunizmom in fašizmom na eni⁸ in demokracijo na drugi strani, ali med tako zvano totalitarno državo, pa naj bo ta gospodarsko komunistična ali kapitalistična, na eni, ter neko ne povsem jasno določeno stopnjo liberalizma in individualizma v organizaciji in vodstvu javnih zadev na drugi strani. Nasprotno pa zlasti fašisti istovetijo komunizem in demokracijo. (Primerjaj pisanje italijanskega časopisja in razne Mussolinijeve izjave, n. pr. ono z dne 16. januarja 1937, Mussolinijev članek o fašizmu

⁶ Op. cit., p. 111—112.

⁷ Conflicts of Ideologies, Ženeva, marec 1937.

⁸ Tega mnenja je na primer tudi Potter, op. cit., p. 112, ki sam pravi: »Vsaka fašistična država dejansko slej ali prej zaide v komunistično smer.« Primerjaj v tem pogledu piščeva izvajanja o fašizmu in lastnini v I. letniku »Misli in dela«.

v italijanski enciklopediji, zbirko Mussolinijevih spisov: *Scritti e discorsi*, Hoepli, Milan itd.)

Zgolj po teoriji posebnega gledanja na mednarodne odnošaje je novejša nemška šola,⁹ v skladu s posebnimi nemškimi teorijami o narodu in rasi kot poti k tako zvanemu »organicizmu« ali organskemu univerzalizmu, slonečem na »svobodnih narodih v njih naravnih mejah«, postavila svojo narodno-univerzalistično teorijo v nasprotju s »framasonsko-demokratično«, »rimsko-univerzalistično« in »židovsko-komunistično« etatistično mednarodno usmeritvijo. Vse razlike v teh klasifikacijah pa se kažejo bolj v niansah posameznih teorij kakor v njihovem bistvu.

Kakor bi sicer bila proučitev komunistične in demokratične teorije v mednarodnih odnošajih zelo zanimiva tudi glede vprašanja, kateremu je posvečen ta članek, se želim v tem okviru zaradi posebne aktualnosti, ki jo kažejo najnovejši dogodki v naši neposredni bližini, omejiti samo na prikaz nasprotja med fašizmom in doslej prevladujočo zamislijo mednarodne organizacije, opuščajoč ostalo načelno razglabljanje za drugo priliko. Ako pa govorim o fašizmu na splošno, moram ločiti med italijanskim fašizmom in nemškim narodnim socializmom. Nas trenutno zanima z vidika našega vprašanja predvsem poslednji.

Glede mednarodne organizacije je obema fašizmoma skupen samo odpor proti sleherni mednarodni kontroli, v vseh drugih vprašanjih pa se kažejo med obema značilne razlike, dasi često samo v niansah. Že navedeni Keller sam ugotavlja, da je fašistična zunanjepolitična koncepcija zasnovana na etatistični, narodno-socialistična pa na nacionalistični osnovi. Zato je po njegovem mnenju italijanski fašizem tipično etatistično ali državno univerzalističen, dočim je narodni socializem samo nacionalno univerzalističen. Ta okolnost je po Kellerjevem mnenju najboljša razlaga za dejstvo, da Hitler dosledno proglašja nemški narodni socializem kot »najdragocenejši nemški patent« (na primer na kongresu stranke v Nürnbergu leta 1937), dočim je »neki drugi nacionalist«, tako piše Keller, »ki je pred leti oznanil, da ni njegov nacionalizem' nikak eksportni predmet, pozneje ta svoj izrek sam svečano demantiral«.

Ako bi v tej razlagi povsem sledili Kellerju, potem bi morali na splošno zaključiti, da bi utegnil biti drugim državam nevaren samo italijanski fašizem, v kolikor ga odgovorni fašisti sami smatrajo za »eksportni predmet«, dočim bi nemški narodni socializem ne bil nevaren, ker si tega priveska ne lasti, kakor ugotavlja Keller po Hitlerju: »Mi priznavamo slehernemu drugemu narodu naravno pravico, da se po svojih zamislih in potrebah svetovno-

⁹ Glej H.K.E.L. Keller v članku »Nationalismus und Etatismus«, *Zeitschrift für Geopolitik*, februar 1938, XV.

nazorno, politično ali gospodarsko osreči, seveda pod pogojem, da vse to tudi nam prizna.« Tako daleč pa Kellerju ne moremo slediti, kajti v tej navidezno zelo pohlevni in nedolžni ter celo plemeniti Hitlerjevi enunciaciji ni danes nobena uganka več, kaj si Hitler dejansko predstavlja pod skromno besedo »nam«. Keller sam priznava, da se ta »nam« ne nanaša na nemško državo, temveč na nemški narod. Keller in vsi nemški rasisti s Hitlerjem na čelu odločno zavračajo istovetenje države in naroda, »kajti bistveni pogoj miru,« kakor ugotavlja Keller, »so samo naravnne meje (!), kakršne lahko imajo le narodi, ne pa države«.

Prav tu pa se začenja razpletati problem tako zvane spiritualizacije nemških mej. Te se po narodno-socialistični rasni ideologiji ne krijejo z rajhovskimi mejami, temveč zajemajo vsa ozemlja Evrope in sveta, na katerih prebivajo člani nemškega naroda. Jasno je, da je ta rasna spiritualizacija mej v popolnem nasprotju s sedaj potegnjenimi državnimi mejami povsod, kjer prebivajo Nemci, in da se zaradi tega že s samo enunciacijo takega načela postavlja v vseh prizadetih državah vprašanje možnosti nenadne nemške intervencije v notranje zadeve teh držav.

Mi vemo, da ta spiritualizacija mej ni samo teorija. Nemški narodni socializem je ustvaril mogočno organizacijo zamejnega nemštva, ki ne skrbi le za kulturni in zares samo narodni procvit nemških manjšin izven rajhovskih mej. Nemški rasni sistem, ki je postavil novi pojem nemškega naroda, se danes kaže v politični obliki predvsem v tem, da priznava zamejnim Nemcem dobesedno iste narodne pravice kakor jih imajo Nemci v tretjem rajhu. Vzporedno s tem se na vseh nemških ozemljih izven tretjega rajha, zlasti tam, kjer se je v dobi nemške kolonizacije priseljeno nemštvo deloma že aklimatiziralo in asimiliralo z domačim prebivalstvom, vodi sistematična akcija tako zvane regermanizacije ali disimilacije nemštva za njegovo popolno vključitev v vse objemajoči nemški narod.

Kolikor mi je znano, je doslej najbolj temeljito opozoril na ta problem, ki postaja pereč že za celo vrsto evropskih držav, madžarski zgodovinar Julius Szekfü,¹⁰ ki se sicer ozira predvsem na madžarske prilike, ugotavlja pa pri tem marsikaj zanimivega tudi glede sosednih držav. Tako piše med drugim: »Dasi se v nekaterih državah, kakor v Rumuniji in na Madžarskem, nemška manjšina v svoji celoti ni še podvrgla berlinskemu vodstvu in je bila prav zaradi tega zaenkrat še prekinjena enotna manjšinska fronta, se bo s stalnim dviganjem ugleda nemškega rajha število odpornikov gotovo zmanjšalo. Na pohodu je pravo nasprotje nekdanje kolonizacijske akcije. Gre za velik zgodovinski proces zopetne priključitve raztresenega nemštva, v kate-

¹⁰ V reviji »Magyar Szemle«, julij 1937.

rega razvoju odpadajo doseđanji nazivi »Deutschungar«, »Sachse«, »Schwabe« i. dr. in postaja slehernik samo še uniformiran član iz rajhovske centrale vodenedga nemškega naroda... Kar smo mi kot mali narod za svoje ločene brate smatrali komaj za mogoče, namreč od znotraj navzven organizirano osrednjo kulturno, gospodarsko in celo politično vodstvo, to je nemški rajh že marsikje dosegel.«

Znano mi je, da je članek madžarskega zgodovinarja naletel na izredno živ odziv v madžarski javnosti.¹¹ Pri nas se, kolikor vem, tako daleč še nismo spustili, dasi zasluži vprašanje te posredne intervencije v notranje zadeve držav po poslednjih spremembah v Avstriji, še posebno zanimanje vse naše javnosti.

Priznati moramo, da so izmed Slovanov doslej najgloblje prodrli v ta problem Čehi, ki so nakazovali možnost sedanjega nemškega razvoja že vse od konca svetovne vojne. Kontinuiteta med predvojno nemško rasno-imperialistično šolo raznih Naumannov, Chamberlainov, Langejev, Hassejev, Reinerjev, Tannenbergov, Rohrbachov i. dr., ki so idejno ali dejansko povezani v »Pangermanski ligi« izdajali razne knjige o »Srednji Evropi«, »Poroti 19. stoletja«, »Čisti nemški nacionalnosti«, »Nemški politiki«, »Pangermanski politiki«, »Pangermanski Nemčiji«, »Največji Nemčiji«, »Nemški ideji v svetu« i. p., ter sodobno geopolitično in rasno šolo z vsemi mogočimi propagandnimi gesli in središči v Nemčiji in izven nje, jim ni ostala prikrita. Strateško in geopolitično je problem nemštva v Podonavju posebno nazorno prikazal polkovnik češkoslovaškega generalnega štaba Moravec.¹²

Nenehoma so Čehi svarili evropski zapad pred nevarnostjo nemške hegemonije v Evropi, toda ta najprej ni kazal posebnega razumevanja za ta problem. Šele v zadnjem času so tudi Francozi začeli posvečati rasni politiki in nacistični teoriji o narodu kot »osnovi bodoče mednarodne organizacije« (Kellerjev »organizem«!) večjo pozornost.¹³

¹¹ »Süd-Ost-Pressebericht, München, šte. 22 z dne 25. oktobra 1937 objavlja v dobesednem prevodu 5 člankov samih znanih madžarskih javnih delavcev, ki so v najuglednejših madžarskih listih vseh političnih barv temeljito razpravljali o Szekfűjevem spisu. Pripominjam, da nemški list še s posebnim užitkom podčrtava ugotovitve Szekfűja in njegovih komentatorjev, da ima nemški narodni socializem neprimerno večji vpliv na madžarske kroge kakor na primer italijanski fašizem. Nacističnim idejam podlega zlasti mladina. Potrebno bi bilo, da bi nekdo obdelal to vprašanje tudi pri nas.

¹² Emanuel Moravec, Die strategische Bedeutung der Tschechoslovakischen Republik für Westeuropa, Praga, Orbis, 1936.

¹³ Pred kratkim je skupina francoskih intelektualcev različnih tendenc ustanovila poseben krožek (Groupement d'études et d'information), ki izdaja bulletin »Races et Racisme«, ki kritično presoja nemški narodni socializem, predvsem z vidika njegove rasne ekspanzije.

Spričo povsem javnih in uradnih izpovedi nemškega rasnega creda od prvih narodno-socialističnih manifestacij v Nemčiji pa vse do danes, se nam mora zdeti naravnost nerazumljivo, kako je mogla Evropa vse do najnovejših dogodkov v Avstriji in do Hitlerjevega govora z dne 20. februarja tega leta držati zaprte oči pred vseskozi perečim problemom, ki je tako tesno povezan z vprašanjem intervencije v notranje in mednarodne zadeve poedinih držav. In vendar je nemški propagandni minister dr. Göbbels (da navedem samo en primer, ki je za vse to, kar se danes dogaja v naši bližini še posebno zgovoren) že 3. februarja 1935, torej že pred dvema letoma, tako rekoč dobesedno napovedal sedanje dogodke v Avstriji: »Naša fronta sedaj ni več na zapadu, marveč na vzhodu in predvsem na jugovzhodu... Tako Angleži kakor Francozi in še celo trdovratni Italijani bodo morali priznati, da pripada Avstrija le Nemčiji. V obrambo naših avstrijskih bratov nismo pripravljeni le na borbo, marveč smo pripravljeni celo na pohod... Poslali bomo Schuschniggovi vladi poziv, ki ga bo morala izpolniti v določenem roku... Naj bo karkoli, mi si bomo z vsemi mogočimi sredstvi znali odpreti vrata do naših ljudi in jih bomo privedli nazaj v državo. V novi Evropi¹⁴ je mogoča le ena nemška država...«¹⁵

Hitler je po sestanku v Berchtesgadenu in novem sedaj že izvršenem avstrijskem dejstvu postavil v svojem govoru z dne 20. februarja 1938 samo še piko k navedenim Göbbelsovim izjavam iz leta 1935, dodal pa je še nekaj novih klicajev, ko je opozoril na dve sosedni državi, v katerih živi 10 milijonov Nemcev, in na interese nemškega rajha, med katere spada tudi »zaščita onih nemških narodnih drugov (Volksgenossen), ki si sami ob naših mejah ne morejo priboriti pravice do obče človeške, politične in svetovnonazorne (!) svobode«.¹⁶

Mislím, da po tej avtentični Hitlerjevi izjavi ne more biti več dvoma, da je tudi narodni socializem (navzlic nasprotnim videzom, na katere opozarja na primer Keller) v sedANJI Evropi vendarle »eksportni predmet«, četudi je formalno in teoretično omejen samo na »Volksgenossen«.

Vprašanje je, ali nima sloviti ameriški pravnik Potter prav, ko povsem teoretično sodi, da v dobi ideoloških sporov, kakršne preživlja danes svet, samo pasivni odpor proti zunanjim intervencijam v notranje zadeve držav ne bo več učinkovit, temveč bo treba misliti tudi na preventivno obrambno akcijo proti njim. To vprašanje pa zasluži posebne obdelave.

Samo mimogrede naj omenim, da so madžarski komentatorji zgodovinarja

¹⁴ Cfr. knjigo že navedenega Kellera: »Das Dritte Europa«, Berlin, 1934.

¹⁵ Po časopisnih poročilih z dne 9. februarja 1935.

¹⁶ »Völkischer Beobachter«, glavni organ narodno-socialistične stranke, München, 21. februarja 1938.

Szekfűja za Madžare že opozorili tudi na to stran vprašanja. Seveda so se zatekli samo k svoji panmadžarski ideji izza predvojne dobe. Čehoslovaki so doslej našli odpor proti totalitarnemu infiltriranju od zunaj v svoji »oazi demokracije« in v izredni skrbi za svojo narodno obrambo.

Kaj pa mi? Bivši bolgarski poslanik v Beogradu Kosta Todorov je imel pred kratkim v naši prestolnici predavanje o germanski nevarnosti s posebnim ozirom na južne Slovane. Svojo rešitev je nakazal med drugim z besedami: »Samo vzajemnost vseh slovanskih držav in enotna slovanska politika lahko Slovane rešita preteče nevarnosti.« Morda je Todorov segel nekoliko daleč, toda — svojo rešitev moramo čimprej najti, kajti... tempo sedanjega mednarodnega razvoja je silno nagel.

O B Z O R N I K

Vprašanje kulturne sinteze

V 2. številki »Panorame«, revialnega glasila češkoslovaške knjižne zadruga »Družstveni práce«, je izšlo v zvezi z nedavnim bratislavskim občnim zborom te češke zadruga zanimivo razglabljanje Jaroslava Nebesáfa o češkoslovaški kulturni sintezi. Zanimivo zaradi nalike s slovensko-srbsko-hrvatsko kulturno sintezo. Češki sociolog piše o tem med drugim tole:

Formalna sociologija nas uči, da povečanje družbenega kroga ali področja ne vodi v izenačevanje (nivelizacijo), marveč nasprotno — v večje diferenciranje individua. Čim manjši je kakšen življenjski krog, tem enoličnejši je individuuum... Na to sovisnost med individualno diferenciacijo in razširjenjem kulturnega kroga je prvi opozoril znani ustanovitelj formalne sociologije Georg Simmel. Obilnejše diferenciranje poedincev nastaja tako, da se navezujejo stiki z bolj oddaljenim in da se olajšujejo vezi, ki jih ima poedinec z neposrednimi viri, s čimer se tudi razmnožujejo impulzi, katere dobiva od zunaj. Če uvažujemo, da je pred Belimi Karpati drug življenjski stil nego za njimi, stil, ki so ga ustvarili različni tradicionalni vplivi, tedaj medsebojno vplivanje in pronicanje obeh stilov pomeni že samo po sebi kulturen donesek. To navajamo zaradi tega, da bi ovrgli napačne podmene, ki jih včasih slišimo

iz kulturno-avtarkičnih krogov, češ, da medsebojno vplivanje tradicionalno različnih družbenih stilov vodi v nivelizacijo. Pravimo, da je narobe: to samo ojačuje individualnost članov vsega občestva. Profesor George Ross Wells raziskuje v svoji knjigi »Individuality and Social Restaint«, v čem je individualnost in dokazuje, da se ljudje tem bolj razločujejo med seboj, čim bolj zapleten je svet. Prava podlaga osebnosti je diferenciranost. Ustvarjanje večjih kulturnih celot ne jemlje nikomur resničnih vrednot, marveč samo obogačuje osebnost. Reakcionarni tradicionalizem je orodje duševnega in materialnega siromaštva.

Češki pisec pa dobro pristavlja, da vzajemno vplivanje različnih kulturnih stilov nikakor ni istovetno z enostranskim širjenjem tako zvane formalne izobrazbe. Razlika med pravo kulturo, ki ni v količini umstvenega znanja, in med civilizacijo je tu očitna. Češki pisec, ki se opira na sodobne sociološke teorije, sklepa potemtakem, da je kulturna sinteza med Čehi in Slovaki mogoča brez nivelizacije. Za posamezen del skupnega občestva lahko velja to, kar velja za individuja: da namreč medsebojno vplivanje in pronicanje različnih kultur povečuje diferenciacijo.

Pri Slovencih imamo mnogo ljudi, ki se iz občutja politične manjvrednosti (in iz nje izviraajoče skrbi za jezik) za-

pirajo nasproti srbskohrvatski kulturi v nekako samoslovensko avtarkijo. Ta-ki ljudje se boje, da bi medsebojno vplivanje slovenskega in srbskohrvatskega kulturnega stila prineslo kulturno izenačenje v slovensko škodo. Formalna sociologija pa uči, da je učinek v takem primeru nasproten: iz smotrno urejene-nega kulturnega sožitja, iz duhovne sin-teze, lahko nastane še večja, vendar pa ne več sredobežna diferenciacija po-sameznih delov in še večja individuali-zacija posameznika. Če so zadovoljivo urejeni vnanji pogoji in če se pravilno upošteva obojestranska pravica do in-dividualnosti, do diferenciacije, tedaj ni mogoče, da bi neki del kulturne sinteze ogražal drugega: oba jemljeta drug od drugega, oba pa tudi dajeta. Slovenski kulturi se potemtakem ni treba bati, da bi zaradi tesnejšega sožitja in vz-ajemnega vplivanja s kulturo srbskih in hrvatskih bratov izgubljala svoje resni-čne vrednote (izmed katerih je jezik sploh izven diskusije). Kulturna sinte-za v tej ali oni obliki je pa nujna posled-ica skupne pripadnosti istemu držav-nemu krogu, ki ga vodijo isti gospo-darski, socialni, politični in drugi za-koni, zato se ji ne bo mogoče izogibati za vse večne čase.

Seveda pa ne smemo pozabiti razlike med kulturo in civilizacijo. Če je beseda o kulturni sintezi (ki ne more biti me-hanična, zaukazana, umetna, kaj še nasilna), je treba dobro razločevati med pravimi kulturnimi vrednotami in med dobrinami civilizacije. S takim razločevanjem odpade marsikaj, kar pretirani tradicionalisti ali kulturni av-tarkisti povečujejo v imenu kulture, odpade pa tudi marsikaj, s čimer razni ozkogledni nasprotniki kulturne dife-renciacije opravičujejo potrebo niveli-zacije. Kajti pod tem izenačenjem si dostikrat zamišljajo izrazito civilizacij-ske dobrine, ne pa kulturnih.

Tradicionalizem je potreben in zdrav, če so tradicije pristne in resnične. Da je kulturna avtarkija zlasti pri nas ne-mogoča, leži na dlani, če nočemo izgubi-ti velikih vnanjih impulzov, ki so vedno vzpodbujali našo kulturno rast in tvor-nost in ki so nam slej ko prej potrebni. Toda neiskreno in nelepo je, če kdo pro-glaša avtarkijo samo nasproti najso-

rodnejši, čeprav po svoje diferencirani kulturi, ob istem času pa vprav nekri-tično sprejema tuje, često zgolj ci-vilizacijske vrednote kot pris-tno kulturne. V srbskohrvatskem kulturnem krogu so nedvomno nekate-re resnične kulturne vrednote, ki bi slo-vensko kulturo samo obogatile, če bi jih pravilno sprejemala. **B. Borko**

Finis Austriae . . .

Mednarodni dogodki se kopičijo s takšno naglico, da jih je čedalje težje zajemati v kratke skupne preglede Normalnim in po že znanem mednarod-nem razvoju več ali manj pričakova-nim dogodkom slede čedalje bolj ne-nadne spremembe položajev, ki postavl-jajo vse račune o približnem trenut-nem mednarodnem ravnotežju na gla-vo.

S tem ni rečeno, da bi nekateri ne-pričakovani dogodki ne bili podani vsaj v premisah dosedanjega razvoja (prav zato vsaj o nekaterih lahko trdimo, da nas navzlic nepričakovanosti ne prese-nečajo), temveč je njih nepredvidenost predvsem časovnega značaja. Med take dogodke zadnjega časa lahko štejemo na primer nenadni padec Gogovega re-žima v Rumuniji dne 10. februarja tega leta po komaj šesttedenskem vladanju, spremembe v vodstvu nemške armade z dne 4. februarja tega leta, nepriča-kovan odstop angleškega zunanjega mi-nistra Edena dne 20. februarja tega leta, odstopa prve in druge Chautemp-sove vlade v Franciji itd.

Po nepričakovanosti, dasi ne tudi po popolni nepredvidenosti, pa vse te do-godke prekašajo **velike spremembe v Avstriji**, ki so se začele po sestanku avstrijskega kancelarja dr. Schuschnig-ga s Hitlerjem v Berchtesgadenu dne 12. februarja tega leta in v prvi fazi zaključile s Schuschniggovo kapitulaci-jo in kapitulacijo avstrijske republike pred Tretjim rajhom dne 11. marca tega leta, ko je pod poglavje avstrij-sko-nemške napetosti bila postavljena kratka ugotovitev novega nemškega iz-vršenega dejstva: **Finis Austriae!** . . .

Kakor se nam ta ugotovitev zdi dan-es kratka in točna, vendar tudi v re-trospektivni sodbi lahko trdimo, da se dogodki, ki so dovedli do te spremem-

be, niso odigrali tako enostavno. Da, bilo je po sredi celo mnogo dramatične napetosti, negotovosti in tu in tam tudi tragike v posameznih odločitvah, ki jih to pot lahko s polno upravičenostjo imenujemo — zgodovinske. Dnevno zmedo sredi avstrijsko-nemškega dogajanja pa je ves čas prepletala še **splošna evropska negotovost**, povzročena deloma po odmevih nekaterih dogodkov v razvoju (n. pr. španske državljanske vojne, japonskega prodiranja v kitajsko ozemlje, naraščajočega oboroževanja vseh držav brez izjeme, tudi onih, ki se doslej mrzlični oboroževalni tekmi še niso povsem predale, poskusov definitivne likvidacije abesinskega problema, novih sestankov državnikov na črti starih prijateljstev in zvez itd.), deloma pa po nenadnih preokretih v zunanji politiki posameznih držav ali njihovih zvez (n. pr. Edenova demisija s Chamberlainovo napovedjo poskusov novih angleško-italijanskih in angleško-nemških razgovorov, znaki sprememb v zunanjepolitičnem pravcu Rumunije, nove tendence v zunanji politiki Bal-kanske zveze itd.).

V vsej tej zmedi, v kateri so se trenutne napetosti tu in tam menjavale z manj jasnimi trenutnimi pomirjenji, se kot prevladujoč in odločujoč činitelj mednarodnega razvoja uveljavlja čedalje bolj **tesno italijansko-nemško sodelovanje**, v katerega realnost se da spričo njegove učinkovitosti čedalje manj resno dvomiti. V svojih dosedanjih pregledih sem imel že večkrat priliko opozoriti na zanimiva razlaganja diplomatskega sodelovanja pariškega »Tempsa« Bardouxa o točni razdelitvi interesnih sfer med Italijo in Nemčijo, kakor tudi na mnenje rimskega dopisnika istega lista Gentizona o nadaljnjih ciljih italijansko-nemške kooperacije v Evropi in na drugih kontinentih. Danes lahko opozorim še na enake svarilne zaključke o italijansko-nemškem sodelovanju, ki jih je v »Tempsu« z dne 12. marca tega leta objavil odlični pomorski vojaški strokovnjak, general Baratier.

Zadržanje Italije pri vseh dosedanjih zunanjepolitičnih manifestacijah Tretjega rajha (opozarjam med drugim na Mussolinijevo odobravanje nemške zahteve po vrnitvi kolonij ter priznanje

avstrijskega izvršenega dejstva), kakor tudi obratno nemško odobravanje italijanskih zunanjepolitičnih akcij (n. pr. v španiji), posebej pa še Hitlerjeve izjave z dne 20. februarja 1938, nam domneve navedenih francoskih publicistov zadostno potrjujejo. To se mi je zdelo potrebno poudariti iz dveh razlogov: 1. zaradi realne presoje sedanjega mednarodnega razvoja z naše strani in 2. zaradi ocenjevanja nekaterih angleških poskusov, zlasti po Edenovi demisiji, da bi se z ločenimi pogajanja med Anglijo in Italijo na eni ter Anglijo in Nemčijo na drugi strani zabil klin med obe velesili na osi Rim—Berlin, odnosno, da bi se v primeru neuspeha te taktike obnovila pogajanja med štirimi zapadnimi evropskimi velesilami po vzgledu Macdonaldovih naporov v tej smeri leta 1933.

Kolikor se je dalo presoditi po nemških in italijanskih zahtevah nasproti Londonu, ki so prišla v javnost, lahko rečemo, da bi Anglija mogla kronati z uspehom svoja pogajanja le z izrednimi koncesijami eni in drugi velesili. Deloma v tem spoznanju, deloma pa v reakciji na Edenovo demisijo v angleški in francoski javnosti je iskati razloge za razliko med prvim Chamberlainovim govorom z dne 23. februarja t. l. o potrebi sporazuma z Italijo in njegovim drugim govorom v marcu tega leta o nujni potrebi povečanega angleškega oboroževanja.

Nasprotno pa je **Francija** v izjavah Chautempsa in Delbosa po Edenovi demisiji in Hitlerjevem govoru pred rajstvom znova poudarila načelno doslednost v svoji zunanji politiki. Škoda le, da imajo francoske vlade že nekaj časa neprestane notranje težkoče, ki jemljejo francoski zunanji politiki udarnost v najbolj odločilnih trenutkih. Prvi Blumovi vladi ljudske fronte je sledila v juniju lanskega leta druga vlada ljudske fronte pod Chautempsom, tej pa kratkotrajna druga Chautempsova, radikalna vlada, ki jo je dne 14. marca tega leta zamenjala že **druga Blumova vlada**, ki se od prve razlikuje po izločitvi skrajne levice (komunistov) in pritegnitvi zmernega republikanskega centra. Vendar pa tudi nova vlada še vedno ni vlada široke narodne kon-

centracije, ki si jo Francija navadno postavi v odločilnih trenutkih, ki narekujejo strnitev vseh notranjih sil.

V tej splošni zmedbi se je dvajset let po svetovni vojni izvršila v naši neposredni bližini **pomembna sprememba evropskega zemljevida**. Nemški narodni socializem je v dobrem mesecu uresničil enega izmed svojih glavnih ciljev v borbi proti »versajskemu diktatu«: priključitev Avstrije k Nemčiji. Ko to pišem, položaj ni še toliko razčiščen, da bi si bilo mogoče v vsem obsegu predstavljati pomembnost tega dogodka za ožje srednjeevropsko ter širše evropsko in mednarodno ravnotežje. Pariški »Temps« z dne 12. marca tega leta piše med drugim: »Ves položaj v Srednji Evropi se je s to novo ureditvijo popolnoma spremenil. **Položaj Češkoslovaške** se zdi bolj ogrožen kakor kdajkoli in pojavljajo se resne nevarnosti tudi za ostale činitelje dosedanjega srednjeevropskega ravnotežja. Naj presojamo položaj kakorkoli, prisiljeni smo ugotoviti, da pomenijo ti dogodki konec političnega reda, ki je bil na njem skozi dvajset let zgrajen evropski mir.«

Okvir tega pregleda mi ne dopušča zanimive analize podrobnega razpleta dogodkov med sestankom v Berchtesgadenu dne 12. februarja tega leta in formalno proglasitvijo anšlusa ob **Hitlerjevem prihodu na Dunaj dne 13. marca tega leta**. Opozoriti pa hočem na dve važni poglavji v Hitlerjevem govoru z dne 20. februarja tega leta, ker se mi zdi, da bo enunciacija dveh na novo formuliranih Hitlerjevih načel igrala še zelo pomembno vlogo v bližnjem evropskem razvoju. Mislim tu predvsem na odstavek o varstvu Tretjega rajha nad vsem zamejnim nemštvom ter o utemeljevanju nemškega vmešavanja v notranje zadeve drugih zaradi boljševiske nevarnosti.

Posnemam po »**Völkischer Beobachterju**« z dne 21. februarja 1938 oba odstavka dobesedno: »Allein zwei der an unseren Grenzen liegenden Staaten umfassen eine Masse von über zehn Millionen Deutschen. Sie waren bis 1866 mit dem deutschen Gesamtvolk noch in einem staatsrechtlichen Bund vereinigt. . . und sind gegen ihren eigenen Willen durch die Friedensverträge an

einer Vereinigung mit dem Reiche verhindert worden. — Es ist auf die Dauer für eine Weltmacht von Selbstbewusstsein unerträglich, an ihrer Seite Volksgenossen zu wissen, denen aus ihrer Sympathie oder ihrer Verbundenheit mit dem Gesamtvolk, seinem Schicksal und seiner Weltauffassung fortgesetzt schwerstes Leid zugefügt wird! — Allein so wie England seine Interessen über einen ganzen Erdkreis hin vertritt, so wird auch das heutige Deutschland seine Interessen zu vertreten und zu Wahren wissen. Und zu diesen Interessen des Deutschen Reiches gehört auch der Schutz jener deutschen Volksgenossen, die aus eigenem nicht in der Lage sind, sich an unseren Grenzen das Recht einer allgemein menschlichen, politischen und weltanschaulichen Freiheit zu sichern!«

Druga izjava: »Nicht wir suchen eine Berührung mit dem Bolschewismus, sondern er versucht fortgesetzt, die andere Menschheit mit seinem Gedanken und Ideen zu versuchen und sie damit in ein Unglück ungeheuersten Ausmaßes zu stürzen. Und hier sind wir unerbittliche Feinde. . . Wir stehen daher jedem Versuch einer Ausbreitung des Bolschewismus, ganz gleich, wo er auch stattfindet, mit Abscheu und dort, wo er uns selbst bedroht, in Feindschaft gegenüber!«

Del prve enunciacije je Hitler uresničil s priključitvijo Avstrije. Schuschniggov odgovor z dne 24. februarja tega leta je danes samo še zgodovinska reminiscenca. . .

Dne 4. marca tega leta je Hitlerju glede vmešavanja v češkoslovaške zadeve zaradi nemške manjšine odgovoril češkoslovaški ministrski predsednik **dr. Hodža** s stoičnim in odločnim: »Ne!« Usoda bratske Češkoslovaške je po teh izjavah prešla v ospredje evropskega zanimanja. Vsej Evropi imponirata češkoslovaška odločnost in samozavest.

Na drugo Hitlerjevo enunciacijo, ono o boljševizmu, sovjetski režim ni odgovoril. **Stalin** nadaljuje med tem z notranjim čiščenjem in dne 13. marca tega leta je bila izrečena sodba proti 21 obtožencem, na čelu z **Buharinom** in **Rikovim**, ki so bili, kakor že večina v štirih prejšnjih veleizdajniških proce-

sih, z izjemo treh obtožencev, ustreljeni. Nismo poklicani, da sodimo o upravičenosti ali neupravičenosti teh obtožb in obsodb, lahko pa ugotovimo, da je Stalin že doslej odstranil skoro vso staro komunistično gardo. Kam vodi njegov režim, bo pokazala bodočnost.

Omejujem se končno na bežno registracijo nekaterih drugih dogodkov, kakor: zasedanja Balkanske zveze v Ankaru, katerega sklepi (udanost paktu DN, priznanje abesinske aneksije, soglasnost v vprašanju sredozemske politike, imenovanje agentov pri generalu Francu itd.) so bili objavljeni dne 28. februarja tega leta; sklenitve obrambne in vojaške zveze med Grčijo in Turčijo, ki bo podpisana meseca aprila v Atenah; nastopa nove vlade v Rumuniji in uvedbe nove rumunske ustave; poostitve režima v Grčiji in parlamentarnih volitev v Bolgariji ter utrditve poljsko-madžarskega prijateljstva ob obisku Horthyja in Kanye v Varšavi in poljsko-italijanskega prijateljstva z obiskom poljskega zunanjega ministra Becka v Rimu.

Dr. Branko Vrčon

Notranjepolitični pregled

Politično življenje pri nas se je v zadnjem času razvijalo v znamenju dveh važnejših dogodkov: pomirjenja med vlado in pravoslavno cerkvijo ter razprave o državnem proračunu. Glede prvega dogodka se omejujem samo na registracijo definitivne odložitve zakonskega predloga o ratifikaciji konkordata z Vatikanom in sploh umaknitve konkordatskega vprašanja z dnevnega reda naših notranjepolitičnih razprav ter na izvolitev novega patrijarha srbske pravoslavne cerkve v osebi cetinjskega metropolita Dozića.

V parlamentu je po načelnem sprejetju državnega proračuna sledila podrobna proračunska debata. Opozicija se je te debate zelo živahno udeleževala in iznesla mnogo stvarne kritike o našem življenju na vseh področjih. Izmed posameznih ekspozicij k predlogu o državnem proračunu sta vzbudila večjo pozornost zlasti ekspozicija o naši notranji in zunanji politiki, vendar pa iz njiju ni bilo rabrati niti kakih novih notranjepolitičnih niti zunanjepolitičnih

smernic. Z odobravanjem pa je bil sprejet proračun naše vojske.

Zanimiva utegne biti razprava o nekaterih amandmanih k finančnemu zakonu, od katerih naj tu navedem zlasti poblastilo za prenos nekaterih poslov na banovine, ki pa ne predvidevajo zakona o banovinskih samoupravah, pooblastilo za politične zakone, nadalje za najetje 6% notranjega posojila do zneska 4 milijard, katerega amortizacija se bo vršila s posebno davčno doklado, za uvedbo 10% doklade na neposredne davke za potrebe katoliške cerkve, za zvišanje sodnih taks za 50%, za uvedbo filmske cenzure, novega politično-upravnega sreza na Vrhniki itd.

Mnogo se piše in govori o razpisu novih volitev, vendar doslej še ni razvidno, na osnovi kakšnega volilnega zakona naj bi se volitve vršile.

V političnem življenju pa sicer ni bistvenih sprememb, dasi dogodki okoli nas čedalje bolj silijo k razčiščenju nekaterih naših osnovnih notranjepolitičnih vprašanj, katerih rešitev bi nam mogla odpreti boljše perspektive za bodočnost prav sedaj, ko vstopamo v jubilejno leto dvajsetletnega obstoja in ko se potreba notranjega konstruktivnega dela v težnji po izgradnji naše državne celote kaže na vseh straneh. —bv—

Nemštvo včeraj in danes

Po Berchtesgadenu

Tradicija nemškega cesarstva oziroma nemške zveze, kateri so pripadali tudi slovenski deli Jugoslavije — z izjemo Prekmurja — je med alpskimi in avstrijskimi Nemci ostala živa vse do l. 1848., ko je prerrojena narodna ideja dala zgodovinski tradiciji nov polet in novo vsebino v velikonemški državni koncepciji. Preko habsburške dinastije in preko Padove l. 1866 je velikonemška ideja sicer stopila s politične pozornice Srednje Evrope; zato pa je nemška narodnopolitična ideja dobila v Avstriji novo vsebino v koncepciji nemške avstrijske države, za katero se je avstrijsko nemštvo borilo z vso konsekvencnostjo, kakor jo kažejo decembrska ustava, Badenijev padeč, med svetovno vojno pa naslonitev na Nemčijo ter izločitev Galicije in Bukovine iz avstrijske državne skupnosti. Avstri-

ja kot nemška država ramo ob rami z Nemčijo na delu za enotne nemške narodnostne interese, to je bila državno-politična koncepcija avstrijskih Nemcev do zaključka svetovne vojne.

Vzporedno s to nemško ideologijo so avstrijski Slovani od Kromeriza dalje v državnem in deželnih zborih delovali za federalizacijo države na narodnostni podlagi in tako za slovansko Avstrijo. Načelo slovanske Avstrije je stopilo v eksistenčno nasprotje z načelom nemške Avstrije. V nemožnosti kompromisa med nemško in slovansko avstrijsko koncepcijo so začeli Slovani na račun državne miselnosti poudarjati svoje lastne narodnostne interese in svojo narodnopolitično pripadnost k etnografsko sorodnim ali istim narodom, ki so za mejami Avstro-Ogrske ustanovili lastne narodne države. In podobno so Nemci vodili svojo narodnostno politiko z zapostavljanjem avstrijske državnosti v skladu s koristmi vsega nemškega naroda, ki jih je postavil n. pr. na slovensko zemljo z nalogo prvoborniteljev za evropsko kulturo proti vzhodnemu in balkanskemu orientalizmu. Nemška in slovanska politika je v Avstriji tako sukcesivno razvijala centrifugalne sile, ki so rastle s padanjem vpliva in moči dinastije tako, da je postala država nesposobna preboleti krizo svetovne vojne.

Konec svetovne vojne je uresničil politične težnje Slovanov in Nemcev, od katerih so se z izjemo konservativnih krščanskih socialcev izjavili vsi za združitev Avstrije z Nemčijo in kar so manifestativno potrdili tudi plebisciti v nekaterih kronovinah. Mirovne pogodbe z novim evropskim redom so prepredile uresničenje ob in po prevratu izraženega avstrijskega narodnega programa, kakor tudi Curtius-Schobrovega avstrijsko-nemškega zблиžanja. Vse to dokazuje kontinuiteto nemškega narodnega hotenja iz predprevratne in predvojne dobe dalje, hotenja, ki je prišlo zopet do svojega izraza letos v pogodbi med Hitlerjem in Schuschniggom.

Nova Nemčija garantira v novem mednarodnem političnem položaju in v nasprotju s povojnimi poizkusi nemško-avstrijskega zблиževanja, da se bo to zблиžanje tudi dejansko izvajalo ter da

bo v bodoče nemštvo nadaljevalo narodnostno politiko, ki korenini v tradicijah in idealih iz predvojne dobe. Vprašanje, ki nas tu zanima, je, kako stališče more zavzeti nova nemško-avstrijska politična skupina po tradicijah svoje preteklosti in iz svoje državno-politične koncepcije do nas Jugoslovancev, zlasti do Slovencev.

Kakor so bili Čehi predstavniki slovanske politike v Avstriji, tako so bili obmejni sudetski in slovenski Nemci najodločnejši poborniki prvotne zamisli o nemški avstrijski državi in nato naslonitve Avstrije na Nemčijo, da se na ta način dominanten položaj nemštva v Avstriji vzdrži. Medtem ko so Čehi znali vsej Evropi razložiti in prikazati pojem češkega državnega prava, Slovenci tega nismo niti mogli, niti zmogli, temveč smo vzporedno z radikaliziranjem nemškega političnega programa stopali v vse ožje stike z ostalimi Jugoslovanci, s Hrvati in s Srbi. Radikaliziranje nemškega gledanja je prišlo do izraza tudi glede slovenske zemlje; medtem ko so bile kronovine, v katerih prebivajo Slovenci še v začetku druge polovice XIX. stoletja v prvi vrsti historične tvorbe državno-pravnega ali vsaj javno-pravnega značaja, pa so v začetku XX. stoletja postale slovenske dežele Avstriji in Nemčiji most za dostop do Sredozemskega morja. Slovenci kot kvantitativen drobec ne moremo zapirati zaledju morja niti sami, niti v zvezi z ostalimi Jugoslovanci, do zveze z njimi po narodnostnem pravu kot samostojen narod tudi nimamo pravice. Slovenska zemlja jim je bila sestavni del historične nemške države, oziroma državne zveze, torej nekaka nemška kolonialna in kulturna posest, za nemški narod eksistenčno važna in kot nemška last tudi upravičena po novem državnem in mednarodnem redu, katerega je proklamiral W. Wilson.

V tem smislu so naši nemški politični voditelji v prevratnih dnevih 1. 1918. napravili tudi politični testament v pogledu Slovenije. Celjski državnozbornski poslanec R. Marckhl je 17. oktobra 1. 1918. baš na osnovi Wilsonovih mirovnih pogojev izključil Slovence iz Jugo-

slavije ter jih pridržal v Avstriji. V točki 11. je 8. februarja l. 1918. Wilson zahteval za Srbijo prost dostop do morja in isto v točki 13. za Poljsko. V imenu mednarodne pravičnosti bi imeli po tem alpski Nemci isto pravico do morja preko slovenske zemlje. In v točkah 1. in 4. svoje poslanice z dne 12. februarja 1918. je Wilson terjal trajne mednarodne rešitve, ki ne smejo vsebovati kali novih sporov. 27. septembra l. 1918. pa je Wilson izrecno izjavil, da ne smejo in ne morejo majhni državni ali narodni drobci ovirati večjih narodov ali držav v njihovem razvoju in eksistenčnih nujnostih, kar bi pomenilo za Slovence nasproti Nemcem. Združitve s Hrvatimi, da bi ustvarili večjo politično enoto pa Slovenci ne morejo terjati, ker niso za to niti narodnostno, niti zgodovinsko upravičeni kot od Hrvatov različen narod. Zaradi pravice do morja bi imeli Nemci po Wilsonovih načelih pravico tudi do slovenske zemlje, češ ker so Slovenci le majhen narod, različen od Hrvatov, a smejo si na svoje lastne stroške urediti narodno in kulturno avtonomijo. Kmalu za Marckhlo je 26. oktobra l. 1918 predsednik spodnještajerskega narodnega sveta dr. O. Ambroschitz postavil nemške zahteve za slučaj, da bodo naši kraji prišli v Jugoslavijo ter izrekel pri tem testamentarno sporočilo, da se bodo naši Nemci kot preizkušeni narodni borci znali bojevati in si priboriti tudi v Jugoslaviji svoje prirojeno pravo.

Da se naši Nemci prevratnega izročila svojih voditeljev zavedajo, dokazuje v prvi poprevratni dobi njihovi revizionistični glasovi, da se nastali srednjeevropski položaj ne more trajno držati, pozneje do današnjih dni pa smotno delo manjšinskih institutov in organizacij v Gradcu, Celovcu, Dunaju, Münchenu, Stuttgartu in Berlinu, ki obenem s štajersko poudarjajo zlasti Kočevje. Kontinuiteta nemškega dela in narodnopolitičnega stremljenja od velenemškega programa v predvojni dobi preko unionističnih sklepov v prevratni dobi pa do današnjih manifestacij za nemške manjšine je očitna. V kolikor še ni neposredno jasna v pogledu mostu do Jadrana preko naših zemelj, je vzrok v taktiki razvoja in v

odnošajih do Italije, ki je danes poleg nas Nemcem na potu do Sredozemlja.

Na naši strani nas je prevrat moralno visoko dvignil, tako visoko, da smo opustili misli na možnost nevarnosti v bodočnosti. V varstvu samostojne države in v varstvu mednarodnopolitične situacije smo na preteklost in na iz preteklosti možne nevarnosti pozabili. Napetost, ki je v predvojni dobi dvigala in razvijala naše politično življenje, je prenehala in z njo je padel zlasti nivoju prosvetnega delovanja. Potreba izoblikovati novo meščanstvo in njegova strnitev s kmetom in delavcem v enotni narodni skupnosti do danes ni na dnevnem redu. Kmeta spoznavamo z vidika kapitalističnega producenta, kljub temu, da je tri četrtine zlasti obmejnega kmetijskega življa tipičen podeželski proletarijat, ki išče možnosti obstoja v industriji. Industrijo gledamo kot import ter ne kot nujno potrebo naše narodne osamosvojitve; proletarca kot nositelja mednarodnih zapletitjav in ne kot faktor, ki je poklican, da da našemu socialnemu in kulturnemu napredku nove impulze. Z drugo besedo, ostali smo tam, kjer se je razvoj ustavil l. 1914. Likvidirali smo preko tega sicer stari avstrijski politični in narodni režim, narodnopolitično pa zavzeli postojanke, katere so izgradili naši narodni preporoditelji v literarnih in narodnodefenzivnih ambicijah. Vse to kot posledica izključno defenzivne in opozicionalne usmerjenosti naše politične in narodnostne preteklosti, v kateri je Janez Bleiweis višje cenil politično enako usmerjenega Nemca kakor politično nasprotnega Slovenca ali pa ko politična Slovenija ni bila voljna nuditi Slovincu Winklerju slovenske deželnozbovske večine. Narodnostno politiko, zlasti narodno obrambo smo v samostojni državi strnili s političnimi organizacijami, jo vzdržali na nivoju borbe za jezik in ped zemlje v posameznem kraju in nasproti posamezniku, pri tem beatificirali diletantizem ter opustili kulturno asimilacijo, katero more izvesti na primerni kulturni stopnji stoječi narod. V času ko stopajo zopet na plan nemške politične težnje iz predvojnje dobe moremo ohraniti svoje pozicije samo, če se uveljavimo kot go-

spodarsko in kulturno na evropski stopnji stoječe ljudstvo, ki tvori enoto z vso napredno in kulturno Evropo. O tem pa, da-li smo to ali ne, ne bomo odločali mi, temveč Evropa, katere javno mnenje in moralne simpatije so poleg naše samostojne države edini faktor, ki more varovati našo bodočnost pred obnovljeno nemško penetracijo na jug, na Jadran.

Jurij Glavič

Posebna vrsta cenzure

Poleg uradne cenzure, ki sloni na zakonih, odredbah in ukazih oblastev, imamo še drugo cenzuro, ki je ne izvršujejo državni organi, marveč izhaja iz spodnjih tokov sodobnega javnega življenja. Ta cenzura ne uraduje z odloki, ampak z energičnimi gesli, ki na poseben, po psihologiji današnjega časa razumljiv način uspešno zadržujejo svobodo diskusije. To je podtalna cenzura in se po teh geslih takoj spoznati in že iz gesel samih se vidi, odkod prihaja njena mogočnost. Gesli »fašizem« ter »komunizem« ali celo »boljševizem« sta tako mogočni, da na mah preperečita razprave o zadevah, ki nam režejo v meso in o katerih bi se bilo treba sine ira et studio pogovoriti. Geslo »fašizem« na pr. prežene od predavateljskega odra mirnega socialnega delavca, ki bi rad razpravljal o bioloških podlagah nemškega nacionalnega socializma. Nemški nacionalni socializem je fašistična ideologija, o tem je ves svet prepričan, toda ono znanstveno biološko jedro, ki se v tej ideologiji skriva in ima tam važno, morda celo odločujočo vlogo, samo na sebi nima nič fašističnega. Tudi v komunistični ideologiji se najde marsikatera, čeprav s političnimi in razrednimi zastavami zavešana kal resnice ali konček znanstvene realnosti. In vendar o teh stvareh ni mogoče govoriti, ker se oglasi cenzura od spodaj in v strahu za življenje te ali one politične ali svetovnonazorne struje vzame govorniku besedo, češ da bi utegnili nastati neljubi nemiri. Še eno drugo cenzurno geslo je zlasti pri nas moderno in vplivno, to je geslo »slovenstva«. Njegovo območje sega v literarne revije, priložnostne tednike in propadajoče slovenske družbe. V teh krogih se moč te-

ga gesla izčrpa, ako slučajno s podporo kake posebne politične akcije ne seže še malo dlje.

Kako je mogoče, da ima tako omejevanje prostega izmenjavanja misli in nazorov tako velik uspeh, si je mogoče razložiti s psihološkim razpoloženjem današnje dobe posebno v tistih krogih, ki bi morali prednjačiti v resnem in stvarnem razmišljanju o aktualnih problemih. Dr. Slobodan Popović je v Srpskem književnem glasniku (16. junija 1936) napisal nekaj besed o tem pod naslovom »Strah od društvene delatnosti i borbe protiv zla«. Po njegovem mnenju je jako mnogoštevilen oni tip ljudi, ki si sami o sebi niso na jasnem in ne vedo, kako naj uredijo svoje odnose do družbe. Zaradi notranje razcepljenosti in nemoči si ti ljudje ne upajo prevzeti nase težav, ki jih prinaša borba proti slabemu, v svoji bojzaljivosti se zatekajo v samoto in se tolažijo s tem, da se itak ne da ničesar doseči in da je treba čakati povoljnejših časov. Notranja nedovršenost in iz nje izvirajoča bojzaljivost prepuščata bojno polje nesposobnim, nepoštenim in nekritičnim življenjem.

Pri nas je bojzaljivost podobna že skoraj pravi paniki. Zato lahko uspevajo manj vredni elementi in oblastno ustvarjajo stanje, v katerem je boj za resnico in pravico vedno težji. V takem okolju se z uspehom uveljavljajo metode, ki med ljudstvom onemogočajo stremljenje po pravem in zdravem spoznanju. Ena teh metod je tudi ona podtalna cenzura, ki ubija in zatira še zadnji poskus pogumnega in odkritega gledanja v resnični obraz sedanjosti. V atmosferi plašnosti, bojzaljivosti in neprestanega premišljevanja, kako bi se izognili potrebnemu, a včasih riskantnemu spopadu s slabim in neresničnim, tiči velik del vzrokov za našo sodobno duhovno nastojenost. Z.

Kritična razgibanost povsod

Vse, kar smo podedovali od prednikov, vse, kar je doslej tvorilo bistveno vsebino našega duhovnega življenja, je izpostavljeno ostri burji današnjega duhovnega presnavljanja. Tudi v katoliški Cerkvi in katolicizmu sploh se je razplamtel ogenj kritičnega presojanja in

ocenjevanja. Nemogoče nam je, da bi se vmešavali v spore, diskusije in debate, ki se živahno vodijo v posebnem, verski miselnosti prilagojenem stilu. Kar moremo storiti kot opazovalci, je le-to, da zabeležimo nekatere izjave, iz katerih sklepamo, da odsevajo bistvene točke notranjega nesoglasja. Iz dolgih utemeljevanj povzeti citati morda komu niso dovolj razumljivi, vendar upamo, da jih bodo doumeli vsaj tisti, ki se zanimajo za jedro krščanskega svetovnega nazora. Ozmimo se v prvi vrsti na domače izjave, ker v našem domačem kulturnem krogu skoraj intenzivneje valovijo krščanski nazori nego drugod po svetu.

Ob smrti P. Petra Lipperta razmišlja v »Času«, (štev. V., leto 1937-38) Franc Tersegglav: »S tega visokega razgleda (z razgleda duha resnice in življenja), ki je, če premotrimo dolgo vrsto najodličnejših mislecev sodobnega katoličanstva, za Lipperta najbolj značilen, lahko razumemo in brez bojazni motrimo sredi nas tudi antagonizmo med brezpogojnimi pristaši tradicije in onimi, ki hočejo utiriti katoliško življenje v vrtincu te revolucionarne dobe na nova pota, ki iščejo za uveljavljenje katoliškega religioznega in kulturnega nazora, čigar vpliv — priznajmo odkrito resnico! — v zadnjih dveh stoletjih kot činitelj javnega življenja konstantno čedalje bolj naglo pada, novih metod in se iz pobude svojega lastnega katoliškega bitja trudijo, da bi povsod, kjer Cerkev na ogromnem polju razmišljanja in stremljenja po božji volji sama pušča svojim otrokom svobodo, oprti na neizpremenljive temeljne religiozne in moralne principe krščanstva, iskali resnice in pravičnega zadržanja v vedno spreminjajočih se okoliščinah življenja, ki si po novih spoznanjih in globljih vpogledih z neodoljivo silo utira pot v novo dobo.« — »Toda zadnji vekovi gotovo značijo najnižjo raven prave in žive, v vsi globino in širino dejavne kolektivne krščanske zavesti, ki naj bi družbo oblikovala in usmerjala, kljub temu, da posamezniki in posamezne organizacije pa marsikod tudi široke ljudske plasti priznavajo evangelij in v njegovem duhu žive: kar manjka, je **prodorna sila**, ki naj bi prebila jekleno-

trdo skorjo posvetjenosti vseh naših občestvenih odnošajev, koristoljubja in čisto sebičnega gledanja na vsa javna vprašanja, ki so izključno vprašanja gole moči oziroma premoči, ter vzbudila speče sile ljubezni, bratoljubja in človečanske vzajemnosti. Ker ne moremo tej skrivni sili v nas zopet odpreti vrat skozi posvetjenost, racionalistični red in egoistično razpoloženje svojega duha, ki po besedah sodobnega teologa vzajemnosti Kristusovega telesa ne uresničuje v dejanskem življenju, zato moramo biti priče, kako se človeška srca vnemajo za paideale drugih totalitarnih nazorov in pokretov, ki skušajo deloma realizirati, česar sami nismo bili zmožni, tako da se v našem času zopet uresničuje globoki izrek sv. Avgušтина, da heretiki in nasprotniki kot previdnostna orodja orožja v rokah božjih uspevajo v marsičem in mnogočem zato, ker so otroci božje družine prezrli marsikatero važno zadevo in problem in ga niso sami rešili oziroma ga rešili bolje.«

Ob zaključku razmišljanja o teh vprašanjih dostavlja avtor pod črto poudarjeno z debelim tiskom še tole: »Ta očitek (bolne ali razpadajoče življenjskosti) leži na dnu vse borbe nemškega nacionalnega socializma proti krščanski veri in Cerkvi, na kar opozarjam zato, ker je ta borba zoper krščanski nazor v marsikaterih ozirih nevarnejša od brezbožne propagande komunizma, ki napada krščanstvo odzunaj, dočim ga razisem skuša izpodkopati odznotraj, in sicer z zelo zapeljivimi argumenti: da je tuja, prinešena in zanešana, prisiljena, dolžnostna in rasni dispoziciji, prirodni narodovi življenjski usmerjenosti nasprotna religija. Nevarna miselnost tudi za nas, ker slična borba zlasti zoper katolištvo že danaj dozoreva tudi v političnem in kulturnem krogu jugoslovanstva in že prejema močne pobude iz nemškega rasizma. O tem vprašanju bo treba še mnogo govoriti, da nas ne bi stvar presenetila, kakor so nas že mnoge druge. — Opomba avtorja.«

Naj dodamo samo še citat iz revije »Dejanje«, ki je začela izhajati, ko je ugasnil »Dom in svet« zaradi velike razgibanosti v katoliških intelektual-

nih vrstah: »Plemenito mišljenje o vlogi človeških slabosti vedno bolj manjka tudi pri nas in povzroča inkvizicijsko razpoloženje. S kazuistiko, teološkimi finesami in jurisprudence oboženi kristjani noč in dan čakajo na napake svojih sokristjanov, da jih morejo ovajati cerkveni in celo posvetni gosposki in s tem zadostiti načelni pravilnosti. Naše razmere nudijo žalostno podobo: vsako novo dejanje, ki ni utemeljeno z razlogi in voljo tajne krščanske oligarhije, je pri nas sumljivo, sleherno osebno tveganje je temu sinedriju že idejno izdajstvo. V tem smislu pri nas ni bolj poučnega primera od procesa proti krščanskim socialistom, ki se načelnim kristjanom zdijo tem bolj smejnja vredni, čim bolj se skušajo znajti v svoji edinstveni časovni nalogi. Načelni kristjani z vsemi sredstvi politično-verskega pritiska zatirajo samostojnost in izvirnost, ker jim motita versko soglasje in strumno versko skupnost.« Z.

Srbskohrvatska knjiga in Slovenci Pogled v leto 1937.

Ne smemo si prikrivati resnice, da pri nas ni znatnejšega zanimanja za srbsko in hrvatsko književnost. Poglejmo v statistične razpredelnice naših javnih knjižnic: po številu izposodbe je srbskohrvatska knjiga daleč pod nemško, skoraj že na nivoju knjig v zapadnoevropskih jezikih. Prodaja srbske ali hrvatske knjige je v Sloveniji več ko skromna. Naše knjigarne imajo v zalogi in v izložbenih oknih manj srbskohrvatskih knjig kakor imajo na pr. tržaške italijanske knjigarne francoskih in nemških. Knjigarniška izložbena okna so odraz kulturne politike in mlad italijanski slavist, ki sem ga ondan spremljal po Ljubljani, je obstajal pred njimi s konstatacijo, o kateri lahko rečem, da ni bila po godu niti njemu, kaj šele meni: da sami potrjujemo tezo o nemškem kulturnem prostoru.

Res je, da Slovenci izdajamo mnogo knjig in da že ta obilna proizvodnja do malega izčrpuje kupno moč našega knjižnega konsumenta. Res je tudi, da knjige kupujejo predvsem kulturni ljudje, to se pravi tisti, ki jim je ta edin-

stvena oblika kulturnega posredovanja postala potrebna kakor vsakdanji kruh. Na naših tleh, ki so izrazito križišče kulturnih vplivov, je še vedno mnogo ljudi z znanjem tujih jezikov. Vse to zmanjšuje zanimanje za srbskohrvatsko knjigo. Poglavitni vzrok je pa vendarle predsodek. Star predsodek, da »tam spodaj« ni nič takega, kar bi nas moglo duhovno oploditi. Predsodek o primitivizmu in kulturnem epigonstvu. Pri nekaterih je vmes še kaj hujšega, kar sploh ne sodi v kulturni kompleks: namreč političen odpor, zagrenjena in maščevalna čustvenost, hladen prezir.

Hrvatska in srbska kulturna prizadevanja pa ne zaslužijo omalovaževanja. Literatura je tu in tam izraz stremjenja po pravilnem doumetju in spoznanju časa in okolja, ogledalo življenja, njegovo spreminjanje v višje, duhovne vrednote. Literatura mora biti pri njih kakor pri nas svojevrstna oblika boja za boljše bodočnost, za narodovo idealno podobo, za človečansko vsebino našega življenja. Čim tesnejše in usodnejše so vezi, ki nas združujejo v politično, socialno in gospodarsko celoto, tem bolj nas mora medsebojno zanimati naše spiritualno življenje, naša slovstvena in umetnostna tvorba vseh vrst. Ni dvoma, da so literature starih in velških narodov s svetovnega zrelišča pomembnejše in kulturno odločilnejše. Toda za nas so naše literature važnejše in zanimivejše, ker se v njih razodeva tudi kos naše usode.

Objektivne ugotovitve naj ne bodo enostranske. Še slabši je položaj slovenske knjige med Srbi in Hrvatji. Slovenska knjiga je v izložbenih oknih beograjskih in zagrebških knjigarn izredna izjema; pojavi se samo po kakšni slučajnosti. Kulturni Beograd še nima pravih prestolniških sposobnosti in ambicij in ne pravih meril za presojo prave jugoslovanske kulturnosti. Če bi jih bil imel, tedaj bi ne smelo biti reprezentativne knjigarne brez lepe slovenske knjige, ki vzbuja pozornost celó v izložbenem oknu velike praške knjigarne »Melantrich«. Kajti slovenska književnost predstavlja tudi za Srbe in Hrvate najsorodnejšo književnost in v nji prihaja do izraza — naj to hočemo ali ne — tisto, kar nam je skupnega

in najbližjega in kar nas mora predvsem zanimati. Smešna je grandezza, s katero se kakšen Srb ali Hrvat ozira na majhno slovensko književnost, kakor je smešna in nekulturna ošabna domišljavost tistega Slovenca, ki mu hrvatski ali srbski pesniki in pisatelji nič ne pomenijo. Ni treba mnogo truda, da si pridobimo vsaj toliko jezikovnega znanja, kolikor ga je treba za medsebojno čitanje knjig, kar je najlepša in najtrdnjša pot k vzajemnemu spoznavanju in zblíževanju. Pravim, da smo si to obzirnost in tak odnos dolžni, četudi bi bili še tako razočarani v našem političnem zakonu, ki se je spremenil iz ljubezni v dolžnost in v razumno upoštevanje vzajemnih interesov. Kakor skandinavski narodi, ki žive v medsebojno mnogo bolj sproščenih odnosih, prenašajo tudi na subtilna področja duhovne tvorbe občutja skupnega izvora in skupne usodnosti, ustvarjajoč duhovno sintezo svojega »skandinavizma«, vsaj toliko in še več dolgujemo Slovenci, Hrvati in Srbi svoji skupnosti, ki potrebuje na duhovnem področju tesnejših vezi, kakor jih morejo ustvariti država s svojo prosvetno politiko in zasebna naključja. Potrebujemo organiziran sistem sodelovanja, medsebojnega vplivanja in vsega tistega, kar bi lahko označili s kulturno sintezo, o čemer pa razpravljam v posebnem članku. Ne potrebujemo in nočemo stapljanja, izenačevanja, »likvidacije« živih, rodovitnih in organsko v našo skupnost vključenih kulturno-produktivnih sil, svetlih znakov naših kolektivnih individualnosti. Potrebujemo pa čustveno in razumsko podprto zavest skupnega kulturnega razvoja. Literatura je najvarnejša pot, da pridemo do nje.

Časovni okvir enega leta je pretesen, da bi se lahko orisalo stanje hrvatske in srbske književnosti. Morda lahko izrečemo pavšalno sodbo, da leto 1937 ni bilo nič kaj rodovito za lepo književnost srbskohrvatskega jezika. Že nekaj let si stavijo literarni kritiki vprašanje, ali ni nastopil v literarni proizvodnji zastoj in v čem so njegovi vzroki. Pisec teh vrstic si je lani odgovoril na to vprašanje v pregledu jugoslovanske

literature za neki češki list in je postavil podmeno, da je poglavitni vzrok slovstvenega zastoja čezmerna politizacija našega javnega življenja. Med tem se pojavljajo znaki zboljšanja. Prav tam, kjer je politično ognjišče najbolj vroče, je pričela literatura uspešno premagovati krizo zadnjih let, namreč med Hrvati.

Dokler še poteka neki proces, ne kaže hiteti z njegovo presojo. Zato lahko le z rezervo zapišem sodbo, da se v zadnjem času prav med Hrvati zgoščuje najmočnejša literarna tvornost v Jugoslaviji. Značilno je, da tu zopet prevlita poezija, predvsem lirika, o kateri je prej šel glas, da je najbolj razvita med Slovenci. Medtem ko slovenska lirika v primeri z lirično tvornostjo predvojne generacije očitno zaostaja in ko tudi srbska lirika ne kaže vzgona, ki jo je odlikoval še pred desetimi leti, je hrvatska pesniška tvorba ne le po količini, marveč tudi po kakovosti zavzela prvo mesto v današnji jugoslovanski pesniški proizvodnji (Krleža, Ujević, Tadijanović, Delarko, Kušan, Majer i. t. d. so imena, ki se pojavljajo najpogosteje). Tudi v izvorni prozi je opaziti nov vzgon in krčelo novih talentov. O nenavadni razkvašenosti socialnih tal hrvatske literature prča že to, da se razvija čisto posebna kmečka književnost, ki jo ustvarjajo kmetje (prim. spise Miškina, zbornik kmečkih pisateljev in slikarjev) in da prihajajo omembe vredni pisatelji iz proletarskih slojev (delavec Ivan Softa!).

V višjih plasteh hrvatske literature prevladuje danes po sili in udarnosti svojih stvaritev Miroslav Krleža, ki utegne biti najpomembnejši pripovednik in dramatik današnje Jugoslavije. Ni treba, da se strinjamo z miselnim izhodiščem njegove pripovedne, dramske in pesniške umetnosti, s historičnim materializmom in marksistično estetiko, ki pa jo je premaknil znatno preko tako zvane harkovske linije; miselna diskusija s Krležo je važna predvsem pri njegovih esejskih in publicističnih sestavkih. Na področju čiste lirične, epične in dramske tvorbe mu je njegovo sociološko utemeljeno gledanje na svet omogočilo prikazovati življenjsko stvarnost in duševni svet ljudi pod zor-

nim kotom svojske kritičnosti in dogledati v slehernem pojavu in sleherni osebnosti skrite vezi z okoljem in dobo, s čimer dobiva dogajanje reliefnejše ozadje. Krleža je tako zanimiv in značilen pojav, da zaman iščemo v vsej slovstveni sodobnosti Jugoslavije pisatelja, ki bi v tolki meri in s tako silo kakor on spreminjal našo socialno in kulturno stvarnost v umetniške vrednote nesporne udarnosti in življenjske polnosti. Letos bo 25-letnica njegovega književnega dela in serija spisov, ki je izšla lani ali še izide letos pri zagrebški »Biblioteki nezavisnih pisaca«, sodi med najpomembnejša književna dejanja v vsej naši deželi.

V okviru tega članka ne morem dati pregleda, marveč samo rezultat nekih prizadevanj, zato naj ugotoviti, da začena hrvatska izvirna književnost po sili in plodnosti prednjačiti, pridružim še malce razlage za ta pojav: Če je čezmerna politizacija javnega življenja na Hrvatskem izprva povzročala zastoj in neprijazen odnos do čiste stvarjalnosti in njenih spontanij dejanj, je z druge strani povečala in nakopičila v narodu obči elan, ki je skrita pogonska sila stvarjalnih talentov. Največji sovražnik umetniške tvornosti je družbena nasičenost; družba, ki se bori za neke skupne smotre, pa razvija energije, iz katerih nehote črpajo tudi pesniki.

Glede srbske književnosti je že Borivoje S. Stojković v svojem pregledu (»Pravda«, 22. januarja 1938) ugotovil zastoj in pasivno bilanco za l. 1937. V poeziji je izšlo več zbirk, ki pa predstavljajo samo izbero starejših del. V dramatikii je Branislav Nušić, ne vede, da stoji že na pragu smrti, spisal dve novi drami »Vlast« in »Pokojniki«, izmed katerih je zlasti »Pokojniki« delo nespornih dramskih kvalit. Z njegovo smrtjo se je zaključilo plodno življenje največjega komediografa na slovanskem jugu in pisatelja izredno širokega formata. Izmed ostalih dramskih novitet je treba omeniti vsaj še »Obečano zemljo« Borivoja Jevtića.

Po nenavadno močnem uspehu, ki ga je imela v prejšnjih letih Stefana J. Jakovljevića »Srpska trilogija« (»Devetsto četrnaesta«, »Pod krstom« in »Kapija slobode«), ta epopeja Srbije v

svetovni vojni, je bilo l. 1937 za srbsko pripovedno prozo manj ugodno. Iz romanov nove žetve stopata v ospredje dva uspela spisa: Dušana Radića »Selo« s svojimi umetniško izdelanimi podobami iz življenja srbske vasi in Zv. Šubića roman »Kaljuža« s svojo analizo družabnega življenja v majhnem trgu ali mestu. Oba romanopisca sta posegla v svoj socialni svet globlje in jasneje, kakor bi moglo seči znanstveno proučevanje in sta v živih podobah orisala dušo vasi odnosno trga, njune tipične značilnosti in njun življenjski stil v sedanji razgibani dobi, ob robu socialnih presnavljanj.

V splošnem se zdi, da sedanji srbski literarni tvorbi nedostaja tistega močnega vzgona, ki jo je odlikoval v dobi, ko je imel narod pred seboj velike cilje osvobojenja in zedinjenja. Oslabele so tudi silnice, ki jih je dobivala literatura iz povojnega, bohotno rastočega Beograda. Vloga prestolnice je tudi tu skromnejša in včasih kvarnejša kakor bi ustrezalo nje pomenu in nje nagli rasti v velemestno civilizacijsko središče. Zato pa dobiva srbska književnost svež in zdrav, kvalitetno čedalje boljši dotok iz province, zlasti iz Bosne in Hercegovine, ki nadaljujeta tradicijo Kočićevih in Santićevih časov, in iz Južne Srbije, ki s svojim naglim civilizacijskim razvojem in z napredujočim amalgiranjem svojega prebivalstva predstavlja mnogo obetajoči vrelec novih kulturnih energij.

Mnogo literarne tvornosti je vezane na revije, v čemer je beograjski kulturni krog v podobnem položaju kakor zagrebški in ljubljanski. Že zdavnaj priznanim revijam, kakor je »Srpski književni glasnik«, so se v zadnjem času priključili nekateri tekmeči, kakor sta na pr. dva »tolsta žurnala« »Naša stvarnost« in »XX. vek«, ki pa oba bolj gojita aktualno publicistično kakor pa čisto leposlovje in literarno kritiko. V splošnem je položaj revij malo ugoden, ker se velik del obelodinstva, ki bi prišlo zanje v poštev, zadovoljuje z vsakdanjo časniško hrano z njenim živim suplementom — radiom.

V srbskem še bolj kakor v hrvatskem kulturnem krogu močno procvitajo druge književne panoge, zlasti esej, publi-

cistika, zgodovina, literarna kritika, politični spisi i. t. d. V tem pogledu je zlasti beograjska knjižna produkcija zelo zadovoljiva. Dejstvo, da je podjetni založnik Geza Kohn osredotočil okrog svojega podjetja znaten del srbske knjižne produkcije, ima ugodne reperkusije prav za te književne panoge, ki ne morejo računati z veliko razširjenostjo in lahko uspevajo samo pod zaščito velikega založništva. To velja tudi za prevode obsežnih političnih, filozofskih, socioloških, pedagoških in drugih spisov (prim. zlasti izdaje »Kosmosa«), v katerih je Beograd pokazal podjetnost, ki bi utegnila kriti tudi potrebe zagreškega kulturnega kroga in do neke mere celó slovenskega (na pr. prevodi Bergsona, S. Freuda, Crocejeve »Estetike«, Spenglerjevega »Propada zahodne kulture« i. t. d.).

Literarna žetev enega leta ne zadošča, da bi utemeljila zanimanje za literaturo v srbskohrvatskem jeziku, zato je ta članek s svojimi nežnimi vpogledi segel tudi preko svojega časovnega okvira. Pisec je hotel samo naznačiti smer zanimanja in če bi mu šlo za praktično demonstracijo spoštovanja vrednega obsega srbskohrvatske književne proizvodnje, bi priporočil čitatelju, da si ogleda 700 strani obsegajoči Kohnov »Opšti katalog knjiga 1938«. Pensiška, pripovedna, dramatska, znanstvena in publicistična proizvodnja zadnjih let je vzlic vsem parcialnim pojavom kvalitetnega zastoja tako obilna in prinaša toliko resnično zanimive, značilne in duhovno oplajajoče snovi, da je predsodek o primitivizmu in kulturnem epigonstvu »tam spodaj« samo pojav kulturne slepote. Nočemo kajpak, da bi kdo zaradi srbskohrvatske knjige zanemarjal slovensko knjigo. Vsi pa, ki ne maramo naše kulture omejevati in ki ji želimo čim več zdravega preliivanja sorodnih tokov, gledamo z zanimanjem v svet hrvatske in srbske literature. Zavedamo se, v koliki meri je to naš svet in kako se v njem kažejo refleksi naših tal, naše krvi, naše usode, ter da etnična skupnost in politična zajednica nujno vodita h koordinaciji vseh tokov skupnemu kulturno-razvojnemu ritmu.

B. Borko

Kočljiv a važen del naše tiskane besede

Podobno kakor pri drugih narodih je tudi na naših tleh zrastle obširna literatura o spolnih vprašanjih. Če bi sestavil izčrpno bibliografijo vseh tem vprašanjem posvečenih knjig, brošur, razprav in člankov, bi se izkazalo, da tvori spolno vprašanje izredno velik del vsebine vsega našega tiska. Če bi nadalje pregledal, kakšno je razmerje med deli iz tega področja z deli, ki se bavijo z drugimi življenjsko važnimi javnimi vprašanji, bi se dalo v številkah ugotoviti, da je odstotek teh del nesorazmerno velik. Toda natančnih ugotovitev nam niti ni treba, ker že bežen pregled tiskane besede iz zadnjih let kaže, da je ta cenitev v bistvu pravilna.

Van de Veldeova knjiga »Popolni zakon« se druží na naši knjižni polici s Forelovim »Spolnim vprašanjem«. Proslula Weiningerjeva študija »Spol in karakter« je izšla nekoliko zapoznelo tudi v slovenskem jeziku. Ob njej so se razpredle debate, ki so že antikvirane. Staro Kraepelinovo delo »Psychopathologia sexualis« bo v slovenskem jeziku izšlo pomlajeno. Domača peresa pišejo razprave o spolu in poklicu (Angela Vodé), preglede o menstruaciji ali čišči (doc. dr. Ivan Matko), z zapadnoevropsko populacijsko smerjo nas seznanja dr. Karel Petrič (Regulacija rojstev), verskovzgojno plat spolnega problema obravnava dr. Franc Jaklič v knjigi »Svetla pot«. O Knaus-Oginovi teoriji in njeni praktični uporabljivosti govori več brošur, nekaj originalnih, nekaj prevedenih. Profesor dr. Alfred Šerko nas je v posebni razpravi poučil o vrednosti Freudovih nazorov. Te nazore si je za pedagoške namene izposodila pisateljica Stupica v knjigi »Težko vzgojljivi otroci«. Docent dr. Božo Škerlj si je pridobil sloves dobrega poznavca menstruacije in prostitucije. V katoliških revijah in dnevnikih so zdravniki pripisovali poseben pomen Knaus-Oginovi teoriji. Izšli so posebni kalendarji, ki učijo, kako se lahko prepreči zarod. Že to nepopolno naštevanje pričča, da smo izredno dobro založeni z deli o seksualnosti. Če prištejemo še veliko število predavanj o spolni fiziologiji in

o seksualnem življenju, bo popolnoma razumljiv vtis, da stoji spolno vprašanje v opredju zanimanja.

To obilje seksualnega slovstva nas sili k razmišljanju, zakaj naša založništva, naši znanstveniki, naši publicisti, pedagogi, zdravniki in socialni delavci tako marljivo obdelavajo te vrste vprašanja. Ali je potreba res tako velika, ali pa se motivi skrivajo kje drugje. Knjige seksualne vsebine so bile drugod vedno dober kupčijski predmet in morda tudi pri nas soodločajo nagibi, ki izvirajo iz golih ozirov na rentabilnato. Če bi bilo resnično, da izhaja toliko takih del zaradi tega, ker se dobičkanosno razpečavajo, bi bilo čudno, da ne bi znala zdrava moralna sredina na ta ali oni način preprečiti takega izkoriščanja instinktov. Toda v današnjem času težkih duhovnih in moralnih kriz si je prav težko predstavljati, odkod naj bi taka zdrava sredina vzela dovolj sile, da bi uspešno odstranila take pege. V dobah moralne, socialne in gospodarske dekadence so se še vedno razbohotile močvirske rastline in zadušile zdravo seme. Tako je bilo v francoski revoluciji, tako posledico je rodila prva ruska revolucija in tako je bilo tudi v boljševiški revoluciji. Pri tem ni važno, ali se je seksus prostituiral v romanih ali pa v navidezno znanstvenih razpravah. Današnji čas je bolj naklonjen znanstvenim metodam nego romanom. Znanstvena razprava o tehniki spolnega občevanja je vabljujejša nego romantični opisi spolnih odnosov. Ta sprememba ustreza splošnemu nagnjenju h grobi mehanizaciji in k materialističnemu pojmovanju človeškega življenja.

S temi spoznanji si ne moremo popolnoma razložiti, odkod prihaja tako velik interes za spolna vprašanja. Tiha, nekrvava revolucija, sredi katere živimo, sicer v resnici zanaša človeško seksualnost na pota, na katerih ni straž politične cenzure, kjer ni ovir gospodarskega značaja in kjer ne sveti več luč čuječe javnosti. Toda trošenje energij na sektorju človeškega življenja, kjer je odpor najmanjši, ne more biti edini vzrok. Če si predstavljamo življenje narodov v organističnem smislu, če prisojamo narodu mladost, možko dobo in starost, bi bilo mogoče najti raz-

lago v podobni analogiji. V življenju posameznika sta puberteta in klimakterij dve nevarni dobi, v katerih se seksualnost izživlja v posebno krepkih sunkih, v mladosti slepo aktivistično, v starosti preračunljivo metodično. Evropski narodi so po svoji kulturi in svoji biološki moči v dobi starosti, zato se v seksualnih zadevah ravnaajo po računih in načrtih, s premislekom in metodo, pri vsem tem pa še vedno tako kot ves organski svet stojijo pod zapovedništvom mogočnega seksualnega gona. Kar je mladini doživetje, to je starosti študij. S temi Spenglerjevimi mislimi se nam pokaže naraščanje seksualoloških študij v posebni svetlobi. S tega vidika se nam zdi Freud prav tako razumljiv kakor sv. Avguštin.

Razglabljanje o velikem interesu, ki ga vzbujajo seksualna vprašanja po vsej Evropi, se tiče seveda tudi naših domačih razmer. Potrebnejše nego to pa je, kritično razčleniti domačo literaturo. Dobro bi bilo pogledati založništva, ki izdajajo te vrste knjige, avtorje, ki jih pišejo, in publikum, kateremu so namenjene. Potreba po znanstvenem razmotrivanju seksualnih problemov je pri nas prav tako živa kot drugod. Ona slovenska dela, ki imajo resen znanstveni namen, se ne smejo nikakor drugače kritizirati nego samo z znanstvenega stališča. Dela, ki se obračajo predvsem na vzgojitelje in verske dušebrižnike, so nujna zahteva našega časa, ker si ne smemo zakrivati dejstva, da je seksualna stiska v resnici jako velika in da je treba iskati načina, kako bi se moglo prinesiti olajšanje našemu človeku, ki težko nosi breme svojega lastnega spolnega bistva. Vsa ta dela pa naj bi prišla v roke onemu, ki se mora sam ali po svojih težnjah ali po svojem poklicu poglobljati v tako težko razumljive in tako težko objektivno ocenljive probleme. Mešanje resnega znanstvenega ali vzgojnega dela s poljudnostjo pa je v takih primerih najslabše. Kraepelinovo knjigo bo z uspehom študiral zdravnik, jurist, teolog, drugim bralcem pa bo le čtivo, ki naj mu nadomešča cenen roman.

Brez popularizacije resnega znanja o spolnih vprašanjih danes ne gre. Način sodobnega življenja zahteva, da vsakdo

dobi v roke pojasnila o spolnem življenju, kajti samo vzgoja v domači družini in pouk v šoli in cerkvi ne moreta doseči svojega namena. Kakor pri vsaki popularni znanstveni knjigi tako je še posebej v tej kočljivi tvarini potrebna posebno pozorna in obzirna metoda. Samo najboljša knjiga lahko rodi dobre uspehe. Pod krinko popularizacije se ne smejo objavljati razprave, ki ne prihajajo iz čistih motivov in ki ne vzdrže strogo znanstvene kritike. Ali se je ta zahteva pri nas upoštevala ali ne, bi se dalo z lahkoto ugotoviti. Vprašanje pa je, ali je naša znanstvena in etična sredina dovolj močna, da zareže, in sicer z uspehom zareže v ta problem? Najmanj, kar bi se moralo zahtevati, bi bilo, da se strogo loči znanstveno od neznanstvenega pri tako imenovanih publikacijah, in slabo od dobrega pri tako imenovanih poljudnih spisih.

Spolnost je mogočen socialni faktor, ki veže brake, utemeljuje družine in uslavlja narodno zdravje. S tega vidika bi se vsa seksuološka literatura, v kolikor je poljudna in propagatorična, morala otresti golega larpurlartizma in se postaviti v službo nekih višjih načel. Ali so ta načela utemeljena v verskem prepričanju, ali izvirajo iz kakega drugega svetovnega nazora, za presojo takih del ni odločilno, važno je, da se skladajo z visokim človeškim poslanstvom. Ta zahteva odklanja vsak libertinizem, vsako profitarstvo in vsako dobronamerno, a nesposobno diletantstvo, v njej pa se skriva možnost, da pretirani puritanizem onemogoči odkrito razpravljanje o problemih, ki so prav sedaj tako izredno važni, ker si družba mrzlično išče novih ureditev medsebojnih odnošajev. Iz tega vzroka ni mogoče zahtevati, naj se uveljavi nekaka moralna cenzura, pač pa bi indirektno negovanje zdravega moralnega poprečja lahko brez krika in vika avtomatično izločilo vse nezdrave pojave. V primerih očitne zlorabe svobode tiska in besede bi se pa morali zateči h krepkejšim ukrepom.

Vselej pa je potrebno pomisliti, da je človekova spolnost hudournik, ki naj ga urejajo po strokovnih principih sposobni inženirji, ne pa slučajni diletanti. Prevelika je odgovornost za pravilno

usmerjanje enega najvažnejših človeških gonov. Pregled naše slovenske spolne literature kaže, da v tem ne gremo po pravi in zdravi poti. Z.

JNAD „Jadran“

Svoje predhodnike ima »Jadran« v slovenskih narodnih pokretilih, ki jih je vzbudilo revolucijsko leto 1848. Takrat so ustanovili na Dunaju prvo »Slovenijo«, ki naj bi se borila za pravice naroda. To društvo je ukinila dunajska vlada še istega leta. Druga »Slovenija« je nastala leta 1861 ter prav tako hitro kakor prva končala. Šele v ustavnici dobi leta 1869 se je mogla »Slovenija« končno tretjič in za sedaj trajno osnovati. Zbirala je dunajsko slovensko dijaštvo pod geslom »vse za svobodo in narodnost« do narodnega osvobojenja. V njenem notranjem življenju so odsevali vsi važni dogodki domačega in slovanskega kulturnega in političnega življenja. Postala je zbirališče svobodumne, narodne akademske mladine, ki se je navduševala za slovensko univerzo, za Sokolstvo, za združeno Slovenijo, za slovansko skupnost in že l. 1871 začrtala prve jugoslovanske poteze v program napredne mladine. Nikdar se ni bala izreči odkrito in če je bilo treba, tudi brezobzirno, svojega mnenja o političnih in drugih veljakh.

Nov duh je zavladal v »Sloveniji« leta 1902, ko je sprejela realistični narodno-radikalni program in postala temu važnemu dijaškemu gibanju duhovno središče. Ta generacija »Slovenije« je postavila narodno vprašanje na realne temelje. Z vso vnemo se je posvetila prosvetnemu delu med dijaštvom in med narodom (»Prosveta«), osnovala »Dijaško počitniško zvezo«, ki naj bi omogočala dijaku potovanje in s tem pravi stik z narodom, prirejala dijaške shode in izdajala odlično dijaško revijo »Omladina«. Ta priprava je bila potrebna za veliki čas, ki se je bližal. Leta 1912 so vstopili v »Slovenijo« klavdivarji, predstavniki revolucionarnega, jugoslovansko usmerjenega dijaškega gibanja, med njimi Avgust Jenko, ki je na pozdravnem večeru novincem izrekel te preroške besede: »še ta generacija bo priča usode slovenskega naroda, ki si more iskati le v jugoslovanstvu

pozitivni odgovor na svoj biti ali ne biti; zaradi tega se bo naslanjalo vse delo v »Slovenijo« stopajočih prvoletnikov na jugoslovansko misel in v njej iskalo rešitve.« Nova struja je skušala organizirati dunajsko jugoslovansko mladino v skupno organizacijo, vendar do tega zaradi grozečega razpusta ni prišlo; pač pa je »Slovenija« posvetila posebno pozornost balkanskemu vprašanju in o njem organizirala poseben cikel predavanj.

L. 1913 se je vendar ustanovil iz zastopnikov jugoslovanskih akademskih društev na Dunaju »Jugoslovanski dijaški komite«, za katerega je »Slovenija« organizirala skupne debate o jugoslovanskem vprašanju, zunanji politiki itd. Kasneje se je težišče jugoslovanskega mladinskega gibanja preneslo v domovino, kjer je v Preporodovskem gibanju doseglo svoj višek in svojo zgodovinsko afirmacijo.

Po vojni so se Preporodovci, Slovenjani ter mladina, ki je pravkar stopila na novo univerzo, združili v društvo, ki naj bi bilo duhovni in pravni naslednik »Slovenije«, ter ustanovili dne 22. januarja 1920 **Jugoslovansko napredno akademsko društvo »Jadran«**. Ta četrta »Slovenija« je združila v svoje vrste jugoslovansko in svobodoumno usmerjeno mladino ljubljanske univerze in postala v kratkem njeno idejno in organizacijsko središče. »Jadranovo« delo je bilo plodovito in razgibano. Ni se omejevalo samo na notranje vzgojno delo, marveč se je bavilo z narodno-prosvetnimi, gospodarskimi in splošnimi kulturnimi problemi; vsi tokovi javnega življenja mlade države so močno odjeknili v »Jadranovih« vrstah. Iz »Jadrana« je izšlo akademsko glasilo »Vidovdan«, nato »Omladina«, »Val« in »Naša misel«. V javnem življenju si je društvo pridobilo s svojo doslednostjo velik ugled, prav tako tudi v borbah na univerzi, kjer ni nikdar popuščalo od svojih načel na ljubo taktičnim uspehom.

Dne 5. februarja 1938 je sprejel »Jadran« odločbo kraljevske banske uprave dravske banovine v Ljubljani z dne 3. februarja 1938 (II/2, št. 611/2), po kateri se razpušča, ker se je »kot nepolitična organizacija udeleževala tu-

di politično ter s tem prekoračila svoje statutarno delovno področje«. Razlogi odločbe navajajo, da je delovanje društva prešlo na politično polje s tem, da je njegov predsednik na »Slovanskem večeru« dne 15. januarja 1938 v svojem govoru rekel sledeče: »Resnica je, da se smemo prijateljsko vezati le z državami, ki so se izkazale napram nam kot prave prijateljice tudi v velikih stiskah, ki so nam stale ob strani v veliki in težki borbi za neodvisnost, nikakor pa ne z državami, ki so se skozi vsa stoletja svojega obstoja borile proti slovanstvu«. Razlogi ugotavljajo, da so bile te besede naperjene proti obisku predsednika vlade v Rimu in Berlinu. Dalje navajajo razlogi, da je društveni predsednik ob isti priliki izjavil: »Ko se je nacionalna akademska mladina prvič zbrala pod pokroviteljstvom svojega kralja na prvem »Slovanskem večeru«, še ni slutila, da se bo izpovedovanje jugoslovanske nacionalne ideologije v dobi, ko se bo vršil XVII. »Slovanski večer«, skoraj smatralo za protinarodno. Toda vkljub tej resnici se mi ne strašimo naporov, niti borb, ki bi jih morala nacionalna javnost prestopiti na poti do popolne zmage jugoslovanske nacionalne ideje«. Odločba pristavlja, da je »tudi s temi besedami predsednik neupravičeno kritiziral postopanje vlade in ji predbacival, kakor da bi bila nasprotna narodnim silam«. Ob sklepu navajajo razlogi, da »se je društvo javnosti predstavilo kot organizacija, ki zasleduje izvestne politične cilje. S tem pa je dokazano, da je prekoračilo svoj statutarno določeni delokrog in zaradi tega je razpust društva po zakonu utemeljen«. S.

Francoski radikali in današnja politična kriza

Nedavno se je pojavila v Franciji zanimiva knjiga radikalnega poslanca Leona Archimbauda, ki razpravlja o bodočnosti političnega življenja in posebej radikalizma (L' Avenir du radicalisme, Fasquelle éd.). Pisca lahko uvrstimo med iskalce novih smeri.

Burja, ki veje po vsem svetu, se mogoče še najbolj opaža v državi klasične svobode, v Franciji. Francozi ne ži-

vijo slabo, lahko bi celo rekli: prav dobro. Sicer zatrjujejo, da bi s tem, kar imajo, lahko bilo še boljše, vendar so zadovoljni. Življenjski standard francoskega delavca je tako visok, da si ga pri nas sploh ne moremo predstavljati. Kakor je zapisal André Siegfried, pisec sijajnega »Orisa strank v Franciji«, so Francozi tako popolnoma zadovoljni s svojim načinom življenja, da si drugačnega niti ne želijo, niti zamišljajo. Od tod izhaja tudi njihova stalna bojazen za mir. Pustite nas na miru, saj vam ničesar nečemo!

Mir si želijo tudi v notranjepolitičnem življenju. Po trditvi tega pisca ne bodo Francozi celo v Marxovem in Leninovem imenu nikdar nastopili zoper lastnino malega človeka. Zato daje pisec svoj recept najboljši vlade: vlada levice s finančnim ministrom konservativcem. Francoz je po njegovem mnenju še vedno politično na levi, toda socialno je konzervativen. Prav za prav ne boš v Franciji nikdar srečal pravega marksista, kajti Francozu je srce na levi, a žep na desni...

Predstavitelji srednjega stanu v Franciji so bili vedno radikali. Danes skuša njihov poslanec Archimbaud najti rešitve in izhoda za srednji stan enako kot za samo stranko.

V začetku knjige izraža Archimbaud mnenje, da si je težko zamisliti vlado ene same stranke. Ko so prišli socialisti na krmilo, so najprej izjavili, da bodo le upravljali državo, ne pa uvažali socialistični sistem. Stranka sledi stranki in tako se pripravlja konec kakor v Nemčiji. Kot demokrat in republikanec pa Archimbaud ni pesimist: narodna volja bo zmagala nad vsemi teorijami in voljo poedincev.

Tako je mnenja, da v bodoče ne bo zmagala zasebna lastnina, kakor si jo zamišljajo konzervativci, niti ne bo izginila, kakor govore socialisti in komunisti. Nedvomno bomo videli kombinacijo individualizma in kolektivizma, kombinacijo, ki bo nova le po formi, a ne po osnovi. Opozarja na veliko razliko med teorijo in prakso: ljudska fronta je pokazala, da želje množic še zdavnaj niso take stremeljive, kakor govore o njih v knjigah.

Francoski radikalizem je zbir gledanja na življenje, državo in družbo. Že od nekdaj se pojavlja v srednjem stanu, ki ga predstavljajo nekoliko svobodnejši ljudje, na pr. majhni posestniki, industrijci, trgovci, rentniki, ljudje svobodnih profesij, uradniki. Število članov srednjega stanu se je po vojni zelo povečalo. Ob istem času se je poglobil tudi razdor med njimi in velikim kapitalom. Avtor vidi dve gospodarstvi: patriarhalno z majhnimi podjetji in anonimno z malo podjetij ogromnega obsega. Velika industrija je vedno živela na račun prihrankov srednjega stanu. Konflikt pa ni najhujši med proletariatom in velikim kapitalom. Veliko večje nasprotje vlada med srednjim stanom in velikim kapitalom. V Nemčiji je Hitler uspel, ker je srednjemu stanu obljubil boljšo bodočnost, to je kapitalistični prosperitet.

Namesto da bi srednji stan varali z iluzijami, mu je treba povedati, izvaja L. Archimbaud, kako važno je organiziranje velike produkcije, industrije in javnega kredita. Srednji stan mora najti pravo mero med interesi posedujočega in delovnega stanu. Recept, ki ga daje avtor, pa ni prepričevalen: ljudje morajo spoznati skupen interes, k temu pa vodi le ena pot; vrnitev k osnovnemu načelu Republike: Vladi naroda.

Treba je rešiti srednji stan, a tako, da ne bo trpel ekonomski prosperitet države in ne svoboda. Za to vidi pisec edin izhod v republikanskem načelu.

Avtor se izjavlja proti doktrinom, ki vodijo v fatalizem. O zasebni lastnini citira radikala Gobleta, ki je že 1893 zapisal: »Daleč smo od misli, da bi odpravili zasebno lastnino. Obratno, še razširiti jo hočemo, da bo vsak delavec postal posestnik, v začetku vsaj posestnik svojega orodja: kmet zemlje, delavec pa solastnik tovarne«. Še francoski komunisti so ob vstopu v ljudsko fronto demantirali tiste, ki so o njih govorili, da bi hoteli izvesti skupnost dobrin.

Moralno krizo demokracije vidi L. Archimbaud v različnosti med ustanovami, idejami in dejstvi, vendar zavrača križarsko vojno za vzpostavitev morale. Znano je, da so večina vsi tisti.

ki ustanavljajo lige in pokrete s takimi smotri, kaj koruptni ljudje, zavisni od raznih finančnikov. Dostikrat so špekulanti in tatovi na čelu elitnih združenj, ki naj branijo lastnino.

Mnogo je kriva napačna vzgoja mladine. Zgodovina, kakor jo učijo v šolah, je vse preveč kraljevska in junška, a premalo narodna. Avtor kaže tu, da je sociolog.

Zanimiv je odstavek o narodni obrambi. Pisec pravi, da so radikali za mir in evropski sporazum, vendar niso internacionalisti. Jaurès je učil, da se bodo narodi uprli vodstvu, ki hoče vojno. Povojni internacionalisti so našli fraze o internacionalni morali, pravu, vesti. Avtor malo zaupa obema. Mase, posebno mlajši ljudje, so pozabili na tegobe zadnje vojne in ker so osiromašene, so pripravljene na nove avanture, češ: »Saj slabše nam ne more biti!« Dokler bodo evropske težave z neorganiziranim gospodarstvom, se zaman zanašamo na upor narodov ali na moralo kot sredstvi za obvarovanje miru. Po piščevem mnenju so ljudje vse preveč pozabljali na domovino. Internacionalisti so lahko le redki vzvišenci, ki imajo srce za ves svet. Večina ljudi je vezana za realne središče, v katerem jih vežejo skupni interesi in moralna sorodnost. To središče je domovina. Daje prav Jaurèsu in pred njim Kantu, ki sta videla konec evropskega kaosa v federaciji svobodnih narodov, odnosno republik.

Léon Archimbaud zavrača mišljenje tistih, ki trdijo, da je rešitev evropskega vprašanja v tem, da štiri velesile ukazujejo balkanskim narodom in kanalizirajo nemški naval na Rusijo. Meni, da so pristaši te politike krvniki francoske svobode: Ko bo Nemčija zavzela vzhod, bo zedinila germanske napore, strla Češkoslovaško in Romunijo, se postavila na čelo evropskih narodov in francoske nezavisnosti bo kaj hitro konec, hkrati pa tudi konec angleške premoči. Zaradi tega Angleži ne morejo biti »isolacionisti«.

V odstavku, kjer govori o bodočnosti radikalizma, se kaže kot popolni pri-

staš ljudske fronte. Po njegovem je prvi pogoj za ustanovitev »tehnične« države zmaga ljudstva. Ta pripada zdaj že zgodovini: formacija ljudske fronte in volitve l. 1936. so dokaz. Primerja revolucijo iz l. 1848. z današnjim stanjem. Takratni voditelji so bili doktrinarci, mistiki in zanešenjaki. Danes je čisto drugače. Množic ne gibljejo več utopije, marveč preprost moralni refleks in samoobramba ogroženih interesov. Trdno je prepričan, da se bo evolucija, ki se je začela z ustanovitvijo ljudske fronte, nadaljevala in da bo končni rezultat ustanovitev socialne in demokratske republike. Veruje v zmago demokracije. Bodočnost Evrope bo demokratična, z gospodarstvom, ki bo zasnovano na relativni enakosti pogojev dosegljivosti. Zasebna iniciativa bo omejena v moralnem in materialnem interesu ne privilegiranih poedincev, temveč čim večjega števila članov naroda. Ne more si zamisliti v Evropi prevlade, ki bi bila trajno zasnovana na neenakosti, dogmah, podjarmljenju misli in oboževanju vojaške moči.

Prepričan je, da je napačno misliti o »zgodovinski obsodbi« srednjega stanu. Narobe: prav od njega zavisí, kakšno pot bo zavzela ljudska fronta. Prav v tem vidi bodočnost radikalne stranke, ki je prava predstavnica francoskega srednjega stanu in velike večine kmetov. Moč radikalizma vidi v odbijanju sintetičnih sistemov, kakor so marksizem, liberalizem in tradicionalizem desničarskih strank, ker so ti sistemi dani enkrat za vselej, ne glede na razvoj in napore poedincev. Srednji stan in poljedelci so bili vedno tuji duhu sistema. V socialnem redu ne vidijo imantnega in transcendentnega gibanja, marveč si ga zamišljajo pod moralnim vidikom, ki ustvarja zasebno in javno čednost ter razumsko organizacijo države.

Današnji racionalizem pod vplivom napredka znanosti in demokracije ni več tisto slepo zaupanje v čisto voljo, kakor ga poznamo izza Velike revolucije. Danes je treba najti sintezo racionalistične vere z znanstvenim spoznavanjem socialnega okolja in potrebno

disciplino. Stranka, ki bo prva našla to sintezo, bo prevzela vodstvo ljudske fronte. Vprav to nalogo zastavlja radikalni stranki, ki mora kot naslednica jakobincev zopet v odločilnem trenutku uveljaviti svoj vpliv. Ogromno moč jakobincev si razlaga tako, da so le-ti prvi spoznali revolucionarno idejo. Jakobinci so bili proti restavraciji starega reda, bili so pa tudi proti sleherni utopiji.

Naloga radikalne stranke bodi, da se izreče zoper nekatere monopole, dalje, da zahteva strukturne reforme, ki naj dajo mali lastniki prednosti kooperacije. Svoboda poedincev naj sloni na svo-bodi množic.

Čas vladajočih oligarhij je zašel. Vladajo še samo s silo. Ne za dolgo! V visoki financi ni več morale; najdeš jo še v ljudstvu in mali buržoaziji.

Archimbaudova knjiga je vzbudila v intelektualnih krogih znatno pozornost. Zaradi svoje filozofske vsebine in gledanja praktične politike pod zornim kotom daljne bodočnosti ter zaradi umerjenosti tona je ne odklanjajo niti levičarji niti desničarji. Slednji pač ugotavljajo, da je to »knjiga ljudske fronte« ter ji zaradi tega naštevajo dnevno-politične napake, vendar priznavajo marsikatero resnico, ki jo je Archimbaud zapisal.

Čisto zadovoljni pa ne morejo biti tudi skrajni levičarji, saj opisuje evolucijo komunistov iz najhujšega antimilitarizma v agresiven patriotizem ter se kaže kot nasprotnik etatizma in pobornik solidarizma.

Iz knjige veje duh pravega jakobinca. Pisec se skoraj vdaja romantiki, ko govori o preteklih časih jakobinizma. Z njim hoče poživiti delo radikalne stranke. Pri presoji bodočega političnega življenja je kajpak zaljubljen v svojo stranko. V nji vidi mogočnega rešitelja situacije, v kateri je — kakor ves svet — tudi Francija. Vendar je dovolj previden: uspeh zavisi od nje same, če bo znala najti pravo pot.

Čeprav je Archimbaudova knjiga v marsikaterem pogledu nejasna in daje meglene poglede v bodočnost, je vendar dragocen pripomoček vsem krmarmem javnega življenja pri iskanju bodočih poti.

Rr. (Pariz)

Umiranje Livoncov in livonščine

Papirnata navada je, da severni konček Kuronske (Kurland) oziroma nje finko ljudstvo imenujemo Livonce — pri Estoncih jim pravijo Kuronci (nem. Kuren), medtem ko sami sebe kličejo Brežnike (rāndalist) ali Ribiče (kalamied). Ondi prebija ta narodič v 12 ribiških vaseh svoje poslednje dni, ondi izmira njegova govorica vpricho nas.

Livonska, baltiška pokrajina, pripada v svojem severnem delu Estonski. Južni del pa je priključen Letonski (gl. mesto Riga). Letonščina bo danes zadržala livonščino, če se razmere kaj ne presučejo.

Še sredi 19. stol. se letonski ali latvijski jezik ni prav nikoder govoril po livonskih selih. Z morjem, lesovi, močvirji so bili Livonci tako ločeni od letonskega zaledja, da so dotlej vobče le malo prihajali v dotike z Letonci. Posamezni Letonci, naseljeni po livonskih vaseh, so se celo livizirali.

L. 1860. so se livonski kmetje hudo sprli z graščakom v Dondangenu, ker je ta pričel zahtevati visoko najemnino, čeprav Livoncem ni odvezel dotlejšnje trde tlake. Uporni Livonci so se izselili iz mnogih dvorcev in zamenjali so jih Letonci. Začela se je dvojezičnost in pomagala ji je šola. Razmah prometa ob zori 20. stol. je prisodil prednost letonščini. Najhujši udarec pa je livonščini zadal svetovni spopad: moški so za več let odšli iz domačih naselij. Ko so se po vojni vrnili na rodno obrežje, so njih otroci znali večinoma le letonsko. Tako je letonščina prodrla v livonske družine in novemu rodu postala materinščina.

Narodno zaveden pokret je deloma ustavil to raznarodovanje. Estonski dnevnik »Päevaleht« je 13. I. 1924. popisal, s katerimi težavami se morajo boriti Livonci za svoj obstanek: Letonski sosedje jim psujejo jezik kot »konjščino«. Toda za to »konjško govorico« žrtvujejo rodoljubi zdaj mnogo, da jo obvarujejo popolnega zatora. Na roko jim gredo sorodni Finci, Estonci in Mađžari.

Ko je pred nekaj desetletji na Livonskem umrl zadnji človek, ki je še znal livonščino, so v taboru Baltov na dolgo in široko pisarili, točili krokodilje solze, vest jih je pekla, da se je posušilo deblo z visoko kulturno krono v logu človeštva. Za obrambo druge veje tega drevesa na Kuronskem pa ne marajo nič napraviti.

Od sorodnih plemen so Estonci prvi jeli pospeševati prerod Livoncev. Oni so sestavili pravila za livonsko društvo, postavili osnovo za književno livonščino in slovnico, izdali 5 čitank in izvirno livonsko pesmarico. Njih stavbenik Wendach jim je podaril načrt za gradbo društvenega doma. O livonščini in ljudski omiki so razpravljali raznoteri Estonci.

Silno zanimanje za ta ljudski drobec so poslednja leta pokazali na Finskem. Že besedilo in napev livonske himne potekata izpod finskega peresa. Prof. Jahnsson in mnogi drugi finski patrioti so na lastne stroške vzgojili precej livonskih otrok po raznih zavodih: seminarjih, strokovnih in nadaljevalnih šolah, ljudskih univerzah. Na Finskem se šola »livonski kralj«. Njegov oče, pesniško navdahnjen narodni in verski prenapetež, a ne blaznež, je prerano učakal svoj konec za zidovi letonskih ječ. Finci prirejajo pogosto izlete na livonsko obalo, podpirajo stradajoče družine, nastavili so jim pastorja, ki potuje po livonskih naseljih in pridiga po livonsko. Z gmotno podporo iz Helsinkov se že 4. leto tiska časopis »Livli«, čitan po vsem obrežju. Izdali so prevod Nove zaveze, ki ga je omislil livonski pesnik Karl Stalte, pripravlja se nova pesmarica itd.

V Ogrski je zadnje čase vzplamenelo čudovito navdušenje za livonsko ljudstvo. Tako je bila v ogrskem parlamentnem poslopu 19. I. 1934. svečana seja, kjer so si visoki državni uradniki in prosvetni vodje zadeli častno nalogo, rešiti Livonce pred pogubo. Livonske pesmi se prevajajo v madžarščino in se uglasbujejo, medtem ko dr. Lukinich zbira gradivo za večjo knjigo o severnih sorodnikih.

Budimpeštanska vlada je dala na uporabo večjo podporo za zgradbo li-

vonskega društvenega doma, kamor bodo vzdali kos finskega granita, kos estonskega apnenca in kos ogrskega bazalta. Prosvetni minister pa je dovolil štipendijo za izobrazbo enega Livonca na Madžarskem.

Livonsko pleme torej še razodeva živnost, še utegne pomnožiti prosvetne vrednote človeštva, ustvariti kaj novega. Tega pa ne sprevidijo najbližji njih sosedje Letonci, katere je na njih dolžnosti opozoril Estonec dr. Oskar Loorits iz Tartuja v daljšem članku, za kar je bil izgnan iz Letonske (Latvije) septembra 1937.

Življenjsko delo O. Looritsa je zbiranje narodopisnega gradiva po livonski deželici. Doslej mi je poklonil kakih 15 publikacij o svojih raziskavah, med njimi 4 debele knjige. Najprikupnejša je pač: *Volkslieder der Liven*, Tartu 1936, XXIV + 688.

Kako zvenijo te pesmi, naj vam ponazori tale didaktični vzorec, ponatisnjen brez diakritičnih znakov (573 I):

Jumal svetog Kur-modo,
sjeda leba modo,
kus jela meg!
Laz täma svetog,
međ'i ämd'i abgodog,
sjeda polam meg. . .

to je po naše: Bog blagoslovi Kursko deželo — to krušno deželo — kjer živimo mi! — Naj on blagoslovi — nas vse preskrbi — to prosimo mi. . .

Ne da bi ovladal ta jezik, se ti zazdi, da zvené indoevropski koreni vmes: svetiti (blagosloviti), lēba = hleba. . .

Po letonsko ali latvijsko pa se začinja isti spev:

Dievs sveti Kurzemi,
mus maizes zemiti,
kur mes dzivojam. . .

Ta knjiga vsebuje dragocene ostanke iz duhovnih zakladov ljudstva, čigar jezik bo — kdo ve kako hitro? — živel poslej samo še na tiskanem papirju.

Narodu, ki se je stoletja boril za svoj obstanek, ne moremo odreči svojih simpatij, ko leži na smrtni postelji.

Dr. Anton Debeljak

Ureditev Jugoslavije

Zadnja številka zagrebške »Nove Evrope« je objavila pod gorenjim naslovom prispevek dr. Rajka Đermanovića, katerega glavne misli bodo zanimale tudi naše čitatelje.

Pisec analizira položaj, kakršen je bil ustvarjen leta 1918, ko so se v tedanji itak že težki dobi združile v enotno državo pokrajine, ki so bile ne samo močno diferencirane po svoji miselni, gospodarski in socialni strukturi ter po svojem političnem življenju, marveč je nova država to stanje še otežila s tem, da se v njej premočna Srbija ni prav zavedala svojih nalog v novi državi. »Dočim se je narod v delih in krajih, odklopljenih od Dvojne monarhije, grupiral in organiziral ter ustvarjal svojo posebno duhovno narodno enoto, tako kulturnodružbeno, kakor tudi versko in celo gospodarsko, je narod v Srbiji ves in s polno paro vstopil v državno življenje in državno organizacijo, se z njo izenačil ter jo vso prevzel, tako da se je pojavil na površju in postal njen dejanski in glavni nosilec in organizator. . . Naravno so bili Srbija in njeni voditelji poklicani, da postanejo vodje in nosilci glavnih vlog tudi zato, ker je opustošena Srbija morala vzeti in dobiti od državne celine izdatne in upravičene gnotne podpore in koristi. To so kraji izven Srbije videli in brezpogojno priznavali. Vendar se zdi, da so ravno zaradi te obče uvidevnosti in priznanja, ki je bilo brez vsake rezerve in brez kritičnega pogleda in premisleka v zvezi z notranjepolitičnimi dogodki, vladajoče in vodilne skupine napravile hote in nehote napake, ki so povzročile težke, celo usodne posledice za naše nacionalno in državopolitično življenje. Srbijanci. . . so pod vplivom vojnega razpoloženja in tega, kar so doživeli tudi v neurejenem in kaotičnem povojnem stanju, polagali vse na dejanske sile in faktično moč. Zato se vodeči in vladajoči sloji Srbije ne povzpno na višje, vsestransko stališče v presojanju povojnega položaja in ne polagajo večje važnosti na predvojno srb-

stvo, na njegove globoke moralne sile in trdne duhovne zveze, marveč gledajo na vse z ozkega političnega stališča, kot na volilce in na volilno telo, ki daje strankarsko premoč. Posledica tega je bila, da je v krajih izven Srbije začela moralna moč Srbije in srbstva popuščati in izginjati, ne da bi to izgubo nadoknadile druge moralne sile.« Pisec prenaša nato te svoje ugotovitve na dejansko vlogo jugoslovanske misli v državi in trdi, da »so vodilne osebe v Srbiji presojele vse politično življenje s tega stališča dejanske moči, tako tudi jugoslovanstvo, češ da mora biti samo državno in da izvira iz države«. Pisec nasprotno temu trdi, da je jugoslovanstvo narodno in da more biti samo narodna sila, kakor srbstvo ali hrvatstvo. »Ono je samo širšega obsega, ker izvira iz narodov Srbov ali Hrvatov in Slovencev in more samo iz teh osnovnih virov črpati svojo pravo veličino in moralno globino. . . Od jugoslovanstva, pojmovanega v državnem smislu, je bil samo en korak do dekretiranega jugoslovanstva; ko je pa padlo jugoslovanstvo na to stopnjo, se je moglo z njim ravnati kot z orodjem po volji in odločbi vakega vodje in diktatorja, ki dobi slučajno oblast v roke. To je, česar vodilne osebe v Srbiji niso razumele; pri tem so se izneverile tako idealni povojni misiji Srbije. . . Oni so pospeševali Srbijo, da prekorači samo sebe; razširjali so jo po vsej Jugoslaviji in postavljali njene ljudi na vsa važnejša in postranska mesta državnega ustroja. Oni so s pomočjo države in njenih gmotnih in moralnih sredstev reševali notranje probleme Srbije, odstranjevali in množili nezadovoljnost skupin, krajev ali posameznikov in si tako skušali zagotoviti trajno oblast.« Avtor pri tem zamerja Srbijancem sistem ter kvalifikacijo in sposobnost oseb, saj Srbija po vojni ni bila sposobna, da bi mogla prevzeti in izvršiti naloge v novi državi. »Nova država ni mogla biti dejansko nadaljevanje Srbije. To se je moglo želeti, moglo se je naglašati in poudarjati kot ideja in višja potreba. . . ali se

vendar ni moglo dejansko izvajati niti potem, ko je bila organizacija državno-upravne oblasti Srbije formalno razširjena na vse področje Jugoslavije. To tudi ni bila misija Srbije, ker bi tudi v primeru, da bi bile njene moči tej nalogi dorastle, ne bilo s tem storjenega prav nič za uresničenje državnega in narodnega edinstva. . . . Srbija bi morala v dneh osvobojenja ustaliti svoje notranje ravnovesje in rešiti po zdravem razumu in pravici svoje intimne in aktualne notranje probleme. V zvezi s tem bi morala ustvariti smotno državno ureditev, ustanoviti osebno odgovornost, namreč zagotoviti javno kritiko, svobodo govora in družabno kontrolo. V taki Srbiji bi prišel vsak na svoje mesto, a njeni sposobni in najboljši sinovi bi zavzeli mesta, ki jim pripadajo. Taka Srbija bi preko svojih izbranih oseb, a ne preko vsakogar, dala svojega pravega duha in smisel ne le srbstvu, marveč tudi vsej Jugoslaviji. » Te naloge Srbija po piščevem mnenju ni izvršila. Odločilni možje so delali vse samo v nameri, da si ohranijo oblast nad vso državo. Zato ni mogla Srbija širiti svojega naravnega vpliva na druge kraje države, marveč je bilo njeno dejstvovanje omejeno izključno na državno področje in na sredstva državne moči. Zato se je »izenačila Srbija v očeh ostalega naroda z državo in njeno oblastjo, tako da svobodoumna in narodna Srbija izpred vojne pomeni samo Srbijo-državo, dočim izginja kot Srbija-narod. Začeli so ustvarjati nekak državni narod po Jugoslaviji in mi smo sedaj priče, kako velik del našega naroda noče in ne more postati državen, tako da delimo narod na državotvoren in nasproten! Država in njena oblast sta postali vse. Vanjo in v politiko ohranitve oblasti je vkljenjeno vse naše javno življenje. Za ohranitev takega stanja so se ustvarjale vedno primerne notranje ureditve, dokler ni bil dosežen vrhunec v avtoritativnih režimih po 6. januarju. Zaradi tega je prišla poveljna misija Srbije v akutno krizo; v zvezi s tem je začelo gubiti srbstvo izven Srbije svoj pomen ter je večina Srbov ostala brez kompasa v javnem življenju. Duhovno razbiti so eni iskali zatočišče v privilegiranih vrstah vlada-

jočih, drugi so se priključili državnemu jugoslovanstvu, dočim je velik del revnih in omladine zajel komunizem, ali pa čakajo na boljše čase. . . . » Pisec sklepa svoja zanimiva izvajanja s tem, da vidi težišče sedanjih težkoč v državopolitičnih vprašanjih. Rešitev vidi v temeljiti preureditvi sedanjega stanja na demokratični osnovi. Notranja preureditev mora prinesiti vsem delom države občutek enakopravnosti, da se bodo i Hrvati i Slovenci oklenili države z vsem srcem in popolnim preudarkom, dočim naj bi se Srbija umaknila v naravne meje svojih možnosti ter s tem izvršila svoj lastni preporod, iz katerega bi mogla duhovno žareti po vsej Jugoslaviji. Šele v taki državni ureditvi bi mogel nastati resničen jugoslovanski pokret, ki mora črpati svoje sile iz vseh delov naroda, iz vseh pokrajin in predstavljati sintezo celokupnega naroda. Šele tako bodo lahko nastajale nove, skupne duhovne vrednosti, ki bi nas privedle na pravo pot k duhovni enotnosti. S.

Dr. J. Ščetinec: Nacionalni socializem

idejni osnovi i socialno-ekonomska izgradnja, Zagreb 1937

Profesor Ekonomsko-komercialne visoke šole v Zagrebu dr. Ščetinec je izza svojih uspeših spisov o socialni organizaciji fašizma in o korporativni državi s posebnim ozirom na Avstrijo izdal temeljit oris idejnih osnov in socialnogospodarske zgradbe nemškega nacionalnega socializma.

V uvodu je očrtal avtor zgodovinsko ozadje »tretjega rajha« in s tem zgodovinske osnove političnega nastanka nacionalnega socializma in njegove politične zmage. Nato se v prvem delu svojega spisa bavi avtor z idejnimi osnovami nacionalnega socializma. Najprej obravnava nacionalizem, ki daje v Nemčiji prednost narodu pred državo in vidi v narodu biološko edinico, katere konstitutivni elementi so kri in zemlja, v Nemcih pa »najvišjo raso, ki ji zato pripada gospodstvo nad svetom«. Obširno in temeljito je obdelal avtor drugo osnovo, namreč rasizem, ki vidi v rasi, in sicer samo v čisti rasi, ustvarjajoč pojav in v najvišji, to je v arij-

ski rasi, najvišjo raso, ki ji je namenjena vlada nad svetom. Posledice tega nazora so ekspanzija in imperializem. Sam Hitler pravi, da mora zato »meč preskrbeti marljivemu delu nemškega pluga potrebna tla«, mir pa more nastati šele takrat, ko »zmaga meč gospodujočega naroda, ki bo vzel svet v službo višje kulture«, kar naj bi bilo v skladu z »redom v vsemirju«. Nacionalni »socializem« je seveda docela nasproten marksističnemu socializmu. Nemški socializem izhaja iz temeljnega načela, da je delo obča dolžnost vseh državljanov, ki edina upravičuje osebni dohodek, zahteva ukinjenje premoči kapitala in suženjstvo obrestim (zahteva, ki je sicer imelo v predvladni dobi posebno veliko vlogo in je sedaj obenem z njenim tvorcem Fedrom onemela!). Ta socializem priznava zasebno lastnino in odklanja načelo enakosti, ker podarja družbeno diferenciacijo v zvezi z aristokratskim načelom osebnosti, po katerem naj imajo vodstvo najboljši in najsposobnejši.

V drugem delu je pisec spretno orisal socialno-gospodarsko zgradbo, ki jo je ustvaril nacionalni socializem. Pri tem obravnava svojevrsten položaj, ki ga ima stranka v državi, nato pa opisuje načela novega reda, namreč stremljenje za organsko ureditvijo družbenega in gospodarskega življenja na podlagi stanovske organizacije in diriganega gospodarstva. V nadaljnjem slika, kako in v koliko so ta načela v novi Nemčiji uveljavljena (kmetski, tkzv. prehranitveni stan, obrtniški stan, ter obrtno, to je industrijsko obrtno, trgovsko in prometno gospodarstvo). Posebej obravnava delovna razmerja v novem redu ter točno in pregledno opisuje socialno organizacijo podjetja (službeno pogodbo, poverjenike za delo in socialno častno sodstvo). Posebno poglavje je pisec posvetil svojevrstnim organizacijam, na pr. nemški fronti dela, delovni službi i. t. d. Na kratko nato oriše še delovne in življenjske razmere delavcev glede na plače in brezposelnost. V sklepu daje kratko, a vsestransko oceno nacionalnega socializma. Kot pozitivne elemente vrednoti idealistično stališče ter solidaristični nazor, poleg tega tudi veliko dejavnost, ki jo je nacionalni so-

cializem sprožil ter prežl s svojim idealističnim poletom. Kot negativne elemente sodi avtor imperializem in rasizem, ki vodi v individualno in mednarodno krivico. Prav tako odklanja avtor totalitarno in avtoritarno načelo ter primat politike, ker je tak režim ekskluziven, netoleranten in krivičen, poleg tega pa ne more doseči cilja, namreč složno narodno edinico, povezano na temelju socialne pravičnosti. Avtor dobro opaža pomanjkljivosti nacionalnega socializma v praksi, kjer se že pojavlja relativnost njegovih ukrepov in oportunitizem, posebno glede stanovske organizacije in preobrazbe razmerja med delom in kapitalom. Težak je tudi pritisk na osebno svobodo in na svobodo misli. Po avtorjevem mnenju so zamisli nacionalnega socializma o rešitvi razmerja med delovnim kapitalom v brezrazredni, z višjimi nacionalnimi interesi povezani družbi iluzija, kar dokazuje že to, da v tej smeri ni nacionalni socializem izvedel še nobene večje socialne reforme, prav tako tudi ne večje preobrazbe družabnega ustroja, ki si ga je samo deloma prikrojil po svojih političnih interesih.

Ščetičevo knjigo odlikuje trezna sodba, skrbna in realna dokumentacija ter smotrna preglednost ogromne snovi. Zato jo vsakomur toplo priporočamo.

S. B.

Dva romana

Naš božični književni trg je bil letos prav siromašen. Edino nekaj miklavževskih in božičnih drobnarij za otroke, večinoma ponatisov v skromnih izdajah, nekaj pravljic in pesmic, dvoje troje slikanic. — Zraven tega knjižnega drobiža smo videli letos tudi dva romana, ki sta edina s polja našega lep-slovja krasila domač božični knjižni trg. Eden je nosil naslov: »Živi izviri«, drugi »Prostor pod solncem«. Prijatelji slov. izvirnega romana so bili torej za božič preskrbljeni s čtivom. Oba romana sta precej zajetna, obsegata do 400 str. in — kakor je zadnji čas pri nas lepa navada — tudi na zunaj nista bila neprivačna. Eden je izšel v »Samozaložbi«, drugi v založbi »Hram«. Citatelj, ki je preživljal praznike sredi domovine, se je počutil kakor med dve-

ma mejnikoma: enim na severu, drugim na jugu. In zdelo se mu je, da mu romana prikazujeta usodo domovine: eden na severu, drugi na jugu. Romana sta izšla vsak iz drugih umetniških in življenjskih okoliščin: oba pa podajata sliko naše domovine ob mejah.

Tam na severu onstran Mure leži ravnina, ki je bila do l. 1918. za nas skoraj zaprta in tuja in smo jo gledali le z vrhov Slov. goric kot zadnje ostanke nekdanje slov. Panonije. Bila je skoraj mrtva za nas. Zdaj se je razživela. Zane-marjeni duševni zakladi se v nji prebujajo. Sicer je siromašna in mi smo jo osiromašili še bolj. A ona je naša in govori. Njen pripovednik je postal **Miško Kranjec**, vzrastel je in živi sredi te pokrajine in njenega ljudstva. Zato so zgodbe, ki nam jih pripoveduje, neponarejene. Ljudje, ki so se rodili na teh siromašnih tleh, si žele mesta na solncu, kakor vsi ljudje, povsod na svetu. Hočejo biti ljudje, boljši ljudje. Zato se bore za košček kruha, a tudi za boljši kos in, če mogoče, tudi za kos zemlje, če pa vsega tega ne dobe doma, gredo po svetu. V Francijo, Nemčijo, Ameriko... Včasih so bili tlačani madžarskim grofom, zdaj morajo živeti sami. Morajo, kakor morejo... To je usoda tega dela našega naroda na severu. Kdor prečita Kranjčev knjigo, bo globoko pogledal v dušo tega naroda. Kajti narod je tu ono najnižje ljudstvo, ki ga drugi skoraj prezirajo. Središču Slovenije nudi ta knjiga prav zanimiv pogled ob severno mejo.

In druga knjiga? Napisal jo je **Ivan Matičič**. »Živi izviri«. Takoj spoznamo, da smo na kraških tleh. Tam nekje, kjer se kažejo proti Ljubljani prvi notranjski hribi. Tam je zemlja drugačna nego na severu. Hrib in skala. Stoletja so na teh grebenih delali in živeli slovenski rodovi. Pokolenja so preživela stoletja v stalni borbi s tujci in viharji časa. In zgodilo se je l. 1918. ravno narobe kakor s pokrajino na severu: ona osvobojena, ta ugrabljena. In tedaj je nastalo tu življenje, ki je tudi boj za prostor na solncu. Toda ta boj je drugačen. Čitatelj vidi pred seboj pokrajino **živih izvirov**, prav tako, kakor je videl prej pokrajino panonskega solnca. In vidi usodo tudi tega dela našega na-

roda. Zato sta bila ta dva romana — rekel bi, značilna za naš božični trg. Pomembna je njuna vsebinska stran, dve tako živi sliki z meje našega severa in juga.

V sredini pa ni bilo nič novega.

Dr. I. L.

Don Kihot in Sanho Pansa

Končno sta prihajala srečno domov in s 4. zvezkom smo Slovenci dobili popoln prevod tega svetovnega mojstrskega dela, brez katerega ne more biti nobena, niti najmanjša narodna literatura. Slovenci moremo biti s tem prevodom zadovoljni in Slov. Matici hvaležni, da nam je tako izdajo oskrbela. Seveda, ko bi glede Slov. Matice in njenega književnega programa ne imeli drugih pomislekov.

Prevod »Dona Kihota« smo dobili prav v času, ko se v Španiji borita oba svetova: svet Don Kihota in svet Sanha Pansa. Tako nam bo to ostala — spominska knjiga. Zadelo smo v knjigi celó na nekaj imen, ki smo jih srečavali tudi v poročilih o sedanji vojni. Nehote smo obstali in rekli: vse je res, kar je bilo takrat in kar je sedaj. V tem je večna vrednost Cervantesove knjige. Morda smo tudi v romanu kdaj za trenutek podvomili in s smehom pripravili knjigo, češ, to je pa že preveč! Toda ko smo čitali bojna poročila, ali nismo tako odlagali tudi časopisov, češ, saj ni mogoče! In pravijo, da je bilo pred sto leti ravno tako. »Veselo« so se klali med seboj karlisti in monarhisti. Cervantes je torej izbral le ono bojaželjnost in njene žrtve in s smehom prikazal tragiko, ki se izpreminja v komedijo in je tako globoko zakoreninjena v duši naroda, da je kakor neozdravljiva. Tega tudi vsi tuji recepti ne bodo ozdravili. Vsak narod ima pač nekaj prav svojega in stoletja ne predrugačijo tega, kar se nam zdi, da bi se moralo izpremeniti. Tako nas je Don Kihot nehote navajal na razmišljanje o Španiji in njeni usodi. Vemo, da so vzroki sedanjim dogodkom bolj iz sodobnosti nego iz starodavnosti, vendar so si v bistvu tako sorodni, da gledamo isto sliko, le v različni obliki: tu roman, satira, smeh, tam bojišča, borba, kri... In konec?

Ali ni bila Sanhova življenjska filozofija najbolj zdrava in najboljša za vse. Pa je bila prav naravna in domača brez kake tuje učenosti...

Toda med tem ko smo se mi z Don Kihotom v roki potapljali v skrivnosti španije in smo občutili, da nam vkljub vsem pastirskim pismom etc. ostaja španija — španska vas, so se godile prav resne stvari tudi v krajih, od koder je Don Kihot izšel. Tudi slovenska La Mancha je doživela dogodek. Nekdo je izpregovoril o bon tonu te slovenske kulturne institucije. In takoj je bil ogenj v strehi. »Predsedstvo« Slov. Matice je takoj odgovorilo in kar brez seje. Beseda o bon tonu pa je bila že davno potrebna. Morda so jo čuli tudi pri drugih slovenskih kulturnih institucijah. Če ne, bo treba z besedo še enkrat na dan. Zdaj so zadevo kolikor mogoče hitro odpravili. Je pa še vedno živa in bi bilo še treba govoriti in pisati o nji. Ko bi vladali v Slov. Matici, n. pr. tako zvani »nacionalisti«, bi morali poslušati bridke očitke, kam so ponižali ta naš kulturni zavod. Kajti Slov. Matica je bila svoj čas naša najvišja kulturna institucija. Biti njen odbornik je pomenilo biti skoraj toliko kakor med nesmrtniki; biti nje poverjenik: častno opravilo, njen dobrotnik — narodni mecen. Zdaj ni ničesar več. Kdo zdaj ve, kdaj ima ta kulturna institucija svoj občni zbor, kaj dela, kdo je v odboru, kdaj izhajajo knjige. Vse to je danes za širšo javnost nezanimivo, ker Slov. Matica že davno ni to, kar bi morala biti. Ustanovljena je bila, da bi izdajala dela, ki bi drugače ne mogla iziti, in je tako polaga-

la temelje slovenski znanstveni literaturi. Te naloge se je Slov. Matica svoj čas zavedala, odkar pa je postala torišče »samoslovenstva« je pozabila na svojo dolžnost. »Historično slovnico slovenskega jezika« profesorja Ramovša je morala izdati Učiteljska tiskarna, »Poučni slovar« dr. Glonarja Umetniška propaganda, »Estetiko« dr. Vebra Učiteljska tiskarna itd. Slov. Matica pa je izdajala — prevode. Že drugo desetletje životari ta naša kulturna ustanova brez pravega programa. Popolno brezprogramnost kažejo n. pr. letošnje (1937) knjige: pesmi in drame so svoj čas našle privatnega založnika — letos nam jih nudi Slov. Matica in poleg prevoda Don Kihota še četrto knjigo, ki je istotako izven programa, ker nima nikake zveze ne s časom ne z dogodki in je zanjo odločilen le njen — prevajatelj. (Morebiti tudi Kantove ideje o republikanstvu, ki pa jih današnji čas tako desavoira.) Res je, da je slovensko kulturno reprezentanco prevzela slovenska univerza in zadnji čas Slovenska akademija, a delo Slov. Matice v zadnjih letih je bilo tako brezpomembno in brezprogramno, da je postala takšna kulturna institucija za nas tudi popolnoma brez pomena. Tudi se ni nikjer pokazala, da bi nas predstavljala v kulturnem svetu. Na tako stopnjo so spravili ta zavod ljudje, ki nosijo veliki zvonec med Slovenci. Bodoči kulturni zgodovinar bo lahko o tem napisal kaj več. Mi pravimo samo: Beseda je bila potrebna, zelo potrebna, ne le o bon tonu, ampak še o marsičem drugem. Toda pred nami leži Don Kihot. Čitajmo in premišlujmo! **Dr. I. L.**

D R O B T I N E

Priporočljive policijske metode. — Beograjski policiji delajo preglavice pevačice. Marsikatera od njih živi od svojega petja, nekatere tudi na drug način, toda na način, ki ne veča ugleda naše prestolnice. Da bi odstranila neprimerne zastopnice tega stanu, si je policija izmislila prav dober pedagoški pripomoček. Zahtevala je, da morajo pevačice polagati strokovne izpite. In pri izpitih bi se že dalo odbrati dobre od slabih, moralne od nemoralnih. Policijski vzgled je opomnil tudi nekatere druge beograjske kroge na možnost, da bi se dala tudi druga vprašanja rešiti z izpiti, na primer socialno ali zdravstveno. Tako so predpisali za nekatere inteligenčne poklice vrsto izpitov, ki naj bi pomagali odstraniti prenapolnjenost, razbremeniti državno blagajno in se rešiti elementov, ki po mnenju dotičnih oblasti niso v korist stroke.

Uprava „MISLI IN DELA“

prosi cenjene gg. naročnike za poravnavo naročnine.

NARODNA TISKARNA

V LJUBLJANI, KNAFLJEVA 5
IZVRŠUJE RAZLIČNE MODERNE
TISKOVINE OKUSNO, SOLID-
NO IN PO ZMERNIH CENAH

TELEFON ŠT. 31-22 — 31-26
POŠTNI ČEKOVNI RAČUN
V LJUBLJANI ŠTEV. 10.534

Kreditni zavod

za trgovino, obrt in industrijo.

Ljubljana, Prešernova ulica št. 50

(v lastnem posloplju)

Telefon: 37-81, 37-82, 37-83, 37-84.

Brzjavni naslov: KREDIT LJUBLJANA.

Obrestovanje vlog, nakup in pro-
daja vsakovrstnih vrednostnih pa-
pirjev, deviz in valut, borzna naro-
čila, predujmi in krediti vsake vrste,
eskompt in inkaso menic, kuponov,
nakazila tudi v inozemstvo, Safe —
deposits itd.

»JUGOSLAVIJA«

največja domača delniška
zavarovalna družba

zavaruje: za življenje, proti požaru, vlomski tatvini in nezgodam, dalje transport, steklo,
avtomobile in živino.

Lastne palače in zgradbe v Ljubljani, Beogradu, Zagrebu, Osijeku in Petrogradu.
Ravnateljstva v Ljubljani, Beogradu, Zagrebu, Osijeku, Novem Sadu, Petrogradu,
Sarajevu in Splitu.

Podružnice in ekspoziture v vseh večjih krajih države.
Pojasnila daje

RAVNATELJSTVO ZA DRAVSKO BANOVINO V LJUBLJANI,
Tyrševa cesta 15, in vse njegove podružnice in krajevna zastopstva.